

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 281. szám

2025. MÁRCIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN** *fotója*

Böszörményi Zoltán

Iszaak Babel apokrif levele leányának Lídiának

Nyolcvanöt évvel ezelőtt végezték ki Iszaak Babelt,
az orosz irodalom egyik kiemelkedő íróját.

*ha nem adom írásra a fejem
és hallgatók a jó szóra –
boltoslegénynek szegődöm –
ezt a levelet nem a mennyországban fogalmazom
ugyanis siheder koromban azt jövendölték
a kereskedőfajta az mind a gyehennában végzi
de én kitartottam az írás mellett
vittem a kéziratom
mutattam ennek is annak is
ha kidobtak az ajtón az ablakon bemásztam
hittem az irodalom szent lázadásában –
igen
a drága barát Alexej Maximovics* ő is hibázott
amikor arra buzdított induljak azonnal
tanuljam meg az embereket
igaz krónikás soha nem leszek
ha nem ismerem az Életet
ennek árán születtek meg sorra a Lovashadsereg
és az Odesszai történetek
de erre drága Lídiám**
nem voltak kíváncsiak az elvtársak
amikor letartóztattak Peredelkinóban –
szóhoz sem juthattam
széttörték bútoraimat kézírataimat elkobozták
vittek vallomástételre a Lubjankába –
hidd el lányom ha valaki megjövendöli*

*hogy majdanán Beriját is itt lövik agyon –
aki a halállistát melyen az én nevem szerepelt
maga is aláírta –
nem könnyebbül meg a lelkem
elég pusztítást és hiábavaló halált láttam
egyik hóhérom keserű végzete sem
kárpótolja veszteségem
mialatt vertek két ájulás között
jó anyád Antonina kedves arca villant fel előttem
és ez erőt adott egy újabb kegyetlen ütéshez
arra is jól emlékszem az élém tolt
beismerő vallomást nem írtam alá
annyira mindegy volt
hajszálon sem függött az életem már
aztán vittek a szürke áporodott levegőjű terembe
a bíró aki előtt feszesen álltam
nem akarta meghallani szavaimat:
Semmiféle kémtevékenységet nem folytattam
Engem hazugságok alapján ítélnék el
rám sem nézett
gyorsan felolvasta a vádiratot –
bizonyítékunk van arról hogy ön
Iszaak Emmanuilovics Babel
idegen hatalmaknak
Franciaországnak és Ausztriának kémkedett
kapcsolatban állt Nyikolaj Jezsoval
a szovjetellenes összeesküvőkkel
és ellenséges irodalmi tevékenységet folytatott
mindezekért a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága
nevében a Büntetőtörvénykönyv 58. paragrafusának
és annak alpontjai alapján halálra ítélem
az ítélet jogerős
azonnal végrehajtható
másnap a Butirszkaja börtönbe vittek –
falait nagy Katalin cárnő építtette –*

*a kocsira hárman szálltunk fel
és egy fegyveres katona jött velünk
fentről januári dermedt ég figyelt minket
a többit már tudod
drága Lídiám
a magasságos Isten és a jó anyád vigyázzon reád*

*Alexej Maximovics Peskov, ezzel a névvel született Maxim Gorkij, az orosz és a világirodalom egyik legnagyobb írója.

** Babel 1919-ben vette feleségül Jevgenyija Gronfeint. Tőle Natalija nevű lánya született. Antonina Prizskovával 1934-ben költözött össze. Kapcsolatukból egy másik lánya született, Lídia.

Fráter Zsuzsanna

Rontás

Egy öregasszony ül a hátán. A jósnő ezt mondta. Kapaszkodik belé, és elszívja az erejét. A tükör felé fordult, meztelen testét elcsavarta, sovány hátát felpúpozta. Tenyerét végighúzta a gerincén, kidudorodó csigolyái az ujjába dőttek, de nem látott mást, csak a hústalan, kiszögellő csontokra feszülő sápadt bőrt.

Ostobaság. A kuruzsló csak ki akarta csalni a pénzét. Nem értette, miért ment el hozzá. Az újabb orvosi vizsgálatról hazafelé tartva látta meg a rikító neonszín reklámtáblát: Írisz jósdája. Nem gondolkodott, egyszerűen lenyomta a kilincset, és belépett a kopott iroda ajtaján. Csak akkor bizonytalanodott el, amikor már szemben ült a jósnővel a fullasztó tömjénfüsttel teli apró szobában, és Írisz lilára rúzsozott szája széles vigyorra húzódott. A torkát kaparta a sűrű, nehéz füst, fel akart pattani, de ekkor a jósnő megragadta a csuklóját, és azt suttogta, tudja, miért van itt, az orvosok képtelenek segíteni rajta, nem találják a baját, de ő, Írisz, látja, amit ők nem. Látja, miért sorvad a teste, látja az öregasszonyt a hátán, látja, ahogy szívja, egyre csak szívja az élet-erejét, amíg csupán aszott porhüvely marad utána.

Megborzongott, sovány karján felállt a szőr, de aztán csak szárazon, örömtelenül felnevetett. Ostobaság, kiáltotta, a kártyaasztalra csapta a jóslás árát, és a kijárat felé rohant. Írisz utána iramodott, a karjához kapott, megpróbálta visszatartani, és egyre csak duruzsolt. Rontásűzés, erősítő főzet, meggyvás. De ő már nem figyelt rá, kirentott az ajtón.

Már a düh hajtotta, fogait a húsába vágta, és egyre csak üzte előre az utcán. Haragudott magára, haragudott a jósnőre, haragudott a tehetetlen orvosokra, de legjobban mégis a saját testére, ami egyre csak fonnyadt. Aztán a düh elapadt, méregfoga kihullott, és mire a lakása ajtajához ért, átadta helyét a szorongató bizonytalanságnak. Mi van, ha mégis?

A keze reszketett, miközben kinyitotta az ajtót. Ahogy belépett, szembe találta magát az előszobai nagytükörrel. A gyomra görcsbe rándult, a hányinger kerülgette. Meg kellett bizonyosodnia róla. Lerángatta magáról a ruháit, és most itt állt meztelenül a tükör előtt.

Végigsimított a kiálló bordáin, az összetöporodott mellén, az elvékonyodott combján, de hiába tekergőzött, a hátán nem látott mást, csak a szárnyakként kimeredő lapockáit, meg az éles, kitüremkedő csigolyáit.

A rák vagy valamilyen rejtélyes autoimmun betegség emészteti a testét, olvasztja le a húst a csontjairól, fonnyasztja el idő előtt. Csak az orvosok ostobák, ostobábbak a kuruzsló jósnőnél, hiába a rengeteg vizsgálat, vérvétel, CT, meg MR, meg a többi sarlatánság, nem találják a betegségét okát.

Felhorkantott, dühödten az inge után kapott, hogy felöltözön, közben fél szemmel még utoljára a tükörbe pillantott. És akkor meglátta. A vénasszony ott gubbasztott a hátán.

Apró volt, egészen töpörödött, meztelen és csontsovány. Soványabb, mint ő, csak csont és bőr, aszott vénség, ráncos, pergamen bőre petyhüdten lógott a csontjain, koponyaszerű fején néhány hófehér, hosszú hajszál meredezett ritkásan. A tükörben a tekintetük találkozott, a vénasszony sárgás szemfehérje megvillant, fogatlan szájával gúnyosan elvigyorodott.

Felüvöltött, üvöltött és csak üvöltött. Körmeit a hátába vájta, éles fájdalom hasított belé, véres csíkokat vájva felszaggatta a bőrt. A vénasszony egyre csak nevetett, kinevette az üvöltését, a fájdalmát, a véresre tépett hátát, miközben görbe ujaival rendületlenül kapaszkodott a hátába. Képtelen volt lemarni magáról.

Újra felordított, megragadta a sarokban álló kovácsoltvas esernyőtartót, és a tükörhöz vágta. A tükör meghasadt, a képmása szilánkokra hullott, a vénasszony a hátán azonban tovább nevetett.

Térdre rogyott. Berekedt, a háta már csak egy véres, lüktető húsdarab. A gyomra felkavarodott, a torkát sav égette, a fürdőszobába rohant. A mosdókagylóhoz hajolt, öklendezett, kiadott

magából mindent. Amikor végre megkönnyebbülten felegyenesedett, a fürdőszobatükörrel találta szembe magát. A sápadt, verejtékes arc mögül a koponyafejű öregasszony vigyorgott rá.

Arra ébredt, hogy fázik. Meztelenül hevert a fürdőszoba padlóján, és reszketett. A háta lüktetett, a feje zúgott. Elájulhatott, nem tudta, mennyi ideig feküdt a hideg kövön. Szédelgett, a gondolatai szétfolytak, mint a pergő homok, képtelen volt megragadni őket. Feltápáskodott, mindene sajgott, pillantása a fürdőszobatükörre siklott, mire minden azonnal eszébe jutott.

Meg kellett kapaszkodnia a mosdókagylóban, hogy újra össze ne rogyjon. A vénasszony csak gúnyosan vigyorgott rá.

Ki vagy te? – ordította az aszott banyának, de az nem válaszolt, csak némám meredt rá. Tehetetlen dühében öklével a tükörre csapott.

Kirohant a fürdőszobából, beszaladt az elsötétített hálószóba, bebújt az ágyba, és magára rántotta a takarót. A szemét szorosan lehunyta.

Hallucinál, a kuruzsló valahogyan bedrogozta, talán csak ki kell aludnia magát, és a rémlátomás magától elmúlik.

A takaró alatt óvatosan végigsimított meztelen hátán. Nem érzett semmit, csak a saját körme szántotta friss sebeket. Az éjjeli szekrényéből nyugtatót vett elő, pár szemet bekapott. A gyógyszer pillanatok alatt hatottak, a teste ellazult, a rémes képek szétfoszlottak, a háta sajgása megszűnt, elméjét puha, vattacukorszerű köd lepte el. Azonban miközben tompa álomba merült, a vállán hideg, csontos ujjak szorítását érezte.

A reggel mégsem hozta el a megváltást. Ahogy magához tért az álomtalan álomból, azonnal a tükörhöz szaladt. A vénasszony még most is ott gubbasztott rajta.

Megőrült, tudta. A mobiljáért rohant, a háziorvosát akarta hívni, de mielőtt beütötte volna a számokat, a keze megállt. Mit mondjon? Hogy tévképzetei vannak? Lehet, hogy bedrogozták, vagy egyszerűen megőrült? Ha a szétszaggot hátát meglátják,

rögtön a pszichiátriára utalják. Kényszerkezelést kapna, zubonyt, az ágyhoz kötöznék.

Megborzongott, testén végigfutott a hideg. Eszébe jutott a nagyanyja, aki pontosan így végezte. A demencia teljesen elvette az eszt, tébolyult öregasszonyként halt meg az ágyhoz kötve. Ő is így végezné. Az orvost nem hívhatta. A nagyszülei, szülei meghaltak, testvére nem volt, ráadásul nem barátkozós fajta. Valahogy mindig magának való volt, az irodában a kollégáival is elég távolságtartó a viszonya. Nincsenek rosszban, de nem szívesen közösködik velük. Idegesítik. Folyton pletykálnak, fecsegnek, dolgozni persze egyik sem szeret. És tudta, kibeszélik a háta mögött. Karót nyelt, csak a munkájának él, nincs senkije. Nem, tőlük semmi esetre sem kérhet tanácsot. Maradt a jósnő. De benne sem bízik, talán miatta vannak tévképzetek, így őt sem hívhatta. Összekuporodott az ágyon, magára húzta a takarót. Nem tudta, mit tegyen.

Órák óta gubbasztott az ágyában, eszébe jutott, be kellene menni dolgozni, de nem bírt megmozdulni. Nem viselte volna el, hogy mások megbámulják. Mi van, ha ők is látják, ha iszonyodva elfordulnak tőle? De mi van, ha nem, ha semmit nem érzékelnek? Melyik a rosszabb? Elhatározta, hogy inkább nem merészkedik az utcára.

Beteget jelentett, és továbbra is elbújt a takarók alá. Tudta, legalább enni vagy inni kellene, azonban nem akart a tükör közelébe kerülni, inkább bevett még néhány altatót, és újra álomtalan álomba merült.

Az idő összefolyt, már nem tudta, órák vagy napok óta fekszik-e összekucorodva az ágyában. Az altatók és nyugtatók ködén át néha érzékelte, hogy megszólal a mobilja, valaki keresi, üzenete érkezik, egyszer még az ajtaján is kopogtattak. Egyik sem érdekelte. Nem vette fel a telefont, nem válaszolt az üzenetekre, nem ment az ajtóhoz. Nem akart felkelni az ágyból. A torka kiszáradt a szomjúságtól, gyomrát összerántotta az éhség, és már nagyon ki kellett mennie a mosdóba. Végül elfogytak a gyógyszerei, akkor kitántorgott a fürdőszobába.

A tükörben a háta mögül a vénasszony töretlenül vigyorgott rá. A válla megrogyott, lehajtotta a fejét. Megdörgölte az arcát, és szembenézett a koponyafejú öregasszonnyal. Mit akarsz, kérdezte, a banya azonban csak vihogott. Újra kérdezett, újra és újra, könnyörgött, hagyja el, felajánlott neki mindent, ami csak az eszébe jutott, néhány nélkülözhető testrészét és végül az élete egy részét is. Választ azonban nem kapott. Az aszott vénség csak nézett rá gúnyosan, sárga szeme gonoszul villogott, és néma maradt.

Dühösen elfordult, lepedőket hozott, letakarta az összes tükröt a lakásban. Szembeszállt az öregasszonnyal. A jósnő azt mondta, az életerejét szívja el. Hát akkor tesz róla, hogy ne legyen mit szívnia.

Nem evett. Egy idő után már nem is érezte az éhséget. Csak feködött az ágyán, aludt, olvasott, tévét nézett és éhezett. A mobilját, laptopját kikapcsolta, az idő múlásáról is megfeledkezett.

Néhány nap vagy hét után arra ébredt, nem bír felkelni. Már az is nehezebbre esett, hogy felemelje a karját. Lenézett a lábára, a hús szinte teljesen eltűnt róla, a bőre sárgásra fonnyadt és meg-ráncosodott. A karja is összeaszott, mintha nem is hozzá tartozna, hanem valami pálcikaszzerű karikatúrához. Kivánszorgott a tükörhöz, lerántotta róla a lepedőt. A tükörből két koponyafejú vénasszony nézett vissza rá.

Megtántorodott, mintha gyomorszájon vágták volna, meg kellett kapaszkodnia, hogy el ne essen. A vénasszony elszívta az életét. A feje kóválygott, nem tudta, mit tegyen. Hirtelen eszébe ötlött újra a jósnő. Azt mondta, ez egy rontás, valaki megátkozta. Biztosan az egyik irigy kolléganője, suhant át az agyán. A rontást talán még le lehet venni.

Visszatántorgott a szobájába, és öltözködni kezdett. A keze reszketett, erőtlen ujjai közül minden ruhadarab kiesett, de végül sikerült magára rángatnia valamit. A pulóverbe kétszer belefért volna, és a nadrágját csak egy övvel bírta magán tartani. Nevetségesen festett, de nem érdekelte. Kibotorkált az ajtón.

Az utcán összehúzta magát, a fejét lehajtotta. Lépésről lépésre haladt, folyton megkapaszkodott, hol a házfalban, hol egy osz-

lopban, de néhány lépés után már kimerült, jártányi ereje is alig maradt. Az emberek azonban nem bámulták, ügyet sem vetettek rá, mintha nem látnák.

Összeszorította a fogát, megpróbált továbbmenni. El kellett érnie a jósnőhöz. Nem bírt újra megmozdulni, összecsuklott, elterült a járdán. Néhány láb trappolt el mellette, senki nem nézett rá. Fáradtan lehunyta a szemét. Segítségre volt szüksége, egyedül már nem tudott járni. Kiáltani akart, de nem jött ki hang a torkán. Erős, élettel teli emberek suhantak el mellette, míg a mocskban feküdt. Vágyott utánuk, a segítségükre, az erejükre, csontvázkarját utánuk nyújtotta, de ügyet sem vetettek rá.

A gerince mentén mocorgást érzett, hátrapillantott. A vénaszszony éppen lekászálódott róla, még utoljára rávigyorgott. Sok sikert, súgta a fülébe, majd nyom nélkül eltűnt a tömegben.

Ekkor utolsó erejét összeszedve még egyszer kinyújtotta elfonnyadt karját, elrugaszkodott, és felpattant egy mellette elsie-tő, széles vállú nő hátára.

Viola Szandra

A naplopó

*Az uszoda nyitvatartási ideje megváltozott,
vagyis leginkább zárva van.*

*Jaj, most mit drámázol,
eddig is minden nyár elmúlt, és valahogy mégis újra eljött.
Ezek az idők is visszatérnek még.*

*De valahogy egyre törékenyebbek, egyre távolabbról kell
a napfordulóból visszaindulniuk,
amikor pedig itt vannak, egyre agresszívebbek,
egyre többet követelnek maguknak.*

*Augusztus volt, a forró, homokos földeken hagytam el
utoljára napokat.*

*Csak feküdtem, hagytam őket szétfolyni, és bámultam
a kiontott, kék eget.*

*Sebeit csak alkonyattájt mutogatta, a szúrások helyén
csillagokat növesztett.*

Rendben volt így a mindenség, akkor legalábbis azt hittem.

*De már tél van, ilyenkor az emberek szeme előtt
úgy hullámszik a fáradtság, mint valami végtelen óceán,
a hétköznapiak hajósai pedig már hánynak, de legalábbis
tengeribetegek.*

Nem tudják, ki lopta el idejüket.

*Nem merem megmondani, hogy én voltam,
hogy bűnös vagyok, hogy nem pillantottam elégszer az órára,
vagy, ha igen, nem érdekelt, ha késett, ha sietett,
hogy nem igazítottam örömeim menetrendhez,
hogy nem állítottam reggeli ébresztőt,
én vétkem, ó igen, én igen nagy vétkem,
én hagytam, hogy az a pár elvesztegetett perc, nap, hét*

*átcsapjon végtelenbe, az én vétkem, hogy feledés közben
megláttam az óriásokat,
akik már a végtelenből isszák az időt,
hogy Nap, Hold, Csillagok társaságában nyaraltam,
forró földek köldökében feküdtem, igen.*

*De már javában tél van,
a felhizlalt állatok leölésének ideje.
A valóságot már csak hártya fedi,
vagy egy átlátszó bél,
amibe, mint a hurkába a húst, beletöltjük napjainkat;
sületlenek, véresek,
mégis ezüsttálon kínálják.*

Varga Barnabás

Életre kelő sorok

A temető kapujában a vörösesbarna falevelek hivalkodó dekorációként bizosítják az őszi hangulatot. Odalépek hozzád. Látom, még mindig neheztelsz.

– Bekísérlek, mutatom az utat – szavaimat az őszi szél súgja tovább a füledbe.

Nem válaszolsz.

Ballonkabátod szebb húzod, szájad sálad mögé rejtet. Mint-ha tüntető némaságod lepleznéd. Rúzsod kissé elmaszatolódott, de nem jegyzem meg. Örülök, hogy így, hetvenévesen is tetszeni akarsz. Nekem? A kívüllátnak? Nem számít, magamra veszem. Tudom, a haragod nem igazi. Múlik majd, hiszen szeretetből fakad.

Nehezedre esik, de megindulsz végre, követsz a sírhoz.

Most is a nyomomban jársz – épp, mint a könyveimnél. Több évtizede szerkesztet az írásaim. Közös munkánk köteléke örökké összetart. Így, kilencven felett látom már, minden percben hittem neked.

Miközben a sír felé botorkálunk, folyamatosan érvelek. Miért döntöttem így, s neked miért kell ezt a fájdtóan nehéz próbatélt életed végéig hurcolni.

Fiatalon biztattál, hogy írjak. Elnéző jóindulat volt ez tőled, s talán tévútra vitt, ki tudja. Lehet, hogy egy jó bútorasztalost vesztetett a világ. Vagy egy szobrászt, akinek vésője sziklából hánt le új és új darabokat, megmutatva az érzelmeket. Vagy egy üzletembert, aki kéjesen fürdőzött volna az anyagi javak adta jólétben. Talán, ha nem kedvelsz annyira, őszintébb lettél volna, s önző bátorításod nem vezet idáig.

Fiatalkori vadóc novellák, túlírt ömlengések. Kellő kritika híján fékevesztett száguldásban tobzódtam. Később szelídültek, letisztultak az érzések... De átadni azt, ami a lélekben születik,

papíron visszatükrözni – vajmi kevésbé sikerült. Te mégis kitarottál. Öregkoromra, több tucat regény megírása után jutottam el végre a döntéshez, amely miatt most mindketten itt vagyunk.

Emlékszem, miként vitáztunk.

– Makacs vénember – mondtad, megjátszott dühvel. – Ezt nem teheted! Magaddal, és velem sem.

– A sikernek ára van, csakúgy, mint a sikertelenségnek – válaszoltam makacs nyugalommal.

– Csak azért, mert nem állnak sorban a könyvesboltokban, és nem a neked tetsző példányszámban fogynak a könyveid? Akkor sincs ehhez jogod! Pont ennél a könyvnél pláne nincs!

– Arra gondolsz, hogy ez már az utolsó?

– És ha így van?

– Belegondoltál? – érveltem tovább.

Suhancként az egóm és én vívtuk a saját harcunk. Éltés koromra ajándékká érleltem magamban az irigység elengedését. Más sikereinek már éppúgy tudtam örülni, mint a magaménak tudnék. Átéreztem az egységet, a valódit.

Egyek vagyunk. Az örömeink, fájdalmaink, kinek-kinek mi és mennyi jut. Mindenkinek jár ebből is, abból is, az élmények széles skálája osztozik a bőségben. Mindig nagyot akartam mondani. Ezért sose hittek nekem igazán.

– De hisz ebben a könyvben az életművedet koronázod meg! Itt végre nincs túlírás. Nincs nagyotmondás, ahogy te fogalmazol. Épp ezzel teszed ezt?

Sokáig néztem akkor rád, tudtam, az a pillanat – ami az idő illanó részének végtelenjét hordozza magában – széles spektrumot nyit.

– Ezt a legutolsó könyvet már magamnak írtam – magyaráztam akkor. – Fentről jött sugallatok késztette benső megnyilatkozások... Már nem számít a tetszeni akarás, az örökké vágyott siker, nem érdekel, hogy minél többen olvassák. Ez mind elillant. Ennél már csak a szavakban rejlő mélység, a lélek ütemes ritmika és ezek visszacsengése számított. Mint amikor egy dallam kikerül az éterbe, és időtlenül átrezonál a téren.

Megérkezünk a sírhoz. Meglepődsz, elkábulsz. Látom rajtad, most tudatosul benned, ami történik: el kellett jutnunk idáig. Gyönyörű út volt.

Kimelegedve állsz, a pír kiül az arcodra. A kalapodat leveszed, rajongva nézem, ahogy beleborzolsz dús, vörös hajadba, s közben tudom, a feszélyezettség váltja ki ezt a mozdulatod. Mindig így cselekszel, valahányszor csak nehéz helyzet elé állít az élet. Tudom, beszéddel készültél. Látva zaklatottságod, kíváncsian várom a szavaid.

– No, te vén bolond – kezded félhangosan –, megtettem, ami-re kértél.

A táskádban kutakodsz. Valahonnan a mélyéről egy kötetet húzol elő.

– A nyomdában bolondnak néztek ugyan, de hajthatatlan voltam – folytatod. – Csak ezt az egy példányt nyomtatták ki. Az anyagot visszakértem tőlük, és töröltem. Úgy, ahogy kérted. Sehol, senki nem olvashatja. A korrektor, a tördelő és én is... mind töröltük az utolsó szót is, ahogy ígértem. Amikor azt mondtam neked, ne kifelé írj, csak saját magadnak, nem gondoltam, hogy ez lesz belőle.

Megértem az érzéseid. De függetlenedni a béklyótól: mámorító. Egy példány. Csak egy. Megszületett, és életre kelt. Az írás maga az öröm. Önmagában az igazi valóság. A vágy már nem öli meg a mondanivalót. Él a szöveg.

Egy szellővel meglegyintem s összekuszálom kissé a hajad, mintha csak egy búcsúérintés lenne.

– Te makacs vénember, te... Bár tudnám, mit bizonyítasz ezzel! Itt van, tessék – mondod immár dühösen, s csaknem odacsapod a könyvet az urnám mellé.

Zsille Gábor

A lánglelkű

*Amikor Jókai már kellőképpen öreg volt,
megkérdezték tőle, cirádás válaszban bízva,
milyen volt Petőfi.*

*A mester eltűnődött egy percig, végigfutott
elméjén ez-az, de csak egyetlen szóval felelt:
„Elviselhetetlen.”*

*S nincs ezen mit csodálkozni, mert zseni volt Sándor,
és a töről metszett génusz pontosan ilyen:
kibirni nem lehet.*

*Munkaköri leírásában dőlt betűkkel állt:
próbáljon mindenről különvéleményt formálni,
lehetőleg nyersen.*

*Állapotbeli kötelességét teljesítve
megvetett minden szabályt, más srófra járt az agya,
örökösen lázadt.*

*Tekintete szikrát lövellt a kortársak szerint,
céltudatos volt és lobbanékony, úgynevezett
kolerikus alkat.*

*Környezete számára félelmetes a zseni,
fárasztó és vad, ugyanakkor lebilincselő,
misztikusan vonzó.*

*Akadnak gyöngé költők, kicsi mesterek, kiket
emberként sem zárunk a szívünkbe, mert jellemük
gyarló és taszító;*

*vannak gyöngé szerzők, akik szeretetre méltók;
a kiváló költők egy része mogorva fráter
vagy rémesen hiú;*

*és ismerünk remek költőket, minő szerencse,
kik barátként kísérnek. Ez utóbbi változat
meglehetősen ritka.*

Harmath-Gyetvay Enikő

Idegenek

Mindennap várták, hogy megérkezik a Kisferi. Az idősebbek, akik már korán reggel megjárták a piacot vagy a háziorvos rendelőjét, a bejárati ajtók kémlelőnyílásán lestek ki egész nap. Akik még munkába jártak, estefelé becsengettek Ilonka nénihez az első emeleten, és reménykedve kérdezték: megjött már? Ilonka néni ilyenkor csak megrázta a fejét. Ő volt az utolsó lakó, akinek még az utcafronton volt lakása, erkélye is. A hazaérkezők félve tették fel a következő kérdést: és a másik járt itt? Ma az sem jött – mondta Ilonka néni. És akkor egy kicsit megnyugodtak.

Évekkel korábban kezdődött az egész, szinte észre sem veték. Udvarias idegen érkezett, halkan tette be maga után a nehéz, fa bejárati kaput. Napszemüveget viselt, és koffer volt nála. Kovácsékhoz csengetett be, épp csak annyi ideig volt bent, amennyi idő alatt egy kávé megiszik az ember, már jöttek is ki. Először a Kovácsék, majd néhány perccel később az idegen is. Kovács kezében is koffer volt, valamivel kisebb, mint a másiké, Kovácsné cipősarka elégedetten kopogott, ahogy végiglépkedett a gangon, még utoljára. A kofferes idegen közömbösen sétált a távozók után. Aztán nem sokkal később furcsa dolgok kezdtek történni a Kovácsék lakásában. Senki nem látta, hogy bárki is beköltözött volna, de éjszakánként illetlenül hangos nevetés, olykor zene hallatszott ki, hajnalban az ajtó csapódása, a rács nyikorgása.

Ettől kezdve időről időre megjelent halk lépteivel a kofferes idegen. Ilonka néni és Jolika a második emeletről nem tudtak megegyezni abban, hogy vajon mindig ugyanaz az ember jön-e. Volt, hogy elegáns szürke öltönyben érkezett, volt, hogy susogós melegítőben, de előfordult olyan is, hogy farmer és pulóver volt rajta. Ami mindig egyforma volt, a napszemüveg és a koffer. Béla bá' a harmadikról váltig állította, hogy a koffer alkalomról alkalomra tömöttebb. Volt, hogy Kovácsékhoz hasonlóan becsöng-

tett valakihez, volt, amikor egy elköltözött bérlő lakásába ment be, és idővel, ha egy-egy idős lakó meghalt, már tudták, hogy jönni fog a kofferes ember. Magától értetődő természetességgel jött és ment az üres lakásokban, majd némi idő elteltével elkezdődött a zajongás, a gurulós bőröndök kerekeinek zakatolása késő éjszaka a függőfolyosó műkövén. A lakók egyre fogytak, az ismeretlenektől zengő lakások egyre szaporodtak.

Egy nap szokatlan gyülekezés alakult ki az udvaron a kukák körül. A takarítónő izgatottan mesélte, hogy neki ugyan a gangot tisztán tartani nem tiszte, de ezek előtt a lakások előtt nem takarít senki, úgyhogy végül fölment. És ahogy éppen az egyik negyedik emeleti lakás előtt söprögetett, tudják, ahol korábban az a lecsúszott színész élt, és itta az olcsó bort, hát ő igazán nem szokott leleskelni, de mivel nincsen függöny az ablakokon, belátott, és először majd megállt a szíve ijedtében, mert azt hitte, üres a lakás, de volt ott valaki. Söprögetett tovább, de azért figyelt fél szemmel, és amit látott, hát olyat még nem látott. A nap-szemüveges ember lába mellett állt a koffer, kinyitva. Az ember lehajolt, kivett belőle egy maroknyi csillogó port. Ahogy felegyenesedett, az arca elé emelte a kinyitott tenyerét, és elkezdte fújni róla a csillámot. És csak fújta és fújta, és ahogy mindent befújta ezzel a porral, a kopott falakon új festék lett, a szakadt bútorok helyén újak, és mire körbefordult, olyan lett az egész lakás, mint egy katalógusban. Aztán a kofferes ember kijött, udvariasan köszönt a takarítónőnek, és távozott.

A helyzet egy kicsit jobb lett a nagy járvány idején. A kofferes ember majdnem egy évig nem jött, az üres lakásokban csend volt, a lakók fellélegeztek, éjszaka aludtak, napközben egymással pöröltek. Aztán újrakezdődött minden. Az öreg Feri bácsi, aki hatvan éve lakott a házban (ebből negyven évig házmaster volt), lottózni kezdett, hogy elköltözhessen. Nem sokkal később elköltözött, végleg. A fia, a Kisferi akkor indult útnak. Azóta várták vissza a lakók.

Kisferi éjszaka érkezett. A kaput nyitva találta. Magában elmormolt egy káromkodást – megint elromlott a mágneszár, a

legutóbb is hetekbe telt, mire a közös képviselő megcsináltatta. Besétált a ház udvarába, körüljárta a szemét a kivilágított ablakokon. Bólintott, látva, hogy vannak sötét lakások is, ahogy annak lennie kell ezen az órán. Még idejében érkezett. Visszasétált a ház kapujához. A mellénye belső zsebéből nagy, mívés kulcsot húzott elő, és az évtizedek óta nem használt zárba dugta, mint egykor az apja. Ahogy a kulcsot elfordította, mintha remegés futott volna végig a tagjain. A külső rácsról lepotyogtak a ráaggatott kulcs-széfék. A zajos lakásokban kialudt a fény. Mintha a mindig forgalmas körút morajlása is halkabban szűrődött volna be a házba. Néhány lakó felriadt a hirtelen támadt csendre. Ilonka néni felült az ágyban. Elégedetten dűnnyögött: most visszafekszünk, végre kialusszuk magunkat. Holnap kiséperjük az udvart, ennyit igazán segíthetünk a Kisferinek, aztán rend lesz végre.

Kovács Máté

Enyhül

*tölgypor csersava repesztette be ujjaimon a bőrt
egy fekete macska útvonalát felrajzolva.
keresztelésének elévülése
az új hámréteg megképződésével arányos.
hátamat huzat csapja,
víz melengeti kezem,
középen, az észlelés határán
felkavarodik fülemben
a másfél szobányi, áhított középosztály,
transzcendens,
és szerotonin.
rég mosogattam.*

Másik pokol

*Tegnap éjjel álmomban az összes fogam kihullott,
lányok testnyílásai váltak stigmává miattam,
óvodában én nem kaptam egyedi bizonyítványt,
küldetésem volt. Valami reménytelen.
Barátnőm keltett, megint átalszom a napot.
Bárcsak, mondom, és fordulok egyet.
Próbálom ismét felvenni a fonalat.
Ezt a poklomat kevésbé ismerem.
Ma reggel álmomban levágtam a szakállam,
tejlet itattak velem a kápolna mögött,
terrakotta ajka volt minden nővérkének,
küldetésem volt. Valami reménytelen.*

Lipóma

*Csókolom, anyuka, aggódni ne tessék!
Kidobtam, kidobtam a borotvapengét.
Tudom, rossz így tudni egyetlen fiukat.
Sajnálom, anyuka, elment a kisvonat.*

*Begyógyult homlokom, aggódni ne tessék,
Kidobtam, kidobtam a borotvapengét.
Három nap, azt mondják. Három nap vagy harminc.
Három nap. Kibírom, aggódni okuk nincs.*

*Mondja meg apámnak, aggódni ne tessék.
Kidobtam, kidobtam a borotvapengét.
Jól vagyok, esküszöm, ne lennék akuton.
Forró kád jobb lenne, jobb lenne, jobb otthon.*

*Kiscicakarmolás, aggódni ne tessék!
Kidobtam, kidobtam a borotvapengét.
Nem tudom, nem tudom, már megint ki voltam.
Beborult. Beborít, mint bőrt a lipóma.*

Átok

*A pszichiátriára sétálva leszólított egy dagadt cigányasszony.
Sokszor láttam már kártyát vetni a környéken.
Úgy hadarta és osztotta a lapokat, hogy nem tudtam felfogni,
hány gyermeket szánt nekem.
Mennyi pénzt és szeretőt.
Elkapta a bal kezemet, és tenyeremen egy vonalat húzott éles,
koszos körmével.
Átok, mondta. Leszedi.*

*Kitépte egy hajszálam, és a csíkra engedte.
Papírpénzt kért, hogy tenyeremre tegyem.
Azt hazudtam, nincs nálam semmi.
Még háromszor kérte a papírpénzt, mire kibökte, éhes.
Nem hittem neki.
Terápián végig a tenyeremet nézegettem.*

Üresség

*késő hozzá megmondani ki volt
a beau-vonalakban lerakódott por:*

*két vasúti ütköző közötti rés
nem vagyok bátor*

Belényesi Pál

Milliók között a tizenegyetlenegy

– Tiszteletem, csókolom, oda is. Zárnám már a kaput, ha nem baj! – kurjant bele a gondok a füllelt sötétedésbe.

– Kezeit-csókolom-jó-estét-tiszteletem-kérem-alássan-szer-vusz! – dobja vissza kelekótyán a Kongatós Józsi bácsi, és már ül is a biciklijére, a ruhacsipesszel összefogott nadrágszárral, könyékig tűrt kulákingben. Nagy lendülettel indul, és a magabiztosság legkisebb jelét sem mutatva írja határozottan a cikkcakkos irányt a feltöredezett járdán, toronyiránt. Mert utcára ő soha. A harangot húzni kell, az meg a járda mellett volt, van és lesz is, amíg ő él.

Este nyolc van, tisztán hallani az alföldi csendben, ahogy a kövér kanszúnyogok veszekednek a birkák lábán rejtőzködő kulancsokkal, a szokásosan eseménytelen meleg nyárestén. Közel az országhatár, a Tetves-tagban szépen érik a búza, a táblában csak a környéken az erdei fát rendszeresen lopó stráf nyoma látható. Csend ül a ritkás gondolatokra, csak a lép kuttyája szaglászik.

– Persze, Janikám, jövök, csak ez a fene szél felburította a kelyhet itt is, oszt kiömlött minden, ami benne vót.

– Jól van, Juliska néni, jöjjön már, hónap ugyanis itt lesz meginn, megcsinálja akkor. Mennyünk hazafele. Este van mán, a pőcsik is a nyakamat eszi, az istenit neki – a nemrég kinevezett fogdmeg kérges tenyerével nagyot üt a feketére barnult kapás nyakán. A nejlonotthonkás, görnyedt öregasszony sietve letöröli a port az egyszerű, virágtalan urnás sírhelyről, a rozsdás kannát visszate-szi a kúthoz, megnézi, hogy minden rendben van-e, és motyogva leporolja magát. Elindulnak a falu felé, szóltanul, hol egymás mellett, hol egymást követve.

– Vagy a labda, vagy a baba! – mondta gyakran Kisbognár minden egyes újabb feles után nevetve, egyre kevesebb saját foggal a szájában. *Vagy a labda, vagy a baba.*

– Tesókám, egyem a szíved, ne sajnáld a tüzes vizet, a bort nem bírom már, de a szilva antibiotikkumm! – minden alkalommal így hangsúlyozta, megnyomva a mássalhangzóit, amikor valaki elbizonytalanodott a söntésben.

– Na, öncsed csak bátran, az az! He-he-he-he. Az asztalról is töröld fel nekem, egyelek meg – harsogott a maradék két foga között a kedves, vétlen és akaratlan udvarlás. Szemeiben huszonnégy per huszonnégy.

– Csavarjad feljebb csak, hadd halljam az Ekkhót! – lelkesedett, ha az ismerős tempót árasztotta a hangszóróra barkácsolt Sokol. „Gondolsz-e majd rám, ha elmúlt az éjjel?” És eszébe jutottak a hatvanas évek végén lopott csókok, amikor a nagy cseresznyefa alatt udvarolt lelkesen, és a pódiumon tetszelgő szocdem trubadúrokat megszégyenítve parolázta a szebbnél szebb locsolóverseket, még a Nagy Alkotmány Ünnepe is. Nejloningben, trapézfarmerben, magas talpú facipőben. Könynyes szemekkel és imbolyogva járt, és járatta a csárdást. Mindegy, mire, de minden helyi lakodalomban. Ahova meghívták. Harsányan és önfeledten, a volt osztálytársnők derekát szikár tenyérrel markolva.

Kisbognár tagja volt annak a csapatnak, amelyik '74-ben ikszre hozta a Dózsát a Magyar Kupában, hazai pályán, úgy, hogy félidőben még ők vezettek Tokodi jól elsült balosával, valahonnan a vakondtúrásos tizenhatos tájékáról. Az egész járás hangosan tapsolt. A fővárosiak, a második nagy generáció tagjai, a disszidáláson gondolkodó ászok, az aranylábúak, nem hitték el, hogy egy kis világvégi csapat gólt szerezhethet ellenük. De hogy még vezessen is! Be is ment a mester a félidőben a vályogházból öltözővé avanszált, hipó- és savanyúecet-szagú közös csapatzuhanyzóba, hogy rendet tegyen a fejekben. Egy döntetlenhez elég volt a hangoskodás. De csak ahhoz. Falutanács kiütetetés, egy nap

eltáv és egy láda, a helyi MGTSZ-nek köszönhető kőbányai volt a jutalom. Zöld üvegben.

Kisbognár jobb bekket játszott, sípcsontvédő nélkül, és még száraz időben is acélstoplis csukában, ahogy azt vigyorogva emlegette a sokadik feles után, évekkel később, évszaktól függetlenül.

– Úgy húztam meg kombinátfogóval a csavarokat, hogy csak nyekkentek, a talpamat is szúrta íjjj, naggyyon, de kifele meg vágott mindenütt, hehe! Na, öntsél csak még egyet, kérlek alássan, kezitcsókolom a szívedet. Nade, nem haragszol, ugyi?! Na, gyere kisbokszos, csavarjad a bürt! – és már állt is be a leszakadt pajta elé kapusnak, úgy, ahogy volt, vasárnapi ünneplőstül, kétszilvasörrel. A soron felnövő gyerekek csak vele játszottak, mert más-tól féltek.

Huszonnégy éves volt, alacsony, gizda, *egyszáלבél*, de a pályán harapott, mint Kopasz Erzsi néni disznóöléskör, ha a beleket rosszul húrolták ki a gyerekek. Nagyon nehéz volt mellette elvinni a labdát, szinte lehetetlen, mert akkor már inkább a lap, ugye, de hát haza mégsem mehet úgy, hogy rajta ment el a meccs. Ha lefizették – akkoriban gyakori volt a megyeiben – az más volt, azért még a verést is ki lehetett bírni, mert volt kávé és melegítő a szomszédos baráti köztársaságból, és esetleg egy beutaló, a gyerekekkel együtt, ha nem kellett leadni a felét a párttiktárnak. Az ilyen balhékban az edző és Turulos is benne volt, aki testesen is jobb hatvanat futott mindenkinél, még akkor is, amikor leszázalékolták, tulajdonképpen krónikusan rossz magaviselete miatt. Turulos nem a legélesebb kés volt a fiókban, no. De a ligában is széles körben ismert lendülete miatt egy félidőre befért, és egy gólt mindig hozott. Az első sárga után kellett levinni, az ellenfél mindig kihasználta önkontrolljának híres hiányát.

Kisbognárnak emeletesnek indult háza, jó nagy kerttel, megtermett ott alma, körte, meggy és a mindenre jó szilva, uborkázni is lehetett maszekba, de a felső szintet soha nem fejezték be.

Elindult az építkezés, nagy sebbel-lobbal, mindenki bedolgozott az utcából, hordta a maltert az összes iskolás korú gyerek, rotyogott a gulyáságyú. Ünnepe volt, és sör is, helyi cukrozott bor, pénz azonban nem nagyon. „Nagycsaládi kóppperációj, fiacskám” – így emlegette ezt az időszakot. Az alap állt, a két szint úgy-ahogy, és akkor a falusiak otthagyták az építkezést, mert hidegre fordult az idő, a kukoricát törni kellett. A család is elpártolt mellőle, csöstül jöttek a bajok. Az önjelölt politikai közgazdaságtan-professzorok szóltak is neki, hogy „fiacskám, olyan ez az egész, mint a rendszer, kicsit ingatag az alapja, he-he, arra nem lehet *stabilat* építeni”.

Elfogyott az amúgy is kevés pénz, Kisbognár édesapját nyolcvankettőben elvitte a rák két hónap alatt, őt pedig nem vették vissza a téeszbe az első hathónapos elzárása után, mert „sittes lett”. Billogot kapott. Nem lehetett már szocialista példamunkás, rendszeridegenné vált hipp-hopp. Hiába a '74-es, azóta megismételhetetlen és elképzelhetetlen siker. A vendégelőben szolalkozott össze egy telepivel, aki a kedvenc száma utolsó versszakának megkezdése előtt csapta le a lemezt. „Nem ölel majd át a két karom téged...” Puff. Csattant a pofon, előkerült a bicska, és Oláh Jani hasát tizenkét ötéssel kellett összevarrni. Kisbognárt egyszer és mindenkorra kidobta magából a gépezet.

Bent ugyan lefogyott, de fel is keményedett. Szabadulás után visszaszokott a tütüre, mint kisbakaként a csicskáztatások alatt a nép hadseregében; nem bírta megállni, hogy ne igyon reggelente egy bátorítót. A naphoz, az utcához, az emberekhez, az egyre távolodó emlékekhez. Ott kezdett el inni, arra, messze, Lentiben, mert oda vitték, *jól el*, ötszáz kilométerre a falujától. Kényszerkatonaság volt, két évig, de Kisbognár várta nagyon, mint mindenki akkor a technikumban. Hiszen lehetett valaki. A Magyar N-é-p-k-ö-z-t-á-r-s-a-s-á-g k-a-t-o-n-á-j-a. Vasalt egyenruha, fényesre boksztolt használt cipő, kimenők, kardántengely-szerelés villanyos diplomával, mert a százados a szeretőjéhez ment,

és kellett a kocsi, a szolgálati ARO pedig gyakran felmondta a szolgálatot. Kisbognár megcsinálta azt is, pedig az ujját majd' levitte a rozsdás köszörű. Öt nap eltávozt kapott egy rendszerszerű mondvacsinált dicsérettel, ami pont arra volt jó, hogy hazajöjjen, megismerje Angyalomat, és teherbe is ejtse a falusi kultúrház mögötti árnyékos placcon. Angyalomat se kellett féltetni azért. Mire a szolgálati ideje lejárt, apaként, edzett alkoholistaként gyalogolhatott a vasútállomástól 3 kilométert, teljes menetfelszerelésben, az első havazás utáni szélfúttá csataksárban. Azok a züllött pestiek, azok szoktatták rá az itálra, pedig áldott jó ember volt – mindenki így tartotta, mert a *pestiektől* féltek a faluban, mint a sáskajárástól. Mindenért lehetett őket hibáztatni. Senki nem foglalkozott azzal, hogy Lentiben a szakaszában szinte csak szabolcsiak és békésiek szolgáltak. Rossz a termés, hosszú a tél? „Biztos Pesten meleg van, az biztosss.” „Isten őrizze, hogy idejőjenek, romlott az a nép!”

Az MK-hős csapat már csak emlék a faluban. Ki gyomorrákban ment el, volt, akit a kerti pottyantásban ért a reggeli agyvérzés, de olyan is akadt, aki a csűr keresztgerendáján lógott kép napig, mire megtalálták. Negyven év alatt megkopott a csapat. Ketten maradtak végül: Kisbognár és Turulos. Ők nézték végig, ahogy az osztálytársak elválnak, lelkük kifehéredik a cefrepárlat illafelhőjében, a karós uborkát benövi a csalán és az istenverte fullánk, a száraz kenderkóró lassan-lassan elmarad a sparhertből. Biciklijeikről előbb a festék kopott le, majd a lámpa, elpilledt a dinamó, végül a sárhányó akadt bele a kibetonozott árok karimájába, amikor egy járási meccs utáni hazai döntetlent megünneplő társaság biztatására húzóra ment a garázsban égetett szesz – neki is. Kisbognár rokkantnyugdíjjal tűnt el a munkaerőpiacról még kilencvenháromban. Később napszámot is vállalt tányér bablevesért, lucskoskáposztáért vagy mocskos tésztáért a tutijóban. Az aradi tizenhármát még ötven évvel később is vágta, egyenesen állva, kihúzva, ingét betűrve.

Meleg van, koranyári, májusi hőség. Sokat esett, mindent be-
lengett a pollengazdag vidéki frissesség és fülledt kotupor. Kínzó
pletykahiány telepedett a vidékre, újabb osztályt bukott lefelé a
csapat. Az emberek még mindig korán kelnek, korán fekszenek,
a Zetor hangja utal a szántásra. Turulos még most is együgyű,
de már csendes, a rá jellemző húsos-kövér lendület megkopott,
alig látni biciklijével a faluban. Vonalzóval egyenesített frufruja
koremlékké vált, lógó, fehér harcsabajuszát lelkesen másolják a
gyerekek. Tévedésből még egyszer leszázalékolták az első, har-
mincért vásárolt leszázalékolása után is. A kuglipályát benőtte a
parlagfű.

Kisbognár felesége elment a gyerekekkel, ő is szociális otthonba
került, az *elfekvőbe*, mint pár évvel korábban az édesanyja, aki-
vel egyedül maradt. Egyre kevesebben látogatták; hol az időre,
hol annak a hiányára fogták. Elméje megszabadult az alkohol-
tól, megtalálta a lápi démonokat, jellegzetesen pikáns humora
alig pár hónap alatt szinte teljesen eltűnt. A második hullámban
kapta el a covidot, a kór gyorsan elvitte. Napokig feküdt a kórház
hullaházában, mire az ügyintézők bejöttek érte.

Az *önki* nem fizette ki a temetését, az egyháznak kellett szeretet-
szolgálati forrásokat becsatornázni, hogy a végtisztességet meg
tudják neki adni. Felnőtt gyerekei nem jöttek el, a pap is zavarod-
dottan, szinte észrevétlenül mondott búcsúztatót az urnája fe-
lett. A szertartásra egyedül Turulos ment el, de megszólalni, bár
készült rá hetekig, ő sem tudott. Zsebében lapult a *vidék újságjá-
nak* egyik 1974. novemberi száma és a *csapat* kifakult fényképe.

A *mindig rosszkor érkező eső* gyakran fújja be porral, sárral, sze-
méttel a temetőt. Ilyenkor egy csendes tekintetű, májfoltos kezű,
otthonkás, görnyedt alak törölgeti akkurátusan a jobb bекkre
utaló földi nyomokat a többi gondozatlan sírfelirat között.

Usier Tamara

Tetem a málnavészben

*Mint tömegsírokban a végtagok,
egymásba akadnak az erdő csonkjai.
Időnként nagyokat nyikkannak,
mintha feszítené őket valami, talán
egymást feszítik. Fekete lepkék a
tisztásról felröppenő varjak, elégeti
őket a nap, lassan visszahull a földre
a könnyű pernye. Dögszag itatja
át a földet, a füvet, a fák kérgeit,
a tetemről nem lehet tudni, hogy
ember vagy állat-e, de úgy érzem,
ismerem valahonnan, talán együtt jártunk
iskolába, vagy sokat sétáltattam a parkban.*

Roppanás

*Vékony ágacskák törnek
őzek súlya alatt, ilyen hangja
lehet egy idegösszeroppanásnak,
két levegővétel közt egy
kattanás. Ez hallatszik akkor is,
amikor rám nézel, olyan hangosan
pislogsz, hogy az már szinte
elviselhetetlen, mintha szemhéjaid
megtapsolnák ezt a kellemetlen helyzetet,
ahogy előtted állok meztelenül, és úgy
remeg a térdem, mint az újszülött
őzgidáké, akik járni tanulnak.*

*Talán épp ezért nem érsz hozzám,
azt mondod, olyan vagyok,
mint a templomfalakra festett
szentképek, olyan sápadt és olyan
szigorú. És én csak állok mozdulatlanul,
mint a figyelő vadak, mire
vékony ágacskák roppanását hallom
újra, valahonnan belülről, a koponyámból.*

Az ördög cigarettája

*Lassan a földre borítja
rokolyáját az ég, még
épphogy kivillannak
vöröslő bokái. Buja
színeit az erdőszélről
csodálja az ördög, majd
a sűrűben cigarettára
gyújt, lángra kap az avar,
a lehulló parázstól.
Gyufásskatulyájából
tíz szép szüzet enged elő,
meztelen testüket
nyaldossák a fények,
mint bakkecskék a sima,
fehér sötömböket. Szabadok,
mint a költöző madarak,
mint az éji lepkék, míg
cigarettája le nem ég
az ördögnek teljesen.
Ha az elnyomott csikket
messze pöcköli, újra
bezárul apró skatulyája,*

*hazaviszi benne a lányokat,
a fényt, az erdőt és a lángokat.*

Férfi keretben

*Az ablakkeretben ül, a feltöredezett
útpadkát nézi, a macskakövek közti
függőleges és vízszintes vonalak
négyzetrácsát, ezek között számolja ki
az indulás előtti perceket.*

*Kigombolt, rongyos ingjén hunyorognak
a gomblyukak, néha megmozdítják
szemhéjukat, mint az ébredező madarak.
Szép ebben a koradélutáni pózban, ahogy
gubbaszt a keretben, és körülöleli az ég.
Nem illenek ebbe a zsírfoltos falú, szürke
garzonlakásba apollóni vonásai, kényes alkata.*

*Várja, hogy végre elfelejtselek, hogy
ne a te neved motyogjam félálomban
éjszakánként, vagy kidobjam a plüssállatot,
amit születésnapomra vettél, azóta is azzal alszom.*

*Nem tudom, meddig marad, már rég
indulni készült, egyre kisebbnek tűnik
ott az ablakkeretben, remeg, mint a
költöző madarak indulás előtt.*

Sárfi N. Adrienn

Soha vissza

Guggolok a zöldben, egy városi park mediterrán fenyői között. Kezemben a telefon exponálásra készen.

Mezőn, hegytetőn, tengerparton, településeken és azok körül, mindenhol jelen van ez a látványosság, nem lehet kihagyni, nem lehet közönyösen elmenni mellette, mintha itt sem lenne, mert hát itt van, mint örök szimbólum, egy hatalomba szokásos módon beletorzult személyiség egyedi agyszüleménye, egy paranoia múlhatatlan szimptómája.

Itt van:

A tömör betonacél bunker.

Amiből a huszonnyolcezer négyzetkilométer területű Albániában legalább százhetvenötezer darab van.

A háromféle típusa közül a legkisebb kétszemélyes, tüzelőrésses, három méter átmérőjű félgömb, amolyan lapos gomba, egy ilyet készülök éppen lefotózni, mint helyi jellegzetességet.

Ezenkívül van nyolc méter átmérőjű iglu, amely leginkább parancsnoki bunker; és van olyan, ami atomtámadás esetére készült, mint például a fővárostól nem messze egy hegy gyomrában a Vezér és az albán kormány, a parlament tagjai és családjaik számára. Öt emeletén – páncélajtók, szűk folyosók mögött – több mint száz szoba, mozi, játék- és konferenciatermek, kommunikációs szoba, a Vezér dolgozó- és hálószobája, hogy kellemesen teljenek számukra a háborús idők.

A lakásproblémák megoldása, az úthálózat fejlesztése helyett az évtizedekig tartó bunkerépítkezés az ország büdzséjének egynegyedét emésztí fel. A gyárak ontják a betont, a vasat, amíg a viszony nem romlik meg az oroszok után velük is, addig jön a kínai segítség; a helyi katonaság és lakosság bevonásával folyik a nehéz munka, amelynek során sokan meg is halnak.

A keleti nagy vezérek, a szövetségesek halálával egykori kemény rendszerük puhulásnak indul a Nyugattal barátkozó utódok kezében, ezért a régi, igazi nagyokban és eszméikben töretlenül hívó albán leninista-sztálinista-maoista Vezér csalódottan húzódik el az újhullámos kommunista országoktól.

Ömlik a „hanyatlik a kapitalista Nyugat” és a „már Kelet is a romlás útjára lépett” propaganda; sértettségében elzárkózik a Diktátor mindenkitől, a külvilágtól teljes izoláltságban tartja népét. Az alig hárommilliós országhoz hatalmas hadsereg, tengeralattjáró-flotta tartozik, és állandó készség, bunkerek, partizánképzés.

Guggolva élesítek, lefotózom a parkban maradt bunkert a tüzelőrésekkel szemből, aztán hátulról, óvatosan lépkedek törmeléken lépcsőfokain, hogy üres, idegen szemnek mégis borzongatóan izgalmas belsejét is megörökíthessem.

Egy kis ország egyedül a világ ellen.

Sem áru, eszmei áramlat, sem zene, divat, segély: se ki, se be. Az országot elhagyni vagy kiküldetésben idegen földön maradni: hazaárulás. Legalább tíz év börtön vagy kivégzés jár érte. A Vezér meggyőződése, hogy a nagyhatalmak csak az alkalomra várnak. A mottó a „mindig-készen-állás”, hiszen az ellenség jöhet a szélrózsa bármely irányából.

Soha nem lett kidolgozva a bunkerek lőszerrel, élelemmel való ellátásának módja, ahogy a közöttük szükséges kommunikáció sem. Megművelhető területeket tettek és tesznek tönkre a beton-acél szerkezetek a mai napig, az eltávolításuk nehéz és költséges.

A mindenkire nézve kötelező partizánképzés már iskoláskorban elkezdődik azokban a Vezér uralta évtizedekben, és átível az egész életen, ahogy a hétfégi társadalmi munka is, hogy a civil élet elfojtásával még szabadnapokon se hagyja őrízetlenül a testet, az elmét.

A Vezér – az ezernégyszázas években a török ellen harcoló hadvezér és fejedelem, a nemzeti hős – Szkander bég utódjának nyilvánítja magát. Mivel az elmaradott, törzsi hagyományok szerint élő albán nép csak a tekintélyuralmi kormányzást ismeri, nem új számára a személyi kultusz, amely fokozatosan épül ki, keleti min-

tára, a Vezér körül. A köztereken szobrai, a közintézmények, ott-honok falain kötelező jelleggel kifüggesztett képei, a domboldalakon márványtömbökből kifaragott neve. Az újságok, tankönyvek ontják bölcs idézeteit, a propaganda vég nélkül harsogja egekig szárnyaló sikereit, míg a kudarcokért mindenkor más a felelős.

Az ellenség.

Az albán alkotmány szavatolja polgárainak a gondolati és politikai szabadságot. Papíron.

Leszámolások.

Totális elszigetelődés.

Bunkerek.

A Vezér az ősi hatalomgyakorlás és félelemkeltés módszerének megfelelően a vasbeton szerkezet tervezőjét ültette be az elsőként elkészült építménybe, amelyet tankból lőttek. A bunker jól vizsgázott, a tervező túlélte a próbát, ezredesi rangot kapott, majd koholt vádak alapján nyolc év börtönre ítélték.

Áruhiány és jegyrendszer, központilag meghatározott fejadag; általános iskolákban a szülők feljelentése jó pont az esetleges rossz tanulmányi teljesítmény felülírására. A bibliai keresztnévet viselőket kötelezik a szocialista utónévkönyvből választani nevet. A koncepciók percek, párton belüli véres leszámolások kitartanak a nyolcvanas évekig, a kényszermunkatáborok a Vezér halála után még évekig, kilencvenegyig működnek, egészen főtéri aranyoszobrának dühödt ledöntéséig, és számtalan képmásának megsemmisítéséig. Ezt az elkeseredett leszámolást aztán óriási tömegek szabad hitgyakorlásra éhes istentisztelete követi. Az ezerkilencszáznolcvanötben elhunyt Vezér a hősök temetőjéből átkerül egy szerényebb helyre, ha már egyszer a betervezett álmország helyett a világ harmadik legszegényebb és Európa legszerencsétlenebb államát hagyta maga után.

Ez a dolgok rendje...

Hogy aztán folyjon tovább az élet a megmaradt régi párttagokból álló többpártrendszer formájában.

Mivel az idegen hatalmak támadása elmarad, a paranoia elúszik a múltba, a masszív bunkerek legtöbbször jobb híján sértetle-

nül áll és vár valamire. Arra, hogy idevonzza az idegeneket, akik lefotózzák őket és hazaviszik az izgalmas, borzongató jelenségek képét emlékebe.

Az egykori vasbeton építmény kisméretű változata ma pisáló- és üzekedőhely, esetleg játszótéri, színesre festett gomba, teknősbéka; vidéken, mezőn, hegyekben tárolóhely; a nagyobb városi iglubunkerekből idővel művészeti galéria lett és étterem, büfé vagy menedék, a fővárostól nem messze megbújó hatalmas atombunker ma múzeum.

Már a *turistasabb* helyeken is alig akad külföldi, mert lefutott a szezon, október közepe van.

A belvárosi kávézókban annyiba kerül egy kávé, mint nyugaton.

Köszönök a pultnál vagy az asztalnál a pincérnek, általában nem jön válasz, többnyire hűvösnek tűnik a fogadtatás, a gesztusok merevnek hatnak, sok a komor tekintet.

Idősek között utazom helyi járaton, mosolygok, előzékenyen igyekszem úgy helyezkedni, hogy ne legyek útban a mikrobuszon. Néhány perc után, maguk közé fogadva, helyet szorítanak, leülök, mutatják, hogy igen kanyargós lesz felfelé a hegyre az út. Sokat megélt, oldottan trécselő falusiak; táskák, terményes zsákok a lábuk előtt, a közlekedőn. Beszélnek hozzám, de nem értem, nevetnek, velük nevetek. Integetnek, odakint lerobbant épületsor előtt újabb felszállni óhajtok, dülöngélve fékez a lestrapált jármű, felpattanok, átadom a helyem, én vagyok itt a legfiatalabb.

Kalandor az albán vidéken.

Fürkészem a körülöttem ülőket buszon; templomok, mecsetek előtt üldögélő, parkokban, játszótereken a bunkergombák társaságában magányosan ejtőző vagy csoportosan gránátalma magvakat eszegető idősek arcát, hátha rájuk van írva, hogyan telt az életük. Ki járhatott közülük a titkosrendőrség kihallgató-vallatószozájában, ki volt börtönben, munkatáborban, vajon melyiküknek kobozták el mindenét, ki vesztette el szerettét, kit internáltak családdal együtt, kit kínoztak vagy melyikük kínzott másokat annak idején félholtra. Lopva próbálok olvasni a tekintetekből, olykor

szinte szemtelenül szuggerálom őket; egyes arcvonásokról, ajkak görbületéből, gesztusokról, ráncok erdejéből, régies ruhadarabjaikból következtetéseket levonni, de végül nem jut eszembe semmi.

Nem tudom, nem látom, ki mit élhetett át.

Eltelt harminc év a rendszerváltásuk óta, biztos egyre halványulnak a múlt sötét foltjai.

Talán az öregség jótekonny feledékenységé a jelen már elviselhetően langyos keretei között tartja őket, vagy az is lehet, úgy gondolják, velük tulajdonképpen semmi nem történt annak idején. Csak éltek a mindennapokat, művelték a még el nem kobzott, aztán a már elkobzott földet, mentek sokan a sebtében, rosszul felszerelt gyárakba, a kívülről betiltott hagyományokat pedig belül őrizték. Gyakran elvittek közülük valakit, aki később megkerült vagy nem, megszokták ezt is, ahogy a nélkülözést, a félelmet, a szorongást.

Ugyan épülnek gőzerővel azokban az időkben iskolák, kórházak, villanyvezeték, zajlik a felkészülés az önálló termelésre, de a Vezér kezdeti jóakaratából, ha volt is valóban, később már csak a mindenben, mindenkin átgázoló akarat marad. Sötétedik a tekintet, az empátia, ha volt, gyorsan foszlik, a személyiség a hatalomféltség és megannyi kényszerképzet között sodródik, mialatt a társadalom szövete szétmállik, mintha sűrű kénsaveső zuhogna rá.

Naplemente és szürkület idején a tengerpartokon, sétálóutczákon korzózni kezdenek az emberek. Olyan ez, mint valami test és lélek számára kötelező, előírt gyógyterápia. Idős férfiak zakóban, hátrakulcsolt kézzel mormolva beszélnek, asszonyok bicegnek mellettük szóltanul, fiatal párok kéz a kézben andalognak, gyerekek hajtanak biciklivel, mígnem a koromsötét elnyeli őket.

Este megtelnek a terek, a parkok, kávézók teraszai, gyenge fényforrások alatt felszabadultan hangoskodó férfiak ülnek mindenütt. Száll a cigifüst, kártyalapokat csapkodnak az asztalra a poharaik között, vagy bábukat tologatnak fényesre kopott táblán, dominók csattognak.

Talán mindig is ezt csinálták, át elnyomó diktatúrákon, keresztül ezen a röpké demokrácián, a lélek, a test így él túl mindent. Mintha

azt sejténék, akármilyen rendszer van, béke vagy háború, jobb vagy rosszabb lét, úgylis menthetetlenül eltompulsz. A dohányfüstös játék az egyetlen minden korban, ami felpozsztít és pillanatokra belemerít a felhőtlen örömök elvarázsolóan csiklandó sodrába.

Nappal népszerűek az autómosó- és autószerelő-műhelyek; a volánnál ülők szájából cigi csüng, telefon a kézben, indexelni nem szokás, a szemetet az ablakon át a járdára.

A csini belvárosi, pálmafákkal szegélyezett sétálóutca egészen új, fényes műköve itt-ott megreped, beszakad, önmagába omlik, vagy éppen púpot képezve kiemelkedik, úgy marad.

Nő hajít bicikliről flegmán, fél kézzel a kormányt markolva, a konténer nyílása felé egy csurig tömött szemeteszákot, de nem talál bele. Papírzacskóból eszegetem éppen a frissen pörkölt, még szinte forró szelídgesztenyét, elugrom a konténer oldalán csattanó – földre zuhanva a zsákból szinte szétfröccsenő – szemét előtt.

Forgalomirányító rendőr áll egy tágas útkereszteződés közepén. Ahogy kell, magabiztos mozdulatokkal, katonásan mutatja, kinek, mikor, merre; zsúfolt soroknak int Állj!-t, miközben egy másik sort széles karkörzéssel útjára enged. Egyszer csak leengedi az addig bőszen dolgozó karjait, térdeit lazítja, előhúzza zsebéből a telefonját, és – mint akinek lejárt a műszak, és már az öltözőben ácsorog a fogas alatt – enyhe mosollyal az arcán, elmerülten nyomkodni kezdi azt. Másodpercek alatt minden irányban feltorlódnak körülötte a járművek, tülkölnek türelmetlenül; a rendőr szeme a telefon képernyőjén, hosszasan, vaksin pötyögi az üzenetet, mindenki rá vár, berregnek, gázfröccsök pörögnek fel, tülkölés-koncert; enter, az üzenet elküldve, a telefon a zsebbe kerül, az egyenruhás emeli a kezét, mint egy szünet után az emelvényére visszatért karmester a zenekar előtt, és elégedett mosollyal folytatja a forgalom vezénylését.

Többnyire nincsenek kiírva utcanévtáblák és házszámok, nem túl könnyű megtalálni a szállást elsőre.

A fővárosban még épülőfélben lévő, modern lakótelepen lakom a sokadik emeleten. Tágas, világos folyosó műmárvány burkolattal, a patyolattiszta, négyszobás, a huszonegyedik szá-

zad kívánatos stíluselemeit felvonultató lakás hostelként üzemel. A szomszédban lakik a jó módú, elfoglalt tulaj a családjával. Az amerikai konyhás nappaliban, a földön ketrec áll, benne egy hófehér, jókora nyúl. Eleinte bizalmatlanul elhúzódik, ahogy lehajolok hozzá, de amikor a rácsokon át mégis sikerül megérintenem puha bundáját, megszagolja az ujjamat, onnantól már nem tart tőlem. Mint aki rálelt egy bűvös szerre, ami által most minden más lesz, mint eddig volt, ha meglát, nyüszögni kezd, míg le nem térdelek mellé, akkor a rácshoz nyomja gömbölyű, puha nyúltestét, érzékeny orrát, lehunyja rózsaszín szemét, mozdulatlanul, némán szuszog, amíg csak érzi a simogatást.

Berat városában hideg tekintetű, unott fiatal férfi fogad, az apartman sötét és igénytelen, szűkös csigalépcső vezet fel egy – már holt szezonra bezárt – földszinti bár teraszáról. Bolyongok a környéken a középkori sikátorokban, egy meredek utcán caplatok felfelé, amikor feltűnik a nyitott kapuszárny. Megtorpanok. Véletlenül besétáltam egy magánportára. A bejárat íve, szélessége, kövezetének stílusa megegyezik és összekapcsolódik a sikátoréval. Oldalt, a kapun belül méretes ház, lépcsőjén idős asszony üldögél, tányér az ölében, eszeget valamit. Intek, hogy elnézést a tévedésért, már fordulnék is ki a kapuból, de az asszony rezzenéstelen arca egy pillanatra megállít. Fejét kissé hátraveti, aztán mintha bólintana és rázná egyszerre, gorombának ható károgással mond valamit, amiből nekem egyetlen szó sem ismerős, a gesztus is idegen, csak találgathatok, hogy mit jelenthet. Elmarasztal, a pokolba kívánja a tudatlan idegent, vagy csak annyit fejez ki, hogy ugyan, nem történt semmi, esetleg elkezdte magyarázni, merre jutok fel aへgyre?

Nem lehet tudni semmit.

Gjirokastrában takaros családi ház tágas szobáját bérlém. Régi, sötét keményfa bútorok, horgolt asztalterítő és függöny, mély csend és nyugalom. Az udvaron délszaki növények, háztáji zöldségek burjánzanak, hangulatos a szőlővel befuttatott hűs kőterasz, a hátsó udvarban egy férfi mindennap pálinkát főz. Szégyenlősen pirulnak előttem az egészségesen pirospozsgás

gyerekek, mosolygós az asszony, érzem, hogy beszélne, kérdezne, ahogy én is tőle, de a nyelv elválaszt, a telefon fordítója meg valamiért eszembe se jut. Az interneten hirdetett szállást a külföldön élő legnagyobb gyerek kezeli, tán épp az ő egykori szobájában lakom. A ház ritkán felbukkanó, barátságos urától egy tálcányi mézédés szőlőt és fügét kapok. A kapu, a ház bejárati ajtaja éjjel-nappal tárva-nyitva. Felfelé az utcán, nem messze, ott a régi, palatetős török kori óváros mecsettel, hangulatos bazársorral, felette komor múltat sejtető vár – a Balkán második legnagyobbja – néz a környékbeli varázslatosan kopár hegyekre, a Görögország felé vezető Drino folyó völgyére.

Ezen a településen született az ezerkilencszázas évek elején az ambiciózus Vezér, hogy négyszáz év török uralom, világháborúk, olasz, német megszállás és állandó belviszályok után és közepette megteremtsen valami egységeset. Franciaországban jár egyetemre, kibukva Brüsszelben dolgozik és jogot hallgat, a nyugaton megismert eszmékkal felvértezve tér haza, franciát és erkölcsstant tanít, majd innen ível a pályája egész a politikáig, a pártvezérségig és még tovább, a lehető legtovább. Isten igazán bízik a képességeiben, álmosan pislog másfelé, pecázni megy kezdő istenkéssel, esetleg golfozni indul más bolygók már befutott nagy isteneivel.

Pilledt a jelen, idilli a béke.

Nehéz elhinnie az idegennek, micsoda elvándorlási láz zizeg, mocorog a nyugalmas felszín alatt.

„...Elhiszem” – mondom. „De azért vissza is tér, aki elmegy, ugye?”

„Aki ma elmegy innen külföldre, nem jön vissza soha! Soha vissza!” – válaszolja nyomatékosan a több száz éves, egykor gazdag kormányhivatalnok tulajdonában lévő erődített, tornyosböltíves török ház idegenvezetője.

Hogy milyen ma Albánia?

Korrupció és munkanélküliség, és minden egyéb, ami az én bajom, a mi bajunk itt, az a te bajod is ott, csak a remény örök mindannyiunkban, hogy majd amott, messze, távol az otthontól minden jobb lesz, könnyebb és átláthatóbb.

Az óvárosban nagy a készülődés, útszakaszok lezárva, elterelések, fehér inges, fekete napszemüveges pasasok fülhallgatóval, kezükben rádió adóvevővel fontoskodnak, rendőrök minden sarkon, a miniszterelnök biztonságos fogadására készül az egész város.

Csak annyit sikerül megtudnom, hogy a helyi diákoknak, pedagógusoknak szándékozik beszédet tartani országuk első embere, a városban elsőként, ezerkilencszáznyolcban alapított iskola mellett, az Obeliszknél, amely pedig az albán oktatás szimbóluma.

Késő délután futok össze az Obeliszktől elfelé trappoló diákok hadával. Próbálok velük szóba elegyedni, mégis mit mondott a miniszterelnökük, de csak szégyenlős hümmögés és vihogás a válasz. Az egyik lány végül kinyögi:

„Reformokat ígért.”

„Miféléket?”

Kuncogás a válasz, vonogatták a vállukat a középiskolások, aztán az előbb megszólaló lány összegzi a lényeget:

Kötelező jelleggel kellett részt venniük az eseményen, tanítás után, már rég otthon lehetnének, nyugösek és éhesek.

Értek az akadozó szavakból, félreállok, hadd menjenek.

A helyszínen még az emlékmű mellett állnak az asztalok vízespohárral, erősítő és mikrofon, de már pakolják a miniszterelnöki beszéd után a kellékeket a szervezők, hiába próbálok tudakozódni, mint az esti műsorhoz kétségbeesetten anyagot gyűjtő, elkésett riporter, még a diákoknál is kevesebbet mondanak. Kérdésekre mélyeket hümmögnek, és sejtelmes mosollyal ténykednek tovább. Egy pedagógus forma nő tipeg el mellettem sötét-kék kosztümben, magas sarkúban, utána sietek, de meggyorsítja lépteit, majd a lépcsőről visszafordul, azt mondja „yes, Prime Minister, yes”, és otthagya.

De végül is minek akarom tudni, mit mondott a jelenlegi miniszterelnök?

Hát nem teljesen mindegy?

Papp Vera

Az anyag mindentudó

1.

*nem láttam
sem felnyársalást,
sem porosodó lólábakat,
a bőröm még ismeri, milyen érzés, ha lefejeznek,
az emlékezetem, percepcióm kevésbé.*

2.

*azért vájom az öklöm a folyadékkristályba, mert
mi, emberek, odáig jutottunk, hogy a pengét
is halotti pompával fedjük le.*

3.

nem hagyom, hogy megfojtson a virágnyelv.

4.

*szerettek engem fésülgetni,
esetleg virágokat fonni a hajamba,
az anyám, a szeretőm, az irigyem egyaránt,
aztán Jeanne d'Arc útjára léptem.*

5.

*olvastam Nanking meggyalázásáról,
talán felvillan pár kicenzúrázott arc
és a hozzá tartozó harsány hangok,
eszembe kell jutnia, hová rejtettem
csontjaikat.*

Vérző ujjak (Digitalis spp.)

1.

*nem mondhatom el senkinek:
az újságos állványnál nem az Ellroy-regényre figyeltem,
és nem is az amerikai képregényre,
a CCTV kamera visszatükrözte
egy trák csikócska földöntúli sziluettjét.*

2.

*nekünk sokszor nem jut
sem házasság, sem az otthon melege,
sem gyermekáldás,
helyette
egy magányos, kifehéredett urnafalba rejtjük
szeretőink fehérre és porózusra sütött csontjait.*

3.

*fáj a lágyékom, mert
nem ragadhatok kardot,
helyette bilincs köt egy deformált
medencecsonthoz és egy
csésze viszkózus vérhez.*

4.

*a kötések megfeszültek,
kékülő bőrömön a pillanatban, amikor
megpillantottam a mólónál sorakozó,
műanyag hálóbba fojtott kagylókat,
némelyik hívogatóan és bűzösen nyílt ki,
egyikben gyöngy is volt, feszült, akár a genny,
halak vergődtek rozsdás vödörökben,
először üveges szemük ijesztett meg,
majd az övem alól szivárgó,
átmelegítő vérzés.*

5.

*megmikrózom az egyik formalinos kisagyat,
senkit nem érdekel, hogy elloptam az olcsó
műanyag dobozból,
a számba veszem,
meleg barázdáltsága emlékeztet majd, milyen ízű egy csók.*

6.

*kaptam tőled egy Georgia O'Keeffe-képeslapot,
az Elsötétült Kontinensről hoztad,
kellemetlenül érintett, mert úgy éreztem,
aki ezt a virágot belülről látja,
megpillantja az én lelkemet is.*

7.

*egyes radikálisok nem rajzolnak emberalakot,
tehát nem rajzolnak nőt sem,
nekik marad a vágott virág,
úgyis megfeleltethetőek egymással.*

8.

*nem választom a húst,
nem választom a családi fészket,
bezárkózom egy cseresznyefából és rózsafából épített kunyhóba,
minden rontást elharsogok a hegytetőn,
minden vudubabát megvarrok és megszurkállok finom kezemmel,
elégetem hormonzavart idéző gyertyáimmal,
a legszebb átokmester leszek.*

9.

*évek óta embert sem láttam, aztán
Ő megkorbácsolt.*

10.

*félek,
eladják a belszerveimet
a nápolyi halpiacon.*

11.
*legyél a
második Holdam az égen.*

12.
*amikor betörtem a Speccola ablakát, hogy
megfogjam az egyik emlősállat arzénal behintett szőrét,
belenéztem ocsmány üvegszemébe, ami már az összes létező
emberi gonoszságot, ízléstelenséget, ostobaságot végignézte,
és elképzelttem,
hogyan vájnám beléd a karmaimat.*

13.
*amikor hozzám szólsz,
csak egy kérdést teszek fel magamnak:
az ilyen lelki szegény miért nem kap eutanáziát?*

14.
*remélem, viszontlátlak a
Rorschach-teszt legcsinosabb pacájában.*

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. II.

*Felnyitok, megnyitok, kinyitok
egy-egy könyvet lassan, netán lazán:
lám, megannyi közvetítő talány,
s mind tudás-töredék, nyílt titok...*
(Zorman Zelme)

John Cage könyvének (*A csendnek*) szárny-lapjai némán lebegve, madártoll puhasággal, szinte hallhatatlan sistergéssel lapozzák önmagukat:

A zeneszerzők ma már az előadók segítsége nélkül, közvetlenül képesek zenét létrehozni. A film hangsíkján elégszer ismételt bármilyen rajz hallhatóvá lesz. A másodpercenkénti kétszáznyolcvan kör egy bizonyos hangként szólal meg, míg egy másodpercenként ötvenszer ismételt Beethoven-portré nemcsak eltérő hangmagasságú, hanem más hangminőségű is lesz.

Bill Viola videóművész *Csend* című kiállításának, videó-képeinek belső hang-tér rezgéseit, némajáték jeleneteinek részleteit szemlélem, betömött fülekkel kagylózom. Zoom... – tátogja egy kitágult tükörbe a *leíró* alteregója. Fül- és szemváját járat nyílik össze egy-egy magába hívó, lassított képtér-képzetbe...

Amott: magány-közösségek, szenvedés-katarziszokat átélők, hallásérültek, integrált csoportok működnek együtt a csend-zaj tematikák jegyében...

- - -

Mondat-kezdemények, félbe-, negyedbe hagyott *mondolatok*:

Fehér ruhás nőt
követtem fehér kutyával
követtem kutyát fehér gatyában...

Fehér szőrös maszkban
riasztottam hangos hajnali fiatalokat =
arcomra nőtt felhő-farkassal...

Fehér agárral fehér ruhában
reggeli lomokat szedett fel szép nő
a zsidó negyedben negyed nyolc körül...

Fehér lepelben fél-fehér negyedben
fehér agarat szemita lánnyal követtem
fehér sálat szélfuttában
fergeteg-kergettem lomos napnyugtában...

- - -

Egy ismeretlen,
vég nélküli *Egylet*ben:
titkos kedv lettem.

Nem mondhatni, hogy egy-kedvű lettem, de lett egy stabilabb
kedvem...

Ó, persze, ez is csak illúzió: Maya-fátyol likas kikacsintó...

Visszatérő pillanat. Kinézis. Aki benéz: *kinéz is...*
Gyuri éppen Julit mixel: keveri a Eurytmics-el...

- - -

Vágás, emlékezés:

Amikor elérkezett az idő, hogy Arnold Schoenbergről tartsak előadást, megkértem a Los Angelesben lakó Richard Buhligot, hogy játssza el az Opus 11-et, olvastam ugyanis, hogy évekkal azelőtt ő adta elő elsőként Berlinben. A leghatározottabb „nem”-mel válaszolt... Azt mondta, hogy nem igazán tudna zeneszerzés-

re tanítani, mivel, hogy ő nem zeneszerző, de bírálni tudná szerzeményeimet... – John Cage.

Halkított révedezés:

A *leíró* a fekete falat figyelte, őt pedig a fal enyhén rücskös és csiszolt felület-váltakozásai szemlélték. Az ébensötét obszidián és a mélykék tigrisszem jelenlétéből, miként ismeretlen fossziliákból, kőzetekből, éles ércekből, foszladozó ásványokból: kérges-érdes énekek alig hallható moraja hallatszott...

Idő-oldás, elterelés:

*...mert az ő meglátása szerint egyszerűen nincs elég szigor a Zengen-jiben, és ez meglátszik azon, hogy a kaigen-shiki-gyakorlatoknál a közösség „téveszt”, minden alkalommal „téveszt”, hol a sorrendet nem tudják, hol rosszul lép be valamelyik a zeneszerszámokkal, nem beszélve saját magukról... mivel ők is, épp ők, a kolostor élenjáró szerzetesei, és köztük első helyen ő maga is azok élén járnak, akik folyton bizonytalanok, hol a ritkábban vagy egyáltalán nem használt szent szútrák és dharanik szövegének betanulásánál van baj, hol azzal, hogy akkor tehát a ceremóniának... – morogja az apát Krasznahorkai László: *Seibo járt odalent* című könyvében, miközben megszakad a szöveg-szövet, és felszakad az istráng... Ó, iskátulám, jaj: (v)érezékeny kis zsinegem!*

Ráadás, éber én-ébresztés:

Néhány sor a *leíró* padlás-naplójából. Insomnia. Sikertelen elvonulás, 5-ik nap. A koplalásban, olvasásban, automatikus gondolatírásban az álmatlan szorongásnak fel kellene szívódnia... Napjaimat óriás sáskák, az éjjeleket démon-molyok rágják, verőeremet, nyaki- és homlok-lüktetésemet pókok és poloskák szívják... A gyulladások talptól-velőig lüktetnek, lüktetnek... Tompa, felkavaró fakanál a gyomromba hág, villa és töltőtoll döf a belek közé... Az alvás-szomj megfojt (?), az agytekercs újabb mérgeket termel...

Fordulj, fordulj már el...

Filotás Karina

Tóváros

*2006 nyarán azt hittem,
a világ minden szeglete a Tóvárosi lakótelep négy sarkába bújt.
A játszón tartottuk gyűlésünk ebéd után.
Eszkimónak kiáltottuk ki magunkat,
dideregve görnyedtünk mászóka-kunyhónkban.
Elhitettük egymással, hogy bot-lándzsáinkkal
mi fogtuk a legtöbb halat.
Nevetéssel fűszerezett délutánunk
a telepi ablakokat is ehetőbbé tette.
Nagy szörnyek sok száz szemeiként
dacoltunk velük.
Az onnan kihajoló öreg nénik
gonosz hadurak lettek.
Végül hosszas kiabálások után
sóhajtva bújtak be a párkányokról.
Akkor tudtuk, hogy győztünk.
Arrébb rúgok egy követ abban a reményben,
hogy a gyerekkori lábnyomomba ütközik.
A játszótéri padokról lefolyó árnyékomba
galambok sétálnak bele.
Az ablakok némán, fekélyként terülnek el a házakon.
Némelyikben a tükörképem is látom.
Már nem hajol ki senki.
Ha megtennék, legalább rákérdezhetnék,
hogy vajon hol hagytam el azt,
aki olyan nagyon hasonlított rám?*

Közös hotelszoba

*Mindig egymásra köszönünk.
Mégis külön etetnek minket.
Nem kérhettük át magunkat,
egy kulcsot szorítottak a kézbe.
Nyissa csak ugyan azt a szobát!
Talán egyszer elvisellek.
Talán mindig elviselsz.
Igazán rád nézhetnék a folyosó ablakában,
igazán megszoríthatnád a szívem, ha félek.
Ehelyett új fejeket próbálgatunk
a nyakra, de hiába.
Egyik se áll jól.
A nap végén felesleges már a harc.
Egyszerre nyitjuk az ajtót,
és az ágy szélén ülve megbeszéljük,
hogy ideje lenne végre helyet adni
magamnak bennem.*

Lackfi János

Aranyozza be

*Csak párna és csak paplan,
ez most tagadhatatlan,
csak fehér és fehér,
szívig, nyakig felér.*

*Csak paplan, nem csak paplan,
ez a megszokhatatlan,
hogy törékeny a test,
vérrel a bőrre fest.*

*A paplan sziklahegység,
hóba szakadva völgy még,
addig vakít a hó,
míg ér a takaró.*

*Belső havazás, fájás,
homályosul a látás,
szétmarva a világ,
elhalkuló viták.*

*Csak a könnyörgés suttog...
A hóban hazajuttok?
Hó minden odakinn,
itt benn szaggat a kín.*

*Csak gépeken a számok,
ez áldás, az meg átok,
jövőtálálgatás,
félre önáltatás!*

*Csak az, hogy meddig tervezz,
ide már nem kell jelmez,
ki él, kívánszorog,
az anyag fut, csorog.*

*Ezer méter magasban
hajóz az ágyad lassan,
imáknak útja van
pókháló-finoman.*

*Lábfejedet se látod,
s te tartod a világot,
hogy aranyozza be
az élet Istene.*

Hibaigazítás: a fenti vers januári lapszámunkban tévesen jelent meg Farkas Arnold Levente szerzeményeként. A verset Lackfi János írta. Az érintettek szíves elnézését kérjük.

Ioana Nicolaie versei
Szonda Szabolcs fordításában

Tizenkettő (Doisprezece)

*Nyílnia kellene egy ajtónak a ház mögé
a virággal elárasztott kertbe
ahová kitehetjük anya foteljét
mert kínnal-bajjal jött fel idáig*

*és nem zúdultak rá kövek
a meredek kaptató tetejéről
hogy telibe találják őt
és a mentőautó megjött
egy szempillantás alatt*

*megfelelő ágyra van szükségünk
ami nem sebzi fel a testét
hiszen anyának nem lett
agyvérzése
anya nem bénult le
nem vakult meg
és a héja nem köröz
fölötte*

*csak napsütés és nyár van
a tornác muskátliktól roskad
és az a szikla amely mellett
anya gyermekkorra telt
villognak az érben a domolykók
a vizek nem áradnak ki
bár a hegyekben irdatlanul esett*

*leginkább egy ajtó kell nekünk
úgyhogy elő az ütvefúróval kalapáccsal
mindenféle vágómasinériával
hogy kétségbeesetten törni kezdjük
az ősrégi jeleket hordozó gerendákat
míg szilánkjaik mindegyikünket
elborítják*

*anya Japánba költözött
szőlővesszőkből font kupola alá
ahol egy apró napkorong
dorombol szüntelen
ölében.*

Üzenetek

(Mesaje)

*Sok éve a képernyőmön
ugyanazt a nyári napot őrzöm
ugyanazt a reggel hét órát
eső után
amikor feltörnek a párák
én pedig anyát gondozom
aki lebénult
aki nem tud beszélni
akinek istenments hogy
felfekvése legyen
aki egy speciális ágyon hever
amit Magyarországról vettünk
anya akit nagyon féltek
mert lehet hogy épp amikor az ételét*

*passzírozom a robotgépben
a ragyogás magához ragadja
és sok-sok tengeren túlra viszi
egy olyan országba ahová
eljutni lehetetlen*

*a képernyőn még frissen
kaszált fű és ég illata*

*ezért lesben állok és
elkapok minden madarat
amely a monitort átszeli
mert lehet hogy anya
üzen valamit vele*

*így aztán már tele a házam
furcsa néma szárnyasokkal
amelyek önmaguknak készítenek
kalitkát.*

Látsz engem?

(Mă vezi?)

*Fogak csupa fogból állsz
mondja anya
bénultan és vakon*

*fogak a kertre néző
kitárt ablakon
miközben az emberek
forgácsokat vájnak a falból
pedig csak egy csupor vízre*

*volna szükségük
hogy késleltessék indulásukat*

*fog hátán fog
készülj táncolni fogsz*

*anya magas és fiatal
egy idő után aztán
minden serceg
mint olaj a síneken*

*lódobogás hallatszik
anya elneveti magát
szétzúzza a kaput a kacaj
és a patákról
lepattannak a patkók.*

IOANA NICOLAIE (1974, Oláhszentgyörgy, Beszterce-Naszód megye): román költő, prózaíró, tanár. Tíznél több vers- és prózakötet szerzője, emellett gyermekirodalmi munkássága is jelentős, tizenöttnél több kötetben mérhető. Művei bolgár, német, svéd és szerb fordításban jelentek meg, egyes írásai angol, francia, olasz és spanyol nyelven is olvashatók. Kiemelt témái a női lét, az anyaság és a gyermekkor. Bukarestben él férjével, Mircea Cărtărescu íróval, költővel, illetve fiukkal, Gabriel Cărtărescu költővel. Itt olvasható versei *Noctiluca* című kötetéből (Bukarest, Vellant Kiadó, 2023) valók.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Gáspár Ferenc

A háború arca

A bombának emberarca volt. Először nem ismerte fel. Mereven, mozdulatlanul nézte, még a lélegzetét is visszatartotta. Tudta, hogy elég egy moccanás, a levegő legkisebb rezdülése, és robban. Hogy ő szabadítaná mindezt a világra, az nem igazán érdekelte, csak a saját halála izgatta. Nemrégiben nyerte vissza az eszméletét, és először azt hitte, hogy álmodik, mikor megpillantotta maga felett az arcot, amelyet oly jól ismert. A saját arca volt, és nem a Vezéré, nem annak az egyetlen embernek az arca, akit a magáén kívül még álmában is felismert volna, hiszen ezt látta úton-útfélen, óriásplakátokon a városokban, előre beállított kezdőképernyőként otthon, és odakint a csillagos ég elé vetítve. Már rég nem tűnt fel sem a Jupiter, sem a Szíriusz, sem az Esthajnalcsillag az éjszakai égbolton. Csak a Vezér... csak a Vezér.

De őt mindez annyira nem zavarta, különösen most, hogy a bomba az ő arcává vált. Az atombombáé, amit a többieknek, a társainak az ellenségre kellett volna küldeni, de ami most visszatért, és őt is elpusztítaná. És el is fogja, ez egyre inkább a meggyőződésévé vált, ugyanakkor legbelül érezte, hogy van még valamennyi ideje ebben a saját magára erőszakolt, összeszorított mozdulatlanságban.

– Én erőszakoltam magamra? – kérdezte magától. – Nem az ellenség?

– Nem, kisbarátom, ez te voltál – válaszolt saját magának. – Te voltál az, aki meglátta a visszavonulókat a távolból, a menekülő ellenséget, és mintegy heccből utánuk lőttél egy rakétát.

– No igen, tényleg én voltam, de mintha valaki más...

– Ne próbáld letagadni! Te voltál, láttam én is.

Így beszélgetett magával. Pedig tényleg valószerűtlennek tűnt, főleg az eszméletvesztése után, hogy mi is történt előtte. Hogy a rakétát tényleg kilőtte, gondosan megválasztva a gombot, hogy ne a nukleáris töltetűt küldje az ellenség hátába. Nem, ő nem akart az atommal játszani... De jó ötletnek tűnt odapörkölni a menekülőknél. Hogy a Vezér pont akkor lőtte ki az atomot, ezt nem tudhatta.

Még valamiféle robbanásra emlékezett, s utána sötét. Mikor magához tért, először azt észlelte, hogy nem tud mozdulni. Hogy az amúgy is omladozó ház, ahol megbújt, őrre szakadt, valószínűleg azért, mert észrevették, és visszalóttak rá. És ő beszorult néhány lezuhant téglá és deszka közé, és nem tud mozdulni. De jobb is, ha nem mozdul, mert akkor robban a bomba.

A bomba, ami tulajdonképpen egy drón, és tőlünk lopták. Mert különben miért az én arcomat lebegtetné előttem, vigyorgva? Lekódolták a képemet. Vagy csak a bomba mesterséges intelligenciája vetíti elém... De miért nem a Vezérét, vagy az ő vezérükét? Vagy az egész csak lázalom, illúzió?

Nem tudta eldönteni. A családjára gondolt, arra, hogy milyen régen nem látta őket, legalább három éve. Nem, inkább négy. Mióta tart ez a háború? A hólyagja közben feszülni kezdett, előbb-utóbb ki kellene kászálódnia innét, de akkor robban... Úgy állították be. Levegő–levegő bomba, tulajdonképpen láthatatlan gázokból áll össze, melyeknek szélén az elektronok iszonyú sebességgel forognak, száguldanak, így tartják meg a belül lévők a konzisztenciájukat, így választódnak el az őket körülölelő levegőtől. Ez az egyik legújabb változat, alig esett át a kísérleti stádiumon, ezért is érthetetlen, hogyan került azok kezébe. Az ellenségébe. Lekódolták... Másképp nem lehetett.

Tükörkép... A pillanatnyi lelkiállapotomat tükrözi vissza.

Néhány másodpercre megint hazagondolt, látta magát civil ruhában a házában, a puszta falak között, ahol úgy élt, annyira kedvetlenül, mint a többi ember, akiket elláttak. Így is nevezték őket: Ellátottak.

A robotok mindent megtermeltek, amire szükségük volt, ételt, energiát. Nem fáztak és nem éheztek. Csak a lelkük éhezett. Az üres, szürke falakon semmi nem volt, a régi ócskaságokat, a festményeket és a könyveket és a nagy, egész falakat betöltő képernyőket réges-régen bezúzták már. Dolgozniuk sem kellett, a hosszú évtizedeken át nézett szappanoperák pedig veszélyesek voltak. Olyan világokat mutattak bennük, de olyanokat...

A lábamat biztosan nem tudom kihúzni, gondolta, de talán a kezemet... talán sikerül. De ez az átkozott itt lebeg felettem. Ha sikerülne... ha sikerülne...

Tudta, hogy akkor sem lenne sok ideje, egy szemvillanás alatt kellene megnyomnia a drónbeszívón a gombot. Ha nem elég gyors, akkor a mozgástól a konzisztencia berobban. Vajon mekkora a hatótávolsága? Vajon eléri az otthoniakat is? Attól függ, merre fújja a szél. Attól függ.

Szóval, milyen világok voltak? Semmiképpen sem szürkék. Azokban a világokban a gazdagok színes ruhákban jártak, mindegyik más színűben. És gyönyörű autókön száguldoztak a kivilágított, neonfényes utcákon, és gyönyörű nőkkel szeretkeztek színes pamlagon, hogy az aktus után fejest ugorjanak a fürdőmedencéjükbe a kertben. A mi világunkban se kert, se fürdőmedence. Meleg víz hetente kétszer folyik a csapból, sziréna jelzi, hogy mikor. Ha valaki zuhanyozni akar, mert csak zuhany van, akkor nem léphet ki a házból, mert soha nem tudhatja, mikor fog megszólalni a sziréna. Negyedórán át jön a meleg víz, utána megint elzárják. És az utóbbi időben ezért is, meg az unalom miatt az emberek lázadni kezdtek.

Utóbbi időben? Nem tudta megmondani, mikor történt mindez. Csak azt tudta, hogy ezért találták ki nekik a háborút. Hogy ne lázadjanak, és főleg ne unatkozzanak. Mert az unalom ártó gondolatokat szül. Nekik persze nem ezt mondták, hanem azt, hogy az ellenség kezdte, nekik a hont kell megvédeniük. Újból üzembe helyezték a nagyméretű képernyőket a lakásokban, és azokon mutatták be az ellenség förtelmes mézszárlását. Hogy miképpen ölnek csecsemőket és öregeket, hogyan erőszakolják meg a nőket, és...

Mi van, ha magam alá ereszttem? Attól nem robbanhat fel... vagy mégis?

Egyre jobban gyötörte a vizelési inger. Egy rövid időre azonban még képes volt másra gondolni.

Néhányan azt is tudni véltük, hogy nem mindenki lakik szürke és lapos tetejű házakban. Hogy a gyönyörű nőkről és gazdag szeretőikről hajdanán látott mesék igazak lehetnek. Hogy azok most is élnek valahol a távoli hegyek mögött egy másik világban.

És akkor ránk miért van szükség, tette fel a kérdést saját magának. Minek kellünk mi, miért tartanak bennünket életben a robotok segítségével? Miért kell nekünk még egy háborút is kitálatni, hogy ne unatkozzunk? Hiszen egyszerűen el is pusztíthatnak volna minket.

Talán kísérleti nyulak vagyunk. Talán azért. Most mintha megint énje másik fele válaszolt volna. A saját képe közben lassan elenyészett felette, pedig időközben sötétedni kezdett. A csillagok is megjelentek...

Hogyhogy nem a Vezér képe van az égbolton? Nem értette, de valamiféle különös boldogság járta át a lelkét, egy olyan érzés, amit talán gyerekkorában érzett utoljára.

Emlékezett rá, a mezőn futott, a teste könnyű volt, szinte lebegett a föld felett, és úgy érezte, örökké tudna szaladni.

Felállt, lesimította a ruháját, végigtapogatta építési törmelék-től megszabadított végtagjait, s maga is csodálkozott azon, miért feküdt ott a sarokban ilyen sokáig. A bombát nem látta, és könnyített is magán, s amint a szürkületben körülnézett, egy távoli folyó szalagját pillantotta meg, s mintha a partján meztelen lányok táncoltak volna a szélben. Oda kell mennem, döntötte el magában, és futni kezdett, úgy, ahogy egykor. A robbanást nem is hallotta.

Találkozás

– Tudnál kölcsönadni egy kis pénzt? Már megint nem fizették ki a gázsimat.

Bandi alulról néz rám, nagy szemeit segélykérően kancsalítja, mint azok a kutyák, amik kaját koldulnak. Nem lehet neki ellenállni. Főleg, így, mikor szemtől szemben állunk egymással. Mert más, ha csak mobilon. – Itt egy tízes. Momentán nincsen több.

– Ez is nagy segítség – állapítja meg. – Tudod, a filmtől is ígérték, meg a színházból is.

Bólintok. Ismerős a szöveg. Ha nem lettünk volna barátok... De azok voltunk. Jó negyven évvel ezelőtt.

Labdával feküdtem, és labdával keltem. A labda volt a minde-nem. Persze nemcsak nekem, hanem az össze gyereknek itt, a külvárosban. Rúgtuk hazafelé a poros utcákon, rúgtuk az osztályban, az iskolaudvaron, a házak között, rúgtuk mindenütt. Ha nem volt labdánk, akkor kavicsot, vadgesztenyét, mindent, ami gurult. Bőrlabdánk természetesen nem volt, csak gumi. De a gumilasztival érdekes volt a focizás, mert a fehér pöttyös piros öntörvényűen viselkedett a levegőben. Ha akart, jobbra ment, ha úgy tartotta úri kedve, akkor balra. Nem én voltam a legjobb a fociban, de a szenvedélyem sokszor segített, hogy mégis úgy tűnjek, nekem is engedelmeskedik a játékszer. Legszívesebben azt írtam volna, bőr, de az akkoriban még nagy kincsnak számított. Ha jól emlékszem, az első ilyen a tizenötödik születésnapomra kaptam unokanővérem akkori férjétől. Az akkori férj író volt, dadogott, és talán éppen ezért fertelmesen hosszú, végeérhetetlen mondatokban fejezte ki magát. Nekem ez nagyon tetszett, mert mikor még nem indult el a labda iránti rajongásom, akkor én is író akartam lenni.

Viszont nem erről akartam fecsegni nektek. Hanem arról, hogy az általánosban ott volt Bandi, aki már akkor kilógott közülünk. Úgy zsonglörködött a labdával, akár Pelé a gréprúttal

abban az oktatófilmben, amit a magyar tévé is bemutatott. Akkor még nem tudtam, hogy Pelé itthoni népszerűsége sokat köszönhetett annak, hogy brazil volt, annak is a feketébb fajtájából, ráadásul szegény családból származott, így az elvtársaknak nem volt ellenükre, hogy bálványt faragjanak belőle.

Bandi is csóró volt, egyszoba-konyhában laktak, két kisebb testőjával egyedül nevelte őket az anyja. A földszintes lakás szobája talán ha tizenhat négyzetméter lehetett, abban aludtak négyen. Mindegyiknek jutott négy négyzetméter. Hogy az apjával mi történt, hová tűnt, arról Bandi soha nem beszélt. Csak évtizedekkel később...

A csóróságról meg nem lehetett beszélni. Illetve úgy igen, hogy azok, ott a kapitalizmusban, ott aztán elnyomják a népet, hát még ha fekete, ugye, akkor aztán annál inkább. De nálunk, a mi szép szocializmusunkban ilyen nem létezhet, nálunk nincsenek szegények, nincsenek cselédlakásban élők.

– Ezek szerint mi nem is létezünk – mondta egyszer nekem fanyarul mosolyogva Bandi, de édesanyja meghallotta:

– Ma senki sem éhezik, ezt azért ne felejtsetek el! Nagy a szátok...!

Éva néni csontos, sovány asszony volt, rendkívül szépen ejtette ki a szavakat. Talán ezért is lett a fia színész. Pedig focistának tehetségesebb volt... vagy legalább annyira tehetséges.

A dolog úgy történt, hogy egyszer megjelent egy bőrzakós ürge a házak között, ahol a gumilabdát kergettük. És másnap is eljött, és harmadnap is. Szép májusi idő volt, a fűvet nem nyírták rendszeresen akkoriban, időnként térdig érő pitypangban rohangásztunk, máshol meg már letapostuk, például a kapu közelében, így annak, aki odáig átverekedte magát a védőkön és a kutyatejek virágzó tömkelegén át, már csak be kellett suhintania a lasztit a kapuba, aminek két szélét többnyire tornazsákok vagy iskolatászkák jelezték. Lehetőleg laposan, mert a félmagas és kapufa közeli lövések komoly vitákat gerjeszthettek.

Az ürge gyanús volt, először azt hittük, béemes, és ezt a gyanúkat megerősítette, hogy a harmadik napon Bandit magához

intette. Vállára tette a kezét, sugdosott valamit a fülébe. El nem tudtuk képzelni, hogy mit. Bandi viszont szó nélkül felkapta a földről a cuccát, intett nekünk, és elballagott ezzel a gyanús pózával.

– Meghívtak az Újpestbe focizni – mondta nekünk másnap kicsit szégyenlős mosollyal, de aztán mindjárt elfordult tőlünk. – Ne örüljetek – morogta a válla fölött hátrafelé –, ez még nem jelent semmit. Meg különben is: én mindig a Fradinak szurkoltam.

Itthon amúgy leáldozóban volt a focistáknak, annak ellenére, hogy még mindig kiemelt jövedelmeket kaptak. Mindenki tudta, hogy csak papíron amatőrök, nem kell egy percet sem dolgozniuk a gyárban, ahová csak a fizetésükért mentek be, de talán éppen ezért is mind jobban szidták őket, főleg az újságokban. Hogy nem elég, hogy nem dolgoznak, de nem is teljesítenek. Hogy a Császárnak is kikopott már a csípője a sok álldogálásban a pályán, hogy csak itthon jók, külföldön mindenütt megverik őket.

Ez utóbbi természetesen nem volt igaz, hiszen az angliai vébére én is emlékeztem, meg arra is – igaz, roppant halványan és inkább csak a felnőttek elmondásából –, hogy Tokióban aranyérmet nyert a csapat, a döntőben négy-egyre verve a bulgárokat. De akárhogy brillíroztak a maiak, akármilyen sikereket hoztak össze, az öregek mindig csak Puskásékat emlegették. Nyilvánosan nem, csupán egymás között, baráti beszélgetésekben.

Gyerekként nem értettem, hová ez a nagy fene nosztalgia, hiszen Puskás Lajos a Vasasban szórta a gólokat Farkas János mellett. Általában Farkas rúgta a legtöbb gólt, és utána következett Puskás. És mivel nagymamám a Vasasnak szurkolt, én is Vasas-drukker lettem. Persze nagyit ez csak úgy mondta, a fenét sem érdekelte a futball. A lényeg, hogy elképzelésem sem volt arról, miért sóhajtoznak, mikor Puskásról beszélnek. Menjenek ki a Fáy utcába, ott megnézhetik, gondoltam, és hamar elfelejtettem az egészet. Sokkal inkább csodálattal töltött el Bandi játéka a házak közötti füves területen, amit nem lehetett már grundnak hívni, de valami hasonló szerepet töltött be, mint *A Pál utcai fiúk*ban annakidején, azzal a különbséggel, hogy a házak lakói

időnként idegesek lettek, ha betörtük a lasztival a földszinti ablakokat. Késő tavasszal már jobb volt a helyzet, mert gyakrabban felejtették nyitva az ablakokat. Ilyenkor legfeljebb nem akarták visszaadni a labdát, ha besuhant a nappalijukba, de az ilyesmi ritka volt, mint a fehér holló.

Egyszóval, hiába szidták a focistákat, azért mi csodáltuk őket, és elégedetten csettintgettünk, ha egyik-másik magyart meghívták a világválogatottba is.

Banditól később elsodort az élet, ő szakközépbe ment az általános után, én meg máshová. Csak néha jutott eszembe, vajon mikor ír róla az újság, vagy mikor jelenik meg lila-fehér mezben a tévében. És amikor leérettségiztem, és még mindig nem volt róla semmi hír, már nem is jutott eszembe. Csak néha-néha álmodtam róla, és mindig ugyanazt. Az álom arról szólt, hogy megyek hozzájuk, a szoba-konyhás lakásukba, és hívom focizni, de ő nem jön... Vagy csak megbeszéljük, hogy kimegyünk az Izzó pályára, és én várok, ő meg nem jön.

Később az álmok is elmaradtak, megnősültem, gyerekeim lettek. Már nem is tudom, honnan értesültem róla, hogy színész lett, és valami lepukkant helyen játszik a belvárosban. Ott, az előadás után, egy sör mellett mesélte el az élete történetét.

– Tudod, rengeteg minden van – kezdte, miután megölelt, és arcán megjelent az a csibészes mosoly, amit annyira jól ismertem, és amit leggyakrabban akkor láttam rajta, amikor megszerezte a labdát, és elkezdte vele játszani azokat az utánazhatatlan trükkjeit, amit az ellenfél gyakorlatilag követni sem bírt, mert ő nem az ellenféllel játszott akkor, hanem a gumilasztival, azt varázsolta egyik lábáról a másikra, a válláról a fejére, onnan a sarkára, és vissza, az egész olyan volt, mint egy nagyzenekarra írt szimfónia, olyan volt, mint egy fél brazil csapat egyszerre, akár egy Pelé és egy Neymar összegyúrva, s a többiek hiába szentségeltek és köpködtek, hogy add már ide, és hagyd már abba, mert ő nem, csak hajtotta valami, száguldott a labdával le s föl a pályán, míg egyszer valaki fel nem rúgta. Akkor felállt, szó nélkül leporolta a nadrágját, és némán otthagzott minket. Hetekig nem jött...

Egyszóval ezt a mosolyt láttam újból az arcán, de a mosoly alatt új redők jelentek meg, árkok, melyek korábban nem voltak.

– Mindenkiel rengeteg minden van – feleltem. Egy-két per-cig csak néztük egymást. Meg röhögtünk is persze. Hogy egyszer a csúzlival. Meg a légpuskával. Ilyeneken.

– Emlékszel, mikor egyszer hetekig felénk sem néztél? Még a suliból is szó nélkül mentél el, kicsöngetés után azonnal rohantál lefelé, kettesével szedve a lépcsőket, hogy senki ne érhesen utol.

– Nem akartam veletek beszélni. Akkor már meghívtak a Dó-zsába.

– És? Miért nem hallottunk felőled?

– Hosszú – legyintett. – És most itt van ő is – és átölelt egy nőt maga mellett. Jut eszembe, a nőről meg is feledkeztem. Magas volt, és csinos. És odavolt Bandiért, ezt mindjárt láttam.

– Szerintem ő is kíváncsi – jegyeztem meg, a nő felé biccentve.
– Be sem mutattad.

– Évának hívják – felelte Bandi.

– Mint az anyukádat?

– Én már csak az Évákra esküszöm – válaszolta, és nevetett.

Azt hittem, nem lesz ebből beszélgetés a múltról. De aztán mégis. A nő, akit Évának hívtak, kiment egy percre, és akkor Bandi belevágott.

– A baj a politikai nézeteimmel volt. Ha a Fradiba megyek, ta-lán másképpen alakul minden.

Belekortyolt a sörébe, és elnézett valahová messzire, a hátam mögé.

– Már az első napon Puskásról meséltem nekik, a visszahúzó-s cseléről az angolok ellen, és amikor rám pisszegtek, akkor meg Guttmanról, és hogy patkányokat akasztott a vezetők ablaka elé Párizsban, mikor nekik, az olimpiára kijutottaknak ócska garni-szállóban kellett hálgniuk, míg amazok dőzsöltek.

– És ezért...?

– Folyamatosan reakciós figurákat húztam elő az emléktáramból.

– Honnan tudtad ezeket? Akkoriban suttogva sem illett be-szélni Guttman Béláról meg Puskás Öcsiről. Én is azt hittem, hogy a Puskás az a Lajos, a Vasasban.

– Apámtól. Apám néhányszor – bár egyre ritkábban –, meglátogatott bennünket. Főleg, karácsonykor, tudod, szépségem – fordult Évához, aki időközben visszatért. – És apám utálta a rendszert. A komcsikat. És mindig a régi nagyokról fecsegett. Én meg továbbmondtam a többieknek edzésen. Hogy mint mondott a Bolond Moszkvában, amikor az ő góljával győztünk a ruszikk ellen.

– Mit mondott? – kérdeztem.

– Te sem tudod, mi? – Bandi most majdnem olyan volt, mint régen. Szemei kifényesedtek, arcán megfeszült a bőr, kivillantak még mindig egészséges fogai. Csak pont középen, a felső metszők között tátongott egy ronda lyuk.

– Be kéne tömetni – mutattam a lyukra, mire ő elkomorodott.

– Nem ez a lényeg – mondta elsötétülő képpel. – A Rongylábúról beszéltünk, és te holmi lyukas fogakról fecsegsz! Pedig az sokkal érdekesebb, hogy mit kiabált a Bolond a meccs után!

– Úgyis elmondod – feleltem rezignáltan. Kicsit untam a focis történeteket.

– Azt üvöltette teli torokból, hogy most legyőztük a kommunizmust!

– Tényleg – rémlett fel valami a múlt ködéből. – Mintha olvastam volna erről a minap. Két hétig nem engedte utána haza a KGB. De aztán mégis.

– Na, látod! Ilyenekről nem lehetett dumálni akkoriban.

– Én is innék valamit – nyöszörgött ez az új Éva, akinek eddig a hangját sem hallottuk.

– Menj, és kérj magadnak valamit. Itt a pénz – mordult rá Bandi.

– És ezért nem lettél híres futballista?

– Nem. Nem ezért. Apám kórházba került, azért.

– Mert apád kórházba került? Ez hogyan függ össze?

– Mindjárt meglátod. Csak kérek én is még egy sört. Te nem iszol?

Nemet intettem. Lassan derülnek ki a dolgok, gondoltam. Talán reggelig is várnom kell itt rá, hogy kinyögje.

Kerthelyiségben ültünk, a pulthoz kellett elténferegni annak, aki akart valamit. Így, míg ők sorban álltak, én nyugodtan nézelődhettem. És akkor mindjárt feltűnt nekem a két bőrkabátos. Bandit nézték, tanakodtak, majd megint őt nézték. Aztán hozzám léptek.

– Magával beszélgetett a művész úr? – kérdezte az alacsonyabbik.

– Miért, kik maguk? – kérdeztem vissza.

– Rendőrség – válaszolta a magasabbik, és egy igazolványt tolt az orrom alá. – Azt hiszem, most magunkkal kell vinnünk őt.

– Mit követett el? – hűledeztem.

– Lehet, hogy semmit. Csak volt egy feljelentés ellene, évekel ezelőtt. Ezt kell tisztáznunk. – Ezt megint a kisebbik pofa mondta, és Bandi felé intett a fejével. Ő éppen megfordult, a sör a kezében volt, és amint megpillantotta a két bőrkabátot, láttam, megremeg. Félő volt, hogy kiönti a sört. Vagy elejti. Aztán csak megemberelte magát.

– Művész úr – mondta a magasabbik nyominger, mikor Bandi odaért az asztalunkhoz. – Művész úr, be kell vinnünk magát a kapitányságra. Egy régi ügy miatt. Emlékszik, mikor engedély nélkül jött el B-ből?

– Emlékszem – bólintott Bandi. – Négy napra ítélték, mert nem fizettem be a bírságot.

– Közúti szabálysértés miatt – tette hozzá a bőrkabát.

– Szeretném, ha megvárnák, míg elmesélem a történetemet a barátomnak. Egy másik történetet. Nem a szabálysértést.

A két nyomozó tanácstalanul nézett egymásra. Bandi pedig olyan rezzenéstelen arccal ült le a helyére, akár egy kőszobor. Nem is szobor, inkább olyan, mint Bogart a Casablancában. Amilyen Woody Allan is szeretett volna lenni.

– Ha rövid – mondta végül a kisebbik zsaru. – Tíz perc elég lesz?

– Elég – bólintott Bandi.

– Addig mi is kérünk valamit – mondta a magasabbik.

– Én meg szólok a sofőrnek, hogy tíz perc múlva indulunk – tette hozzá az alacsonyabb rendőr.

– Miért keresnek téged? – kérdezte ijedten a nő, akit Évának hívtak.

– Hallottad. Közúti szabálysértés miatt. De előtte még mindenképpen el kell mesélnem Csabának, hogy miért nem lettem híres futballista – és rám mutatott.

– Jó, jó, de aztán mi lesz? – nyugtalankodott a nő.

– Mi lenne? Bevisznek, aztán kiengednek. Régi ügy, és elavult. Csak egy félreértés – mondta Bandi, de a keze ujjjaival idegesen dobolt az asztalon. – Hallgass már el! Kérlek – tette hozzá.

– Na szóval, igyekszem rövidre fogni, hogy az urak elvihessenek végre. Otthon ültünk, mikor Árky néni átjött a szomszéd-ból, mert csak neki volt telefonja, hogy menjünk azonnal, mert nagy baj van. A János kórházból hívtak, ott feküdt az apám, aki amúgy az Alföldön élt egyedül, egy Pest közeli kis faluban. És nem mondták meg, mi a baj. Csak azt, hogy siessünk. Néhány nap múlva az edzőnk behívatott a szobájába, ahol még két másik ember ült, öltönyben. Szemmel láthatóan idegesek voltak, vadul cigarettáztak, és a nyakkendőjüket igazgatták.

– Te vagy Komáromy András? – kérdezte az egyik.

Bólintottam.

– Holnaptól nem játszatsz a Dózsában – mondta a másik, és odanyújtotta az igazolásomat. A könyvecskét, amibe beírták, hogy már nem vagyok újpesti sportoló.

– És miért nem?

Gondolhatod, hogy én is ez kérdeztem.

– Apád megtámadott egy szovjet katonát – mondta az első elvtárs. – Az ilyen fasiszta elemek fiai itt nem kívánatosak. A Belügyminisztérium csapatában! Álljon meg a világ! Végeztem.

– Tényleg megtámadta? – kérdeztem.

– A fenét – mondta Bandi. De már jönnek is a fiúk – és felállt.

– Mennem kell. A végét majd megtudod legközelebb.

A nő, akit Évának hívtak, sikkantott egy aprót.

Bandit az újpesti rendőrkapitányságra vitték. Hogy miért pont oda, ezt nem tudtam kitalálni, de a nyomozók készségesek voltak, még azt is megengedték, hogy odakint várjunk, amíg ők

Bandit kérdezzetik. Már benne voltunk az éjszakában, amikor kiderült, hogy tényleg csak félreértés, de a művész urat most mégis rabosítani kell egy napra a Gyorskocsi utcában. Majd ma este – mondták hajnal felé –, ma este biztosan kiengedik. Mit tehettem volna? Taxit hívtam, és hazavittem a nőt, akit Évának hívtak, majd én is hazamentem.

És Bandit tényleg kiengedték másnap. Tudtunk beszélni is mobilon.

– Még nem mondtad el, mi történt apáddal – mondtam, amikor elmesélte kalandjait a Gyorskocsi utcában. Hogy egy zsebes mellé tették, aki egész nap dumált neki. Szemernyit sem tudott aludni. Viszont háromfogásos ebédet kapott. Úgy érezte magát, mint abban a régi magyar filmben, amikor Rákosi börtönében megjavul az ellátás.

– Most nem tudom elmondani, mert mindjárt lemerül a telóm – válaszolta. De megnézheted egy régi újságban. 1973. december 17. Na cső, majd hívlak.

Türelmetlen voltam. Abban az időben – jó tíz-tizenöt éve lehetett –, még nem volt Arcanum, vagy én nem tudtam róla. Így hát felmentem a Széchényi Könyvtárba, és kikerestem a napot. A december tizenhetedikét. És meg is találtam. Azt írta a lap, hogy egy szovjet katona P. községben élelmet kért egy ott élő embertől, akit K. Andrásnak hívtak. És ez az András rátámadott a kiskatonára, meg akarta őt gyilkolni. Ám az ügyesebb volt, és elhárította a támadást. Az esetet az ügyészség vizsgálja.

Szűkszavú híradás volt. Gyorsan a végére értem, és éppen távozni akartam, amikor megpillantottam Bandit az olvasóterem egyik székén. Úgy tett, mint aki nem lát engem. Belemélyedt egy újságba.

Mikor melléléptem, viszont azonnal felpattant.

– Gyere le a büfébe – invitált. – Ott nyugodtabban beszélgethetünk.

– Mindjárt észrevettelek – mondta, amikor leültünk. – És látom, a lapot is megtalálta.

– Csak a Nemzet írt róla – feleltem.

– Később már a Népszabi is. *Akkor* még nem merték megírni – és előhúzott egy fényképet. A kép az apját ábrázolta. A homloka olyan volt, mint akire ráment egy úthenger. Vagy ráejtettek egy öttonnás tangóharmonikát.

– Ez meg mitől van? – kérdeztem.

– Belevágott a Szása. Apám saját kisbaltájával. De a fater túlélte a támadást. Tettek neki a homlokába egy ilyen pléhizét... lemez. Csak a hideg teleket és a forró nyarakat rühellte ezek után.

– Nem ő volt a támadó?

– Mondom, hogy a Szása volt! Fater megvendégelte, adott neki szalonnát meg kolbászt, mire a gyerek megkérdezte, hogy alhat-e ott, nála. Apám nem kérdezett semmit, sejtette, hogy szökött katonára. És azt is, hogy szinte biztos, hogy megtalálják. És agyonlövik azonnal. Megesett rajta a szíve, és mutatta, hogy a szomszéd szobában megalhat. És akkor az éjszaka közepén belevágott a baltával. Aztán meg szépen kirabolta.

– És neked meg azt mondták, hogy apád volt a támadó?

– Azt. És meg sem tudtam kérdezni tőle, hogy mi az igazság. Kómában feküdt a Jánosban. Persze nem segített a rajongásom sem Czibor és Puskás iránt, Guttmanról nem is beszélve. Ezért nem lettem világhírű futballista. Világhírű színész meg azért nem, mert ugyan évekig játszottam mindenféle epizód szerepeket, de egy szép napon elhagytam az akkori feleségemet, a kéglivel együtt természetesen. Az erdőben laktam három évig a Hármashatár-hegy oldalában egy sátorban. Ezért nem találtak meg évekig a tegnapelőtti zsernyákok. Most már mindent tudsz. Hozzám vághatnál egy tízest, mert még nem fizették ki a gázsimat. Pedig három filmben is játszom. Elvinném Évát erre meg arra. És barátok is voltunk.

– Igen – mondtam. – Egykor barátok voltunk – tettem hozzá, mert fájt a tízes. De a békesség kedvéért ezt is mondtam: – Még most is. Nemcsak negyven évvel ezelőtt.

Bakonyi István

Több mint ifjúsági regényíró

2001 óta jelennek meg Gáspár Ferenc regényei, amelyek majd mindegyikének van köze a magyar történelemhez. Főleg az ifjúságnak szánt művek kerülnek ki szellemi műhelyéből. Ám gyorsan tegyük hozzá, hogy már az első időktől kezdve több szólamon játszik, tehát óvakodnunk kell a beskatulyázástól. Történelmi regényei kétségtelenül új szint hoztak a kortárs magyar irodalomba, hiszen, ahogyan ő mondja, *áltörténelmi regények*. A művek hősei akár ma is élhetnének, a szöveg, a stílus, a szerkezet mind-mind eltér a klasszikus hagyománytól. Novellisztikája is egyre markánsabbá válik az évek folyamán. Ezekben a kisepikai művekben gyakori a humor, témaválasztásai a jelenkori világ problémái mellett fölmutatnak bizonyos utópisztikus elemeket is. Nem idegen tőle a horrorisztikus megfogalmazás sem, többször botlunk bele rémségesnek tűnő, de valójában sokkal inkább pszichológiai megközelítésű történetekbe.

*

Gáspár a kétezres években kezdett el írni egy kalandregénysorozatot, amelyben a magyar történelemhez kötődő témákat dolgozott fel. Ezek között az első a 2001-ben megjelent *A strucc vére* (Coldwell Kiadó). Kezemben a 2007-es, negyedik kiadást forgatom – önmagában is szép, hogy egy mai író regénye ennyi kiadást megért! Nem túl gyakori az ilyen esemény a mai magyar könyvkiadásban. (Érdekesség, hogy az első kiadás szerzője még a Joe Coldwell álnév mögé bújt...)

A negyedik kiadás ajánlászövegében olvashatjuk, hogy „...[d]e mi is lehet a siker titka? A rendhagyó cselekményszövés, vagy az idősíkok váltogatása vagy csupán a csenevész magyar kisdíák magára találása a mai New Yorkban? A filmszerűen pörgő ese-

ményekben szimpatikus történelmi szereplők elevenednek meg: az ifjú Nagy Lajos király, Toldi Miklós és Lackfi István, a morgós, de aranyszívű vajda...” – Nos, az említett minőségek a modernnek nevezett huszadik századi próza főbb sajátosságai közé tartoznak...

Maga az író így vall a keletkezés körülményeiről: „2001-ben kirúgtak az egyik nagy országos napilaptól, nem volt állásom; Edit, a feleségem azt mondta, csináljak valami értelmeset. Akkoriban lett a Harry Potter népszerű, gondoltam, én is tudnék hasonlót írni magyar történelmi háttérrel, hogy lehessen belőle valamit tanulni.” (Szepesi Dóra: *Gáspár Ferencet kérdeztük*. Bárkaonline, 2015. március 4.) Így indult el tehát a folyamat. A régmúlt magyar történelmétől aztán eljutott egészen a pandémia koráig, hiszen a *Trianon fiaiban* már legújabb korunk világiárványa is helyet kap – a spanyolnátha korszakával párhuzamba állítva.

De térjünk vissza e kezdetekhez! *A strucc vére* végén Johnny, a főszereplő azon kesereg, hogy nem láthatja többé Nagy Lajos királyt. Aztán másképp alakultak a dolgok, illetve Gáspár Ferenc másképpen „intézkedett”, s egy évvel később, 2002-ben megjelent a folytatás, az immáron sorozattá terebélyesedő történet második kötete, *A strucc terjeszkedik*. Jómagam a 2008-as harmadik kiadást tartom a kezemben, és ez a tény is mutatja, hogy a regényfolyam sikere is „terjeszkedik”: folytatódott és folytatódik.

Az első könyvben nem sok szerepet kapott a főhős barátnője, Claire, ám a második regényben egyre fontosabb szerepet játszik, már ő is részese az időutazásnak, ebben a történetben ugyanis a főhősök időutazók, de azt is mondhatnánk: álmodók, hiszen álmukban élik át az elmúlt korok eseményeit. A két fiatal között a második kötetben kibontakozik a szerelem, amelynek a gyökerei fölfedezhetők voltak az előző részben is. Az is természetes, hogy folytatódik a történelmi szál kibontása, sőt, talán egyre erőteljesebben. Johnny átesik néhány borzongató pillanaton, kellemetlen kalandon egy álomszerű történetben.

Külön érdekes, hogy nagyon is lehet párhuzamot vonni a két-éle korban jelentkező „ellenlábaskok” között, hiszen például a hu-

szonegyedik századi cselekmény negatív figurája, Szása bizonyos mértékben rokonságot mutat a hat és fél évszázaddal korábbi bajkeverőkkel. Ám mintegy ellenpontként egyre többet olvasunk Claire-ről, akinek mind szorosabb a kapcsolata Johnnyval, s az álmok is megjelennek az életében. Egy érdekes kérdés merül föl ezzel kapcsolatban: „Vajon miért álmodik Johnnyról úgy, hogy ő, vagyis Claire nem is szerepel a saját álmában? (...) Talán mert Johnny tegnap nem beszélt vele?” Látjuk, hogy kétségek gyötrik a lányt ennek a szépen kialakuló viszonynak az elején. – Itt is, másutt is megfigyelhetjük, hogy Gáspár Ferenc milyen érzékkel, lélektani pontossággal tárja föl a fiatal lányok és fiúk lelki életének jellegzetes vonásait. (Ez talán ennél is szembeötlőbb lesz majd a *Trianon fiai* című regényében.) Hasonlóképpen hitelesek azok a részletek, amelyekben az amerikai iskolai élettel ismerteti meg olvasóit. Bonyolult kapcsolatok, évődések, rokonszenvek és utálatok együtt vannak jelen ezeken az oldalakon. S talán mindezeknek tudható be az is, hogy a főszereplő fiú ebben az időben alig álmodik Nagy Lajos király idejéről. Helyette Claire álmodik, de nemcsak róla, hanem a történelmi időkről is...

*

Gáspár Ferenc regényírói pályájának fontos állomása 2017. Ebben az esztendőben jelenik meg Janus Pannoniusról szóló könyve, a *Janus. A Trubadúrvarázs* alcímmel a Historycum Kiadó gondozásában napvilágot látó kötet versbetéteit Diószegi Szabó Pál írta.

A borítón Janus Pannonius hitelesnek mondott portréja látható, amelyet a költő koponyája alapján, speciális számítógépes módszerrel készítettek. Bámulatos eredmény ez a háromdimenziós modell, jól illik a fedőlapjára egy olyan könyvnek, amely ugyancsak bővelkedik alkotó fantáziában és váratlan fordulatokban. Ha felnyitjuk a könyvet, láthatjuk, hogy az első és a hátsó borítón kirajzolódó két, egymásnak hátat fordító Janus-arc kísértetiesen hasonlít az ősi, római istenarc összetettségére, a kétarcú isten ábrázolására. És tegyük hozzá: a címszereplő sorsában

is vannak bizonyos kétarcúságok... A *Janus*ban is komoly szerephez jutnak az álmok, hiszen Janus Pannonius egy Imre király (1196–1204) korába helyezett trubadúrról, Ádámról álmodik...

A *Janusszal* elkészült tehát egy tervezett trilógia első kötete. Gáspár Ferenc ekkori tervei között azonban már szerepelt a Galeotto Marzióról, illetve a Mátyás királyról megírandó regény, a trilógia második és harmadik darabja.

Jól látható, hogy a történelem iránt igencsak fogékony Gáspár Ferenc nem éppen hagyományos történelmi regényeivel van dolgunk, noha természetesen történelmi és irodalomtörténeti tényeket is beemel a történetekbe (például Janus Pannonius életeseményeit és műveit). Az ismert történelmi tények azonban csak érintőlegesen szövődnek bele Gáspár Ferenc műveibe, amelyek vitathatatlanul élvezhetővé és átélhetővé teszik a régmúlt korokat, miközben az epika szabályai szerint mélyebben megismerjük a szereplők személyiségét, tetteik indítékait, erényeiket és gyarlóságukat – például a püspök és a költő kitalált szerelmi életét, az igazságosnak mondott király gyengeségeit, uralkodásának ellentmondásait.

Két esztendővel a *Janus* után, 2019-ben a Coldwell Art Bt. kiadásában jelent meg a trilógia második kötete, a *Galeotto*. Miként az előző könyv esetében, itt is sajátos a borító: a regény főhősének neve van fölül, és alatta a szerzőé... Játshatunk a gondolattal: ha a versekkel kapcsolatban szokás megjegyezni, hogy „a vers írja a költőt”, talán itt is hasonló esetről lehet szó. Az biztos, hogy Gáspár Ferenc helyenként „belebújik főalakjának bőrébe”, anélkül azonban, hogy teljesen azonosulna vele. Ráadásul Galeotto mellett ezúttal is kiemelt szerepe van Janus Pannoniusnak, aki a történet tényleges idejében már nem él, hiszen az első oldalon látható évszám 1478, amikor is a költő már hat éve halott. Mind ez azonban gyakorlatilag mellékes, ugyanis az ezúttal is jellemző narrációs fogás az időbeli ugrálás, a gyakori idősíkváltás, a filmekre emlékeztető vágástechnika.

Hasonlóan a *Janushoz*, ezúttal is elmondhatjuk, hogy a valós történelmi háttér mellett fontos szerepet játszik az írói fantá-

zia, sőt, bizonyos értelemben a szerző megtépázza egyes alakok nimbuszát azáltal, hogy bemutatja gyarlóságait, emberi-erkölcsi hiányosságait. Teszi ezt úgy, hogy közben ismerteti a reneszánsz kor bonyolult viszonyait, leleplezi az egyház bűneit, az inkvizíció kegyetlenségét, az erőszak megnyilvánulásait, az erkölcstelenséget. Benne van a regényben a kor kultúrája, a valódi újjászületés igénye, a gondolat felszabadulásának oly sok megnyilvánulása.

A trilógia harmadik darabja, az *Én, Mátyás király* 2022-ben jelent meg. Már a cím is jelzi, hogy van egy alapvető különbség az előzőekhez képest: az egyes szám első személyű elbeszélésmód. Gondolhatunk arra is, ezáltal azt hangsúlyozza Gáspár Ferenc, hogy a három történelmi alak közül a király áll hozzá a legközelebb...

Mindenképpen figyelmet érdemel a hátlapon levő ajánlás egyik figyelmeztetése: „...időnként magunk sem tudjuk, Mátyás-e az, aki mesél nekünk, vagy Lebersit, a király udvari bolondja. Ők ketten ugyanis – akárcsak Arany János vígballadájában, a *Pázmán lovagban* – gyakran kicserélik egymást ebben a bűnügyi regényre is hajazó műben...” Ez a csere a személyiség összetettségét is sugallhatja – különféle megvilágításban. S az sem véletlen, hogy a kötet élén álló mottó éppen Arany János jelzett művéből való: „Légy te király, én pedig egyszerű kíséret, / Mit te kiadsz, itt a szavam, álljon az ítélet!” Tegyük azt is hozzá, hogy ez a „kevert beszéd” itt-ott zavaró, és fölvetődik a kérdés: nem lenne-e szerencsésebb a „tisztá szereposztás”?

Egy, a halálos ágyán az életére visszpillantó ember – aki nem mellesleg király – monológjával kezdődik a történet. Már ekkor látszik, hogy – folytatván a korábbi gyakorlatot – most sincs szó a korabeli nyelvezet használatáról; jelenkorunk nyelvén szól a mű főhőse, ezzel is erősítve azt az írói szándékot, hogy a történelemről közérthetően nyilvánuljon meg, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a történelem gyakran ürügy a jelen igazságainak kimondására. Egy fontos és rendkívül modern dolgot már is kiemelhetünk: a király egzisztenciális magányosságát, amely

erősen emlékezteti az olvasót arra, ahogyan a szerző Nagy Lajos királyt állítja olvasói elé *A strucc terjeszkedik vége felé*.

Az ifjúsági sorozat a három „struccos” regény után három „sárkánnyossal” és három „hollóssal” folytatódik, s ezek legkiemelkedőbb darabja a közel nyolcszáz ezer karakteres nagyregény, az 1440. évi, elfelejtett nándorfehérvári diadalnak emléket állító *A pogányokkal táncoló* című.

*

Sok mindenről nem szoltunk még itt, például az *Összhang* című, 2022-ben megjelent novelláskötetről, vagy a tavaly napvilágot látott, *Fekete pálya* címűről, amely novellákon és tárcanovellákon kívül egy kisregényt is tartalmaz, valamint a 2007-ben megjelent pszichológiai és szürrealisztikus kisregényről, az *Ördögvérről* sem; amiképpen a *Trianon fiai* című, részben Baján, részben Budapesten játszódó társadalmi-történelmi regényről csak futólag, az írás elején esett szó.

A pályakép alakulásán világosan látszik, hogy, bár a korai, ifjúsági regények is tartalmaztak szürrealisztikus elemeket, azok mégis inkább a realista hagyományokhoz köthetők, mint ahogy a korai novellák jelentős része is (*Nagyvizit, Szamóca, a mulya, Csíkos nadrág* – és még sorolhatnánk).

A magyar reneszánsz kori regények, az *Ördögvér* és a mai novellák többsége viszont inkább az Emmanuel Bouju által leírt és meghatározott új irodalmi irányzatra, az epimodernre hajaz. Gáspárnál is fellelhetők a francia irodalomtörténész megállapításai, a titok, a superfictionality, mely olyan értelemben jelent „felszínességet”, hogy a szöveg csupán egyfajta epigráfia, „felszínírás”, amelynek mélységében azonban ott van a lehetséges jövő valósága. Ezenkívül a leírás gyorsulása és az a sajátos konzisztencia is jellemző rá, melyben a szerző meghaladja az öncélú posztmodern megvalósításokat.

Legerősebben talán a *Fekete pálya* című kötet záró művében, az *Ítélet* című kisregényben érezzük az epimodern jegyeket, de

már a csaknem húsz évvel ezelőtt megírt *Ördögvré* esetében is megjelentek. Ennek fényében pedig az *Én, Mátyás király* című regény ismertetése közben megemlített kritikai észrevételünk is eltörpül, hiszen a „lebegtetés”, a két én (a bolond és a király) cserélgetésének irodalmi megvalósítása közelebb visz bennünket a mai modern élet bizonytalanságainak megértéséhez, mintegy tükröt tartva a nyugati woke-kultúra relativizációra hajlamos mindennapjainak.

Ugyanakkor a *Fekete pálya* és az *Összhang* című kötetekben a már-már utópisztikus novellák (*A kétszarvú ember*, *Számíthatnak rám*) és az álmoknak itt is helyt adó, némileg szürrealisztikus írások (*A kútból*, *A kivégzőmester*, *Örökké élni*) mellett teljesen hagyományos, szinte móríci elbeszélések is akadnak, melyeknek talán legszebb példája a *Nem baleset volt* című, de ilyen – a teljesség igénye nélkül – az *Április négyről szóljon az ének*, a *Gyógymód* és *Az ígéret földje* is.

Összességében elmondhatjuk, hogy Gáspár Ferenc a próza minden hangszerén játszik, nem hozza zavarba az sem, ha tárcát, recenziót vagy esszét kérnek tőle, miközben tovább szövi a nagy epikai hálót: a regényeit.

Nagy Koppány Zsolt

Derűs lesiklás a Fekete pályán

Általában nem bízom az olyan könyvekben, amelyek többféle műfajban írt szöveget is tartalmaznak (hacsak nem antológiáról van szó, ugye) – még kevésbé, ha műnemváltás is történik. Meggyőződésem, hogy a mindkét (mindsok) műfajban otthonlét egyenlő azzal, hogy a szerző egyikben sincs otthon – igazán. Hogy a sok ilyenkor kevés, meg egyéb közhelyek. Gáspár Ferenc neve és eddigi, általam ismert munkássága azonban garanciának ígérkezett arra nézvést, hogy könyve, a *Fekete pálya* – amely novellákat és kisregényt tartalmaz, ahogy ezt már a borítóról megtudhatjuk – maradandó olvasmányélményt szerez.

És így is lett, a radar nem hibázott, Gáspár Ferenc pedig hozta a minőséget, ahogy szokta.

A *Fekete pálya* című kötet szövegeinek egy részét már kéziratkorában ismertem, volt, amit én közöltem, volt, amit csak megmutatott a mester, így igen nagy öröm volt kötetben olvasni őket, hiszen az egymáshoz igazítottság újabb olvasmányélmény-rétegeket helyez a meglévőkre, és az bizony jó az olvasónak, miért is hagyná ki a tapasztalatot.

A kötet szövegei nagyon érettek, nagyon összegző természetűek és érzetet keltők (ami novelláknál szinte fura, de persze jó értelemben – általában a nagyregény szokta ezt az érzetet sikeresen felkelteni), nagyon-felülről-grandkép-az-életről megvalósulásúak. Így aztán, ha azt mondom, jó könyv, és jó olvasni, keveset mondtam. Gáspár Ferenc szinte állandó prózai kellékei, stíluselemei, prózavilág-építő eszközei (az álom és a valóság folyamatos keveredése, történet a történetben, racionális működésű sztori az irracionalitásban vagy éppenséggel irracionális működésű sztori a racionalitásban) természetesen jelen vannak a könyvben (ez különösen a kisregényre igaz), de emellett nagyfokú érzékenység és vesszőparipám, a pompás humor is ott figyel

a szövegekben. Ilyeneket tud, ilyen zseniális kultúrhumort, tessék megnézni, csak úgy, könnyedén beszúrva egy Woody Allent idéző, naplózott történetbe a bérelt málnaszedő robotról: *„Hosszú nap volt a tegnapi, sokáig kellett várnom, míg bágyadt vigyorral a képén elősántikált a fészerből az ebadta. Kimerítette a lány, ezt mondta. Kérdeztem, ez hogy lehet. Robot vagyok, felelte, de semmi se idegen tőlem, ami emberi.”* (Számíthatnak rám) Vagy: *„Most olvasom, hogy az egész emberiség beleférne egy Badacsonyi méretű hegybe. Egy jó nagy kősziklába. Nem mindegy, ki mellé kerülsz: leprás vénasszony hegyes könyöke nyomakodik az oldalba, vagy valami csinos és egészséges fiatal. Vagy a feleségem. Az már negyvenkét éve. Vele vagyok a legszívesebben, vagy úgy is mondhatnám, hogy őt viselem el a legjobban. Ő simuljon az oldalamba. Mert kezdek hasonlónak válni egy kősziklához, de sajnos nem szent péteri értelemben. Nehezen mozdulok, hajolni sem tudok már úgy, ahogy régen. Főleg bal felé nem megy, a bal csípőm elkopott, és közben meszesedik.”* (Covidtól függetlenül)

A kötet elején szereplő novellák helyét lassan átveszik a tárcák, tárcanovellák, humoreszkek, ami kifejezetten jól tesz a kötetnek, és végül az egészket megkoronázza egy ízig-vérig Gáspár Ferenc-kisregény, mely két történelmi kort elegyít mesterien. Egy ilyen rövid kis ajánlóban viszont az érdemek további sorolása helyett ismét az idézés klasszikus, olvasót gyönyörködtető gyakorlatához folyamodnék, mert érzékelem – és igen nagyra értékelem! – Gáspár Ferenc bajusz alól elsomolygott, pompás humorát: *„Nem tudom, hogyan és miképpen leltem rá a fokhagymára. Hogy fokhagymát kell enni. És nem egy-két gerezdet, hanem egy egész fejet, és folyamatosan. A szer – a fokhagyma – viszont rendkívüli módon bűdös, s ráadásul, ha valaki rendszeresen fogyasztja, nemcsak a szája lesz förtelmes szagú, hanem a bőre is úgy illatozik majd, mintha beleheveredett volna valami végtermékbe, vagy legalábbis állatgondozó az istenadta Nagycirkuszban. A nátha és az a bizonyos grippének is csúfolt nőszemély viszont innentől fogva messzire elkerüli. Akárcsak a kollégák, akik továbbra is jó illatúak, ámde betegek. Ám a metrón, a villamoson egyre több a*

*szabad hely, lassan úgy járok-kelek, mint egy maharadzsa, aki-
nek jöttére azonnal felpattannak az addig unottan terpeszkedő
alattvalók.” (Gyógymód)*

Nagyszerű könyv, szinte szintézise a korábbi műveknek, ugyanakkor továbblépés is, katartikus sztorik, kerek történetek, remek poénok, megrázó sorsok – és közben valami bölcs derű, ami a legnyomasztóbb oldalakat is áthatja. Olvasásra kifejezetten ajánlott.

Nem elefántcsonttoronyban

Bene Zoltán beszélgetése
Gáspár Ferencsel

GÁSPÁR FERENC 1957-ben született, magyar–történelem szakos tanár, újságíró, író. 2022-ben József Attila-díjat kapott. Közel húsz kötet szerzője, a történelmi regény műfajának egyik sajátos, megújító képviselője, akivel életpályájáról, az irodalomról vallott nézeteiről és műveiről beszélgettünk.

– *Tanárként és újságíróként is dolgoztál, de hosszú ideje az irodalomnak élsz. Mikor és hogyan kötelezted el magad a szépirodalom mellett?*

– Az elkötelezettség már jóval korábban megtörtént. Huszonkét éves koromban például nagy költőnek képzeltem magam, mert szerelmes verseket írtam Edithez, a feleségemhez – aki akkor még nem volt az. Aztán szerencsére elvittem ezeket a klapanciákat Bella Istvánhoz – ha jól emlékszem, az ÉS-ben szerkesztett –,

és ő miután elolvasta zsengéimet, elég tömören azt mondta, hogy én attól még nagyon jó ember lehetek, ha elfelejtem a versírást. Mivel időközben a szerelmem a feleségemmel beteljesedett, már motivációm sem maradt, így elég könnyen beláttam, hogy Bellának igaza van. A prózára viszont még nem voltam eléggé érett, és nem is hittem magamban eléggé. Ezért jelentkeztem a MŰOSZ újságíró iskolájába, mert azt gondoltam, hogy az írott sajtóban

***Czimbal Gyula portréja
Gáspár Ferencről***

mégiscsak közelebb lehetek, ha nem is az irodalomhoz, de a fogalmazáshoz, az íráshoz, és aztán ebből majdcsak kisül valami. Ropant hasznos dolgokat tanultam meg az újságírás közben, például azt, hogy miképpen kell tömören fogalmazni, milyen újságírói műfajok vannak, és a többi. Az csak egy szerencsés véletlen, hogy pont abban az időben jelent meg az első novellám a Lyukasórában, és ez az apró siker tovább lökött az irodalom felé, ha szabad ilyen képzavarosan kifejeznem magam.

– A Johnny Fortunate kalandjai sorozattal váltál ismertté az irodalmi életben, amelyet még szerzői néven kezdtél írni, ám hamarosan fölfedted magad. Ez egy történelmi kalandregény-sorozat, elsősorban az ifjúságot, de nem kizárólag azt célozza. Miért álnéven jelentek meg az első kötetek?

– Az első könyvemet egy kedves ismerős, név szerint Dr. Makara Mihály adta ki, tulajdonképpen szívességből, mert a feleségem mint gyógyszerész sokat segített neki a munkájában. Makara doktor korábban kizárólag betegségekről és azok kezeléséről adott ki orvosi témájú műveket, így egy kicsit megijedt, hogy mi sül ki ebből *A strucc véréből*, mert ez volt a kötet címe. Egyik barátja azt tanácsolta neki, hogy mindenképpen angolszász álnéven szerepeljek mint szerző, különben nem fogja tudni eladni a könyvet. Mi akkoriban költöztünk Pesthidegkútra, s mivel a saját nevem angolszászos változata nem tetszett neki, kitaláltam a Joe Coldwellt, vagyis a Hidegkúti Józsit, ha már Hidegkúti Nándor nem lehettem. A második és harmadik részre azonban már minisztériumi támogatást kaptam Rockenbauer Zoltántól, azzal a kikötéssel, hogy a saját nevemen kell megjelenteniük a műveknek. Ez mindenképpen örömteli hír volt a számomra, mert így az olvasó számára egyértelművé vált: a sorozat a magyar történelemtől szól, nem pedig valami amerikai szerző rémlátomása.

– Az említett sorozat az Anjou-kortól eljut az Hunyadiakig. Mi vonzott ebben az időszakban?

– Az Anjou-királyaink valamiképpen mostohák voltak a prózai művekben – a költőknél nem, hiszen Arany János megénekelte a nápolyi hadjáratokat is a Toldi trilógiában –, és ugyan Gulácsy Irénnek volt regénye Nagy Lajos utolsó éveiről, de ifjúsági re-

gény tudtommal még nem született a nagy királyról. Azonkívül a Hunyadiakat már gyerekkoromban megszerettem, elsősorban a hasonló nevű író, Hunyady József regényein, *A fekete lovagon* és *A király árnyékán* keresztül. Ez az a dicsőséges korszak, amire mindig büszkék lehetünk, s tulajdonképpen Mátyás visegrádi palotájának pompáját is a két Anjou-király teremtetette meg.

– *Ifjúsági regény, mondd. Hosszú időn keresztül kissé lenézett műfaj volt, s ma is ambivalens a helyzete. Te miként látod ezt a műfajt?*

– Már-már közhelyszámba megy, amit Csukás István mondott, vagyis, hogy ugyanúgy kell írni a fiataloknak, mint a felnőtteknek, csak jobban. Nyilván feszesebb történetvezetés kell, nem lehet annyit mellébeszélgni, és nem árt, ha vannak olyan hősök ezekben a regényekben, akik példát tudnak mutatni erkölcsből, hazaszeretetből. Akik hűségesek tudnak lenni a párjukhoz, a családjukhoz, a hazájukhoz. Akik jellemesek. És nyilván kellene árulók és gonosztevők is, hogy meglegyen a kontraszt. A lenézettség pedig részben a szocialista kultúrpolitikából fakadt, ahol a történelmi regényt, vagyis azt a műfajt, amely a hazaszeretetet és a nemzet történelmére való büszkeséget írta le regényes formában, száműzte a megtűrt „ifjúsági” kerektek közé. Tehát van egy effajta rossz hagyomány. A másik probléma, hogy míg a kisgyermekeknek megveszik a mesekönyveket a szülők és a nagyszülők, a tiniknek már szabad választásuk van, hogy a zsebpénzüik mire költik. Nem biztos, hogy könyvre. Azonkívül a mi gyerekkorunkban rengeteg magyar történelemről szóló ifjúsági film készült, melyeknek hőseivel szívesen azonosultunk, s mikor ezek könyv formában is megjelentek, akkor nagy kedvvel olvastuk őket. Ma már hál' Istennek készülnek magyar történelmi filmsorozatok, de az ezekben szereplő szexjelenetek miatt többnyire tizenhat éven felül karikát viselnek. Üdítő kivétel volt egész estés filmként a *Hadik* és a *Most vagy soha*, kár, hogy a történelmi szakértőket nem foglalkoztatták bennük eléggé széles körűen, és akkor még finoman fogalmaztam.

– *És mi a véleményed az úgynevezett young adult könyvekről? Az ember azt gondolná, ez ugyanaz, mint az ifjúsági regény, ám valahogy mégsem...*

– Huszonöt évvel ezelőtt a *Harry Potter*-sorozat első négy részét elolvastam, és csak azért nem többet, mert a negyedik könyv

halottidézési jelenete miatt rémálmaim lettek. Úgy hallom, a young adult könyvek is hasonlóan színvonalatlanok, vannak vámpíros, erotikus – sőt homoerotikus! – történetek. Az interneten is olvasható például a FISZ (Fiatal Írók Szövetsége) nem túl rózsás véleménye ezekről a „művekről”. Sajnos, vagy nem, de tény, hogy a felnőttek körében is népszerű az ún. zsánerirodalom, ami tulajdonképpen a régi lektúrnek az eufemisztikus elnevezése. A felnőttek körében ezzel nincs semmi baj, hiszen a lektúrben is lehet időnként irodalmi érték, gondoljunk csak az évtizedekig lenézett Rejtő-regényekre. Illetve, mint tudjuk, a kialakult személyiségre nem lehetnek olyan romboló hatással az efféle – és itt természetesen nem Rejtőre gondolok! –, könyvek, mint az ifjakra. Éppen ezért az ő esetükben én óvatosabb lennék, a kiadók helyében megválogatnám, hogy mit jelentetek meg. Viszont a probléma megoldása roppant nehéz, és ezzel már két évvel ezelőtt a Tokaji Írótábor is foglalkozott. Ott Erős Kinga, az Írószövetség elnöke, és mások is elmondták, hogy amíg a pornográfia, a horror és más efféle szennyek ellenőrizetlenül törnek be a gyerekek hálószobájába, addig nehéz az ellenállás a kiadók részéről. Nyilván éppen ezért kellene ellenállni, és példát mutatni. Talán most, az új amerikai elnökség alatt ezen a téren is láthatunk majd valami változást, hiszen Trump első intézkedései között volt, hogy az útlevelbe csak két nemet – férfit és nőt – lehet bejegyezni. Az ilyen elnöki rendeletek nem oldják meg azonnal a problémát, de helyes irányt – példát! – mutathatnak a filmek és a könyvek forgalmazóinak. Nem vagyok naiv, nem gondolom, hogy egy csapásra eltűnnek majd a fiatalokat megrontó szennyek, sőt. Csak annak örülök, hogy a nevén lehet majd nevezni a dolgokat, legalábbis ezt remélem. Hogy eljön az idő, amikor nem mondják a megrontásra azt, hogy érzékenyítés, az ördögre azt, hogy angyal. Tudom, hogy a multinacionális nagytőkének nem ez az érdeke. Ami nem sikerült erőszakkal a kommunistáknak, azt ők most mézesmadzagon kínálják. Vagyis: ne gondolkozz, ne részesíts előnyben senkit és semmit, minden úgyis viszonylagos. Ezt hazudják. Ne legyenek preferenciáid a nemzetedet, vallásodat, kultúrádat illetően, mert akkor nem fogsz minden szart, bocsánat, bővlit megvenni. Nem lehet egyik évben eladni neked a nyakkendőt, a következőben a melltartót, a

harmadikban meg valami egészen mást. Nem vagy jó vevő. Nem vagy irányítható. Ezek az alvilági erők akkora tőkével rendelkeznek, hogy nehéz a harc velük szemben. De nincs más út. Meg kell verekednünk velük, akár egykor őseinknek a törökkel és a labanccal. Az írók a toll fegyverével.

– *Azzal vitatkoznék, hogy a Harry Potter-könyvek színvonal-talanok. Véleményem szerint Rowling kifejezetten jó irodalmár, jól kompilál, jól használja a mesei toposzokat, jól ír. Szerintem Harry Potter nem említhető egy napon, mondjuk, a blőd Alkonyat-sorozattal, s abban sem vagyok biztos, hogy műfaját tekintve young adult, szerintem igazából meseregény-folyam, amely klaszszikus értelemben vett ifjúsági irodalomként is megállja a helyét: a jók tényleg jók, a rosszak igazán gonoszak, s előbbiek diadal-maskodnak utóbbiak fölött. Bár őszintén szólva maga a műfaj definiálása is nehéz: a young adult a tizenéveseket célozza, a new adult a 18–30 éveseket, de ezen túl már vitatottak a műfaj-jegyek... Viszont, ha már itt tartunk, a történelmi regényt is szokták olykor a könnyebb, szórakoztató irodalomhoz sorolni, miközben sokkal-sokkal árnyaltabb műfaj. Te hogyan viszonyulsz a történelmi regényhez olvasóként és íróként?*

– Hát, biztos van rosszabb is a *Harry Potternél*, ezzel nem vitatkozom. Nálam a fekete mágia kiverte a biztosítékot. Kérdésedre válaszolva, én sem olvasok folyamatosan történelmi regényeket, de vannak olyan szövegek, amelyek nem a hagyományos értelemben vett történelmi regények, ám mégis sok történelmi tény szerepel bennük, illetve a korrajz a történelmi. Ilyenek a nagy klasszikusok között is akadnak, de például Király Farkasnak a temesvári forradalom idején játszódó, *Sortűz* című regénye is talán ide sorolható, vagy Noked is vannak olyan műveid, melyek részben történelmi regények, részben pedig mai történetek, mint például az *Igazak*, de az *Isten, ítélet* című könyved sem hagyományos értelemben vett történelmi regény, hiszen sok benne az álom, a látomás, és van egy történelmi alak (Endre királyfi), akinek teljesen átírtad a sorsát. Vagy Bencsik Gábortól a *Mari története*, melyben az első világháború utáni időszakot dédnagymamája sorsán keresztül mutatja be. Megmondom őszintén, ezeket sokkal job-

ban szeretem, mint amikor csöpögős szerelmi történeteket olvasok kitalált hétköznapi fő(!)szereplőkről, miközben a történelmi alakokat sematikusan vázolják fel, mintegy odaskiccelik csupán. Mindamellet a Walter Scott-i értelemben írt történelmi regények között is akadnak igen fontosak, mint például Gál Vilmos *Latrok ideje* című könyve, a románok részéről az 1848-49-es szabadságharc idején elkövetett magyarellenes pogromokról, vagy Jezsó Ákostól a *Megyek túlra* című, a felvidéki magyarok keserű soráról. És akkor még nem beszéltünk Hegedűs Imre János fontos könyveiről, gróf Mikó Imre életregényéről, a *Toronyember fekete utakon* címűről, vagy a legsötétebb Ceaușescu-korszakban mártírhálált halt Moyses Márton életét bemutató, *Az ötödik kerék* című műről, mint ahogy Cselenyák Imre regényes életrajzairól sem, melyek közül a legsikerültebbek az Arany Jánosról írottak. Az én felnőtteknek szóló történelmi regényeim sem illeszthetők a hagyományos történelmi regények sorába, hiszen az itt, az Irodalmi Jelenben *Trubadúrvarázs* címmel folytatásokban közölt, regényként *Janus* címen megjelent könyvemben Janus Pannonius egy Ádám nevű kitalált trubadúrról álmodik, aki magyar nyelven ír verseket. A regény sokkal inkább az alkotás nehézségeiről, a szerelemről, a hatalommal való viszonyról és persze a magyar nyelv szépségéről és megtörhetetlen erejéről szól, mint a történelmi Janus Pannoniusról. A *Janus* tükörregénye, a *Galeotto* pedig a hit kereséséről (illetve, hogy hitetlenül is meg kell írni a műveket), míg az *Én, Mátyás király* a már-már egzisztencialista magányban élő uralkodó kitartásáról a hit mellett. Természetesen még sok másról is, a kétarcú királyról – sokkal inkább Janus ő, mint a költő –, a Bolonddal való csereberéről (ennek is több értelme van), és a mesék spirituális erejéről. Hagományos regényt Mátyás királyról rengetegen írtak már, mint például a kiváló Bán Mór, akinek a Hunyadi-sorozatából adaptált filmsorozatot hamarosan játssza majd a televízió, és amit én is nagyon várok. Úgy gondoltam, én nem fogok hagyományos Mátyás-regényt írni. Kicsit profánabbul: nekem is kell némi szórakozás.

– *A Trianon-regényeid viszont más alkotói hozzáállást tükröznek, mint a Janus vagy a Galeotto...*

– A *Trianon*-regényeim, s köztük az előttünk álló Könyvhétre megjelenő, egyelőre *Trianon gyermekei* munkacímű könyvem valóban mások, mert ezekben én is a „young adult”-okat célzom meg, noha jól tudom, hogy az első részt, a *Trianon fiait* sok harmincon felüli felnőtt is olvasta. Ezekben az újdonság Baja szerb megszállása, illetve az ottaniak hősie és passzív ellenállása, a majdnem három évig tartó szerb hatalommal szemben. Kevesen tudják, hogy a szerbek csak 1921. augusztus 21-én vonultak ki Dél-Magyarországról, több mint egy évvel a gyalázatos trianoni békediktátum aláírása után. És a sok szenvedés ellenére, vagy épp amiatt azok a bajaiak, akik idegen eredetű családnevet viseltek, a kivonulás tizedik évfordulóját egy önkéntes névmagyarosítással ünnepelték meg, ezzel is hangsúlyozva identitásukat, hovatartozásukat. Ebben a polgármester, Vojnics Ferenc járt elől jó példával, akinek az új neve Borbíró Ferenc lett. Kihirdette, hogy a városnak nincs pénze méltó ünneplésre, így szimbolikusan ünnepeljenek – azzal, hogy a szerb, német, zsidó stb. nevű polgárok a nevüket változtassák magyarrá. Abban az évben az egész kis-Magyarországon sehol nem magyarosítottak annyian, mint Baján. Nálam Baja is a hűség városa, a bajaiak is megérdemlik ezt a jelzőt.

– *Erős benned a ragaszkodás a gyökerekhez, meghatároz Téged a kötődés, a nemzeti érzés. Ez részben talán a történelmi érdeklődésből is fakad, de nyilván jóval több is annál. Fontosnak tartod, hogy az irodalom – és itt általánosságban, a nagybetűs Irodalomra gondolok, nem a saját alkotói műhelyedre – foglalkozzon az identitás kérdésével?*

– Eleve, ha magyar nyelven írunk, akkor máris azzal foglalkozunk. Nyilván nem úgy ülök le a klaviatúrához, hogy most, irgumburgum, a nemzeti identitásról fogok írni. Közhelyszámba megy, de színigaz, amit Tamási Áron mondott, hogy „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Életem legnagyobb részét a „város peremén” éltem le, azonkívül a szüleimnek sikerült egy kis kertet faházzal vásárolni a hatvanas évek végén, ahol az apró házikóban sem folyó víz, sem vízöblítésű vécé, de még fűtés sem volt, mégis nagyszerűen éreztük ott magunkat mindig. Emiatt a vidék is közel áll hozzám, jelenleg is kertes házban élünk. De

nem is erről akarok fecsegni, hanem arról, hogy azt már egészen fiatalon tudtam, hogy az író, költő elveszíti a nyelvét, ha nem Magyarországon él. Vannak persze kivételek, mint például Márai, de ő is megkeseredett ember lett az emigrációban. Nehezen tudok olyan szereplőkről írni, akik nem magyarok, és talán a korom miatt is megkönnyezek bizonyos népdalokat, verseket. Márait említettem. Tíz vagy tizenöt éve történt, hogy karácsonykor azt kérte tőlem az anyósom, olvassam fel a *Mennyből az angyal* című versét. Odáig ment, hogy „Ahol nem csillog a karácsony”, akkor elakadt a hangom. Pedig az még csak az ötödik sor volt... Más: egyszer a várban egy könyvbemutatón odajött hozzám egy tizennyolc éves, éppen érettségizett fiatalember, és azt mondta, hogy azért tetszett neki a *Trianon fiai* című regényem, mert a könyv elolvasása után úgy érezte magát, mint amikor a magyar huszárokat látta elszárguldani a Giro d'Italián a kerékpáros versenyzők mellett. Büszkeséggel töltötte el az olvasás, hogy magyar. „Ez kell nekünk, nem a búsongás”, mondta. Nem állítom, hogy az ilyen pillanatokért írok, de hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem esett jól a dicséret.

– *A regények mellett novellák is folyamatosan kerülnek ki a kezedből, rendszeresen olvashatják az olvasók rövidebb történeteidet. Sokan regényírás közben nem foglalkoznak mással, mások „pihenésképpen” írnak egy-egy novellát, tárcát... Neked mi az alkotói módszered?*

– Ha regényt írok, nehezen megy a novellaírás, de akadnak kivételes napok. Gyakorlatilag minden reggel írok – regénynél ez óhatatlan, nem jó, ha kihagy az ember, nehéz később felvenni a fonalat, még akkor is, ha ebben az embernek rutinja alakult ki az évek során, és néha halaszthatatlan dolgok miatt meg kell szakítani a munkát –, ez eltart tízig, tizenegyig, de ha nagyon megy, akkor esetleg délig is. Van egy pont, amikor érzed, hogy nem szabad tovább erőltetni, mert izzadás lesz a szöveg, nyögvenyelős. Aztán kell valamennyit mozogni. Erdő mellett lakom, gyakran kirándulok, vagy úszni járok a közeli uszodába. Tavasztól őszig a kertben is akad tennivaló. Hál' Istennek van egy új programpont is: hétfőn, kedden és néha hétvégén is átjön az ötéves unokám, Bende, és akkor vele töltünk el néhány órát. No, és az írónak olvasni is kell.

Hazudik, aki azt állítja, hogy ő „csak ír, és nem olvas”. Ilyen nincs. Kortársakat kell olvasni, klasszikusokat, szépirodalmat, mértékkel filozófiát. Ha történelmi regényt írsz, akkor történészi munkákat is. Ezenkívül gyakran járunk koncertre, moziba, színházba. A regényírás közben sok minden inspirálja az embert, néha egészen meglepő dolgokat tud beépíteni a szövegbe, és a zenehallgatás is sokat segít, még írás közben is. Na most, visszatérve a kérdésedre: este olykor a reggel megírtakat javítgatom, de néha lefekvés előtt jut eszembe egy novellaötlet, és akkor azt azonnal meg kell írni, ha nem is teljesen végig, mert különben reggelre elfelejtem. De szívesen írok novellát megrendelésre vagy pályázatra is, illetve az is motivál, ha van egy-két olyan szerkesztő, aki várja tőlem az elbeszélést. A tárca egy kicsit más műfaj, gyorsabban meg lehet írni, főleg, ha valami tréfás vagy furcsa dolog történik az életben. Szeretem azt a műfajt, hiszen a jó tárca olyan, mintha egy kedves ismerőssel – például veled –, beszélgetnék.

– *Igen termékeny recenzens is vagy, számtalan kötetről írsz számtalan felületen. Úgy hiszem, az irodalom igazi napszámosságának tekinthető a recenzens, kivált, ha ilyen elhivatott és elkötelezett....*

– Köszönöm a dicséretet, de egészen önző okokból kezdtem el recenziókat írni. Tudniillik hiába jelent meg már tizennyolc önálló kötetem, még mindig kisdíákként várom azt a pillanatot, amikor nyomtatásban láthatom viszont a szövegemet, akár hagyományos, akár online formában. Ennek az örömnak van egy roppant nyomós oka. Csak a nagy váteszeknek, egy Babitsnak vagy Hamvasnak lehet a világtól elzárva elefántcsonttoronyban ülni – Hamvas sem jókedvéből tette –, mindig kellenek az azonnali visszajelzések, hogy jó vagy rossz az, amit csinálok, még akkor is, ha a tárca és a recenzió nem ugyanaz, mint amikor regényt ír az ember. Az már később elért eredmény, hogy a szerkesztők szívesen is látják, és várják tőlem a recenziókat, illetve a szerzők is örülnek – már csak azért is, mert ritkán írok rosszat, s ha igen, utólag magam is megbánom. De hát ezek nem igazi kritikák, inkább csak ismertetők. Ami nem tetszik, arról nem kell feltétlenül írni.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Pusztai Ilona

Kékszakáll nyolcadik asszonya

Nehéz elképzelni, hogy két annyira különböző világnézetű, habitusú ember között, mint Leni Riefenstahl és Balázs Béla, vonzalom ébredhet. A német filmrendezőnő Hitler propagandafilemeseként híresült el, míg a magyar író, filmesztéta kora ifjúságától baloldali érzelmű, sőt hithű kommunista. Mégis, a 30-as évek

forrongó Berlinében, ez is – mint szinte minden – lehetséges volt. Riefenstahl első játékfilmje, a *Kék fény* hozta őket össze, hogy egy rövid fellángolás után messzire sodorja őket egymástól az élet.

Szűcs Dóra kettejük kapcsolatának állít emléket első művében, a *Szivarfüst és vaníliában*, a kort és a közös filmet, a *Kék fényt* megidézve. Ám a regény alcíme szerint: *Jelenetek Leni Riefenstahl és Balázs Béla szerelméből* – vagyis a középpontban a két ember vonzásokkal és taszításokkal teli szerelme áll. A film keletkezéstörténete, a közös munka, a német történelem és mindennapok eseményei mind csak háttérül szolgálnak ehhez. Pedig maga a film forgatása is regénybe kívánczoló szerelmi történet lehetne, egy kusza szerelmi sokszög, megcsalások és csalatkozások, féltékenységi drámák sorozatával.

Szűcs Dóra eredeti szakmáját tekintve filmrendező, így filmes háttértudására erősen támaszkodó munkája sok tekintetben inkább forgatókönyként, mint regényként olvasható. A montázs-technikára épülő, gyors jelenet- és időváltásokkal operáló szerkezet, a pergő cselekményvezetés filmszerűvé teszi a művet. Az

események menetét folyamatosan megszakító, 1938-ban Berlinben és Moszkvában játszódó kerettörténet is filmes hatást kölcsönöz a regénynek, krimiszerű feszültséget, drámai erőt adva a diktatúrák természetrajzának feltárásával.

Az 1932-es bemutató után öt évvel a *Kék fény* újra a mozikba került. Az esemény Goebbels és Berija figyelmét sem kerüli el, így Leninek Berlinben, Balázs Bélának Moszkvában kell magyarázkodni és számot adni közös munkájukról, valamint kettejük kapcsolatáról. Kihallgatásuk során idézik föl emlékeiket, miközben életüket menetik. A történetek így a főhősök (leginkább Balázs Béla) szemszögéből, visszaemlékezéseiből bontakoznak ki. Ezek a belső monológok, reflexiók teszik igazán regényszerűvé a történetet.

A táncosnőként induló Leni Riefenstahl színészi karriere Arnold Fanck nemzeti érzelmű „hegyi filmjeiben” bontakozott ki. Öt filmszereppel háta mögött az ambiciózus színésznő elhatározta, hogy a mesterétől ellesett tudással és a szakma legjobbjait maga köré gyűjtve, filmrendezőként megújítja a hegyi filmek műfaját. A *Kék fény* filmtörténeti jelentőségét valóban az újszerű narratíva adja. Az addig megszokott sémákkal (szerelmi háromszög, bajtársias mentőakció és lélegzetelállító sziklamászások) szakítva a film alapja egy legenda, a kék hegyikristályról és az ártatlan szűzről szóló mese. Bár Leni Riefenstahl hosszú élete során egyre inkább megpróbálta kisajátítani a film újszerű képi világában és történetvezetésében rejlő érdemeket, ezek valójában a szakterületükön elismert, sikeres munkatársainak köszönhetőek. A formabontó történetet – bár Leni ötletéből – a kor két neves forgatókönyvírója: Balázs Béla (*Koldusopera*) és Carl Mayer (*Dr. Caligari*) alkotta meg (a regényből utóbbi alakja teljesen kimaradt). Az egyedi látványvilág, a különleges vizuális effektek pedig Hans Schneeberger operatőr érdeme, aki nemcsak Arnold Fanck állandó munkatársa, de a kor egyik emblematisztikus filmjének, a *Kék angyal*nak is operatőre volt. Rendezőként Leni valójában csak ügyesen alkalmazta mestere, Fanck kompozíciós gyakorlatát, és használta fel annak vágást segítő módszerét, egyedi újításokkal nem büszkélkedhetett.

De essen szó Leni Riefenstahl és Balázs Béla szerelmi kapcsolatáról is! A feltörekvő, fiatal lányt Harry Sokal producer hozza össze a forgatókönyvíróként és filmesztétaként nevet szerzett magyar íróval. Balázs Béla *A Kékszakállú herceg vára* librettó-szerzőjeként maga is sok tekintetben hasonlít emblematisztikus hő-sére. A nyitott házasságban élő férfi híres alkalmi hódításairól. Ahogy Leni is a korszak kedvelt nőtípusának, a femme fatale-nak megtestesítője, aki jó érzékkel csavarja ujjja köré az útjába akadó és karrierjét támogató férfiakat.

A regény inkább Balázs Béla alakján átszűrve mutatja be viszonyukat, a felhasznált irodalom felsorolásakor Szűcs Dóra említi Balázs Béla naplóit és Leni Riefenstahl memoárját is (*Emlékeim 1902–1945*). Ám Balázs Béla megjelent életírása 1922-vel lezárul, így közös történetüket csak Riefenstahl visszaemlékezései örökítették meg, és a regényben bizony érződik, hogy a szerző-ben erős nyomot hagyott Leni interpretációja.

Leni Riefenstahl személye, szerepe, munkásságának értéke ma is megosztja a vele foglalkozó szakembereket. Egyik oldalon a felmagasztalás és megbocsátás, a másik oldalon mind a művészi teljesítmény, mind a politikai szerepvállalás kritikus szemlélete. Hosszú élete során (101 éves korában halt meg) Leni Riefenstahl szinte tökélyre fejlesztette önmaga mítoszának építését. Így teremtette meg a tehetséges táncosnő, színésznő, a mesterét meghaladó filmrendező, a politikában járattan, öntörvényű mű-vész legendáját, aki még a nagyhatalmú propagandaminiszter-rel, Goebbelsszel is szembe mert szállni. Az *Emlékeim* fülszö-vege a „montázs művésze”, a „zseniális filmes” jelzőkkel illeti Riefenstahl-t, mint a „tökéletes propaganda-film megalkotóját”. Legnagyobb kritikusa, Susan Sontag viszont 1975-ös esszéjében a szépség szörnyetegének nevezte, könyörtelenül rámutatva a hitleri diktatúrában játszott kártékony politikai szerepére a Füh-rer dokumentumfilmeseként.

Szűcs Dóra regényén is érződik az *Emlékeim* hatása, amelynek a jellemábrázolás sokszínűsége látja kárát. Az itt láttatottaknál Leni Riefenstahl és Balázs Béla is összetettebb, bonyolultabb sze-

mélyiség volt. Mindketten jó adag narcisztikus hajlammal, gát-lások nélkül bővölték el s használták ki környezetüket, főleg a másik nemet.

Nagy érdem viszont a kor Berlinének életszagú ábrázolása. Itt is visszaköszönnek a filmes és irodalmi hatások: a *Kék angyal*, a *Kabaré*, Günter Grass *A bádogdobja* vagy a Fritz Lang nagyvárosi, expresszionista filmjeiből ismerős hangulatok, miliők. Szűcs Dóra remekül jeleníti meg a weimari köztársaság végnap-jainak haláltáncát, az országot diktatúrába sodró, mély válságot. Szinte filmszerű elevenséggel tárul elénk a nyüzsgő nagyváros, míg a Dolomitok világának bemutatása sajnos kisebb hangsúlyt kapott.

Bár a *Kék fényről*, benne Leni Riefenstahl és Balázs Béla viha-ros szerelmi és munkakapcsolatáról számtalan esszé, tanulmány született, Szűcs Dóra képes újat mondani. Filmes látásmódú re-gényében női érzékenységgel és finom empátiával tudja vissza-adni két ember viszonyának érzelmi hullámvásárát és megragadni az apokaliptikus kor hangulatát.

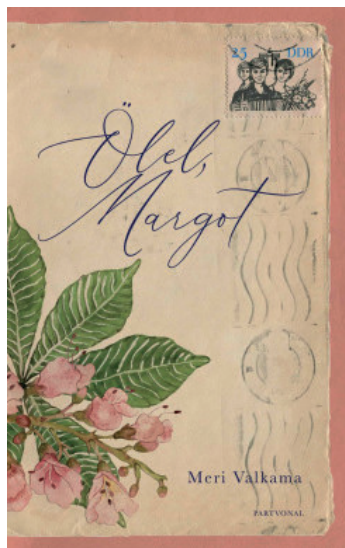
Muth Ágota Gizella

„A múlt sosem vész el”

Széthulló család egy széthulló társadalomban. Dióhéjban ez a magja Meri Valkama finn író nő első regényének. A családi tragédia nem függ össze a politikai rendszer megsemmisülésével, ez csak a történet háttérét képezi, a két esemény véletlenszerűen kapcsolódik össze. Egy kulcsszó azonban mindkettőre

érvényes, ez pedig a hazugság, amely pontosan úgy mérgezte meg a társadalmat, akár csak az egy ideig benne élő családot. Az író nő célja nem igazán egy hazug rendszer leleplezése, sokkal inkább egy titok felfedése, amely darabokra törte a család életét.

A titok utáni nyomozás közvetlen kiváltó oka néhány rejtélyes levél, amelyeket Vilja, a fiatal finn lány, apja halála után talál egy dobozban, mintha apja az ismeretlen neveket tartalmazó levelekkel egy megfajtott rejtvényt hagyott volna hátra. A titokzatos aláíró, Margot szerelmes, vágyakozó sorai Erichnek szólnak. Vilja sejti, hogy Erich az apját jelenti, de vajon miért e furcsa álnevek, és ki lehet Margot? Vilja szülei ekkor már régen elváltak, és az anya nem hajlandó kimerítően válaszolni kérdéseire a múlttal kapcsolatban, ezért a lány elhatározza, hogy maga jár utána a rejtélyes levélírónak. Mivel a levelek az NDK-fordulat és a berlini fal ledöntésének idején keletkeztek, Vilja elutazik Berlinbe, régi otthonukba, ahol gyerekkorát töltötte. Együttal azt is szeretné felderíteni, milyen titok lappang az NDK-ból történő hirtelen hazatérésük és a múlt eltemetése mögött. Az apa finnországi tudósítóként élt itt családjával 1983-tól 1987-ig, diplomatáknak járó kiváltságokkal és

lakókörnyezetben, a város frekventált helyén, a Fischerinsel egyik emeletes házában. Ablakukból a város szimbólumának, a TV-toronynak piros fényét látták. Vilja itt járt óvodába 5 éves koráig, itt szerezte első élményeit, amelyek még halványan élnek benne. Saját töredezett emlékei után is indul, amikor az ismeretlen levélíró nyomába ered. Eddig is érezte, hogy hirtelen hazautazásuk és szülei válása mögött valami titok lappang, de *„Egy gyerek emléképei (...) nem adnak válaszokat felnőtt énje kérdéseire.”* Többször is megteszi az utat gyermekkorra színhelyeire, felkeresi szülei régi barátait, akik a fordulat után is otthon maradtak, új barátságokat köt, mindenkit kifaggat régi életükről, ismerőseikről. Elmegy volt óvodájába is, ahol végre fény derül a titok egy részére. A régi fotókon felismeri Luisét, szeretett óvónőjét is, amint együtt játszanak.

Azt várná az olvasó, hogy Vilja mesélje el egyes szám első személyben a történetet, de helyette személytelen írói narrációt alkalmaz a szerző, dokumentarista módon megszólaltatva a szereplőket is. Izgalmas párbeszédeknek, vitáknak is tanúi lehetünk, amelyek sokszor tartalmazznak különböző politikai nézeteket, állásfoglalásokat. A szétszakított ország „Ossi–Wessi” ellentéte jól érzékelhető a szocialista és kapitalista rendszerről alkotott vélemények alapján. Az egykori szocializmus hívei amellet érvelnek, hogy az NDK-ban nyugalom volt, az adósság és munkanélküliség ismeretlen, az orvosi ellátás ingyenes – ám nem lehet elhallgatni a Stasi jelenlétét és a szabadság hiányát sem. Az egyik baráti család renitens tagja azt is kimondja, hogy a látszatszocializmus nem valódi demokrácia. Mivel a regény legnagyobbbrészt magánéleti problémákat feszeget, a politikai nézetkülönbségek taglalása csak szórványosan fordul elő. A szerző inkább néhány eseménnyel utal a két eltérő társadalmi rendszer jellemzőire, ami a volt NDK-ban, „a szocializmus mintá államában” leginkább a szabad utazás hiányában nyilvánul meg. Ez csúcsosodik ki aztán a berlini fal leomlásában, amely visszafordíthatatlanná teszi az alapjaiban megrendült rendszer összeomlását.

A történet több idősíkon játszódik, és a szereplők saját nézőpontjuk szerint láttatják az eseményeket. A kötet szerkezetileg három nagy fejezetre oszlik, amelyeket évszámokkal jelzett rövidebb

részek tagolnak, némelyiket a titokzatos Margot levele nyitja meg, vagy éppen zárja le. A történetvezetés nem lineáris, Vilja múltbeli emlékei és jelen kutatásainak állomásai váltakoznak. Képet kapunk az 1983-as, '84-es időszakról, Vilja gyerekkoráról Kelet-Berlinben, az 1987–89 közötti forrongó hangulatról és eseményekről ugyanitt, valamint a 2011-es, '12-es évekről, Vilja jelenkori „családfakutatásáról” Helsinkiben és Berlinben. Ezek az évszámok azonban váltakoznak az elbeszélés folyamán, Vilja emlékeinek és kutatásainak függvényében a jelent mindig felváltja a múlt, a könyv végéig fenntartva az olvasó érdeklődését, ahogy föltáruznak előtte az egyre izgalmasabb részletek. Amint Vilja egyre jobban közeledik a céljához, mintha Margot levelei mindig előbbre lendítenék egy fokkal, noha a 9 levél egy kivétellel 1989-ben íródott.

A főszereplők Vilja és szülei, őket árnyaltabban rajzolja meg a szerző. Matias, a fiútestvér a leghalványabb karakter.

Markus, az apa egy finn baloldali lap (Nép ereje) tudósítója és a szocializmus lelkes híve. Még annak bukása után is hisz az NDK „megmentésében”. Gyerekszerető családapa, legjobb barátja szerint: *„nem hozott mindig helyes döntéseket, de jó szíve volt...”* Ambivalens egyéniség, személyisége szinte pontosan tükrözi a felbomló társadalmi rendszert: egy hirtelen jött szerelem miatt kettős életet él, egyre mélyebbre süllyed a hazugságokba, döntésképtelen, nem akarja látni a valóságot és érzelmi válságba sodorja családját. Már nem segít a helyzeten azzal, hogy elhagyva szerelmét visszatér a családjához Helsinkibe.

Felesége, Rosa éppen az ellentéte: határozott, azonnal döntő egyéniség, a cselekvés embere. A családban is függetlenségét őrző író. Eltűri férje futó kalandjait, de képes bárkin átgázolni, és a bosszútól sem riad vissza, ha valaki szét akarja zilálni a családját. Nem magyarázkodik, és nem vár magyarázatot a férjétől. A múltat lezárja, és a jövőbe néz, lányát is erre biztatja: *„Nem tesz jót neked, hogy a múltba kapaszkodsz.”* Ezért csak nagyon röviden válaszol Vilja kérdéseire.

Luise, Vilja fiatal óvónője nem tartozik a családhoz, de fontos szerepe van a történetben. Valósággal rajong a kislányért, és rövid idő múlva már anyának, Muttinak nevezeti magát vele,

miközben németre tanítja. Viselkedésével megszeretteti magát a gyermekkel, és elfordítja őt anyjától.

A főszereplő, Vilja fel akarja térképezni múltjának egy darabját, hogy megértse a jelent és megtudja, miért hullott szét a családja, és miért nem beszél neki anyja erről az időszakról. Vilja szintén újságíró, érdeklődő, kutató ember. Már gyerekkorban is apját szereti jobban, később sem érti anyja viselkedését. Nem tudja lezárni a múltat, amíg meg nem találja a titokzatos levélíró. Minden követ megmozgat, hogy elérje a célját. Emlékezni akar, ragaszkodik a múltjához, egyébként gyökértelennek érzi magát: „(...) *a felejtés nem az emlékezés ellentéte. A felejtés az, hogy már nem írod át az emlékeidet*” – mondja testvérének, amikor az lebeszelné a kutakodásról.

A többiek szerepe leginkább az, hogy segítsék Vilját a keresésben, ezért a szerző egy-egy jellemző vonást vagy megrázó eseményt emel ki az életükből. Ők valójában a család NDK-beli barátai, akik a múlt felidézésével támogatják Vilját a rejtély megoldásában.

Meri Valkama regénye egy társadalomtörténeti keretbe ágyazott családtörténet, amelyben két fő szál: egy széthulló politikai rendszer és egy széthulló család utolsó évei kapcsolódnak össze. Az előbbi nem tragikus, hiszen Németország két elválasztott fele újra egyesül, még ha ezzel nem is mindenki ért egyet, az utóbbi viszont már nem lehet összefoltozni. A cselekményvezetés az időbeli ugrások miatt kissé bonyolultnak tűnik. Egyszer gyermekként látjuk Vilját a felidézett emlékekben, máskor felnőttként Helsinkiben, vagy kutatóútjai közben Berlinben. Egyéb utazásokat is tesz, hiszen oknyomozó újságíró. Végül eléri célját, de a folytatást már az olvasó fantáziájára bízza a szerző.

A finn író szerint könyve fikció, nincs köze a saját személyéhez, noha maga is élt egy darabig az NDK-ban, majd felnőttként egyetemi tanulmányokat is végzett Berlinben. A regényt Divinyi Anna élvezetes fordításában olvashatjuk magyarul, azonban az idegen utcanév (Kurfürsterdamm) és kifejezések, mint az 1989. évi fordulatot jelölő (Wende) néhol eltérő írásmódja zavaró lehet.

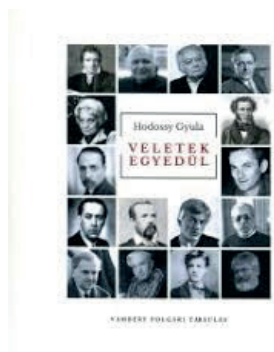
Tamási Orosz János

„...kételyeink közt vergődünk minduntalan...”

Lapozgatom a könyvet, elégiák lassú sodrásában lebegek, visz magával a méltóságteljesen áramló hullámverés; a gondolkodás ideje ez, csöndes, magányos óra. De miért is lenne csöndes? – torpanok meg a gondolat előtt. És miért gondolom magányosnak? Az utóbbi semmiképp sem lehet, hiszen már a borítón is azt olvashatjuk: *Veletek egyedül*. Ha egyedül is, mindenképp veletek. Értetek. S hogyan lenne csöndes, hiszen kihallani – mint távoli, elfojtott kiáltást – a szerző, Hodossy Gyula fájdalmát. „Az ember, az író lassan otthonos lesz. Igen, egy írónak, / aki Szlovákiában él és magyarul ír, legyen otthona. / Ebben a világban. Otthon, mint Csallóközben a búzatábla” – olvassuk a megnyugvás elégiáját, s pár sorral később arcunkba verődik a tapasztalat félelme: „Az otthon, születésekor örökkévaló, később, / akár tiszavirág életű.” De *Otthon vagy, ha otthon vagy a műben*, üzeni a vers címe, s lehet-e annál élhetőbb otthona az írónak, mint az anyanyelve?

S lehet-e otthona, ha annak élet-teljességét legfeljebb az anyanyelve jelentheti, biztosíthatja? Neki és minden egyes sorsosának. Mert minden más csupán ideig-óráig, a történelemgyárak újabb s újabb vakfoltjáig tartó illuzórikus végtelen... S „Ebben az elrekesztett végtelenben / úszik minden, ami kiszámíthatatlan, / ami szavakkal elmondható, / és ami elmondhatatlan.” (*Az elzárt mondat*)

A szellem embere általában azzal kezdi útját: fölépíti hátorzságát, megteremtve könyvtárát. Gyűlnek az apró építőkövek, látszólag szertelen-rendezetlen tornyokat alkotva; a polc, majd

a polcrendszer mindig később jön; és e toronyállítást figyelve különös módon a teremő ember szellemárnyékát látjuk viszont azokban. A tornyok a saját, a legbelső világ kialakulását tükrözve akárha „a költő születik” című furcsa szellemszobor posztamentsei lennének. Egy költő agyába férkőzve ehhez hasonló tükörlabirintusban találnánk magunkat; arc és tükörarc, ahogy egymásra pillantanak; a tükörből valaki más, és a tükörbe is mindig valaki más pillant – itt a legerősebb az *én* hiánya. Itt, e tükörlabirintusban, amelynek anyagi mása a könyvtár, a pihenőszoba, a csendes tűnődés óráinak színhelye, ahová többnyire már az életút végső harmadában húzódik be gyakrabban a szellem embere; ...*Conscientia mille testes...*; s hogy az-e, a szellem embere-e, erről e könyvtárszobák fotográfiái erős tanúságtételek. (S talán még ennél is élesebb tanúságtételek a hiányos, szűk könyvtárszobák, vagy épp a könyvtárszobák teljes hiánya a meggyötört portréarcokon.) S ahol van, ott sem rendezett, puritán, hogy úgy mondjam, elegáns, hűvös a könyvespolc; azokon, s föltebb, a szekrényekben egymás hegyén-hátán vagy egymásnak hátat vetve állnak-hevernek a lelkiismeret könyvei – miként az agyban azok gondolat-esszenciái. Valahogy így kell magunk elé képzelnünk a belelapozás, az olvasás megkezdése előtt Hodossy Gyula új verseskötetét.

A kötet több annál, mint amit elsőre egyértelműnek vélnénk. Megidézések könyve, gondolat-reflexiók, mondanánk, hiszen minden egyes darabja megidéz, megszólít valakit, nagynevű elődöt vagy épp kortárs jóbarátot; saját gondolataiba fűzve valamely gondolatukat meséli el valami egészen másként; olykor életrajzi utalásként is fölfoghatnánk, de nem lenne igaz, hiszen nagyon szemérmes sejtelmekbe burkolja azt, ami akár személyes életének múltforgácsai közé illeszkedne; nem, ez a költészet itt a versben-létezésről és a vers létezéséről beszél. Hogyan szövi át ez utóbbi mindazt, ahol élünk, akkor is, ha nem vagyunk ott, ha a sors, a hétköznapi, a feladatok, a közösség másféle szolgálata elvonja a költőt a legbelső kiteljesedés lehetőségétől. De a verssorok ott vannak akkor, megtapadnak a lélek, a szellem ritmu-

sában. Hiszen „ha el is némul az égi szó, a költészet szócsövé-
át meghallhatom a szent lélek embert megtartó parancsát”. (*Én
vagyok Madách Imre*)

A szerző három ciklusba rendezte könyve anyagát, s ezek mintha az életszakasz periódusait követnék, de ez is csalóka; már az első ciklus (*Dobszó a magányos halottért*) nyitánya is egyszerre utal megalkuvás-mentes küzdelem-vállalásra és a léleképítés mindenkori parancsára. „... a múzsák, mint a legjobb építésszek, vastag, / erős falakat emelnek” (*Puskin a tiszta égbolt alatt*) minden száműzetésben, írja, s a folytatásban a költészet örökkévalóságát („...egyszer a fanyalgók gúnyos rikácsolása, / máskor a vastaps ölelése tartja életben”) emeli ki. Kicsit beszűrődik ide Mandelstam alakja is, de érezni véljük Lorca, avagy épp Petőfi auráját, mindenkit, akik ellen „A minden oroszok cárja is tehetetlen”. Erős felütéssel indít Hodossy, s a folytatás tartja az ívet; „A pecsét, mint ostorcsapás a bőrön, piroslott”, olvashatjuk a Csarenc-idézettel indító hosszú versben. S szerző önéletrajzi sejtetése talán itt válik mégis vállaltan erőssé, de ekkor is megemelkedik, a történelem fölé szállnak a sorok, s ez a meg- és összetartó erő egészen a ciklus végéig. Ám ekkor kezd bennünk is megerősödni az életrajzi párhuzamok tudatos versbe építésének fölismerése. A szerző amúgy többnyire a szabadversben rejlő gondolatközlés összpontosítására törekedve hozza létre sajátos lejtésű sorait; költői képgazdagsága olykor a megszólaltatott költőtől is távolabbra mutat; a Parnaszusz árnyékosabb tisztásai felé. Gondolat-asszociációi erősek, ugyanakkor nem tapadnak-kötődnek túl erősen intuícióihoz, bár építkezik azokból, de lényegesebb az, amit saját jogon épít föl leleteiből. Sorokkal elmondva ezt: „Csak a teljesség számít”; „Tilos az álmodat hazavinni”; „versek (...) a szél hátán szél örökkévalóságáról, a kikeletről, türelemről”; „magányos halott van, a vers ólomnehéz”; „(...) az elrekesztett végtelenben / úszik minden, ami kiszámíthatatlan”; „(...) megkért, fényképeztem le, / a templommal, szentekkel együtt. / Várni kellett, míg előjönnek”; „Csak odébb akartam állni, / céltalanul kóborolni, unalmas

csillagokat követni”; „talán nincs, nem is volt soha a semminek nemléte, se léte”.

Ha a ciklus végére érve megállunk kicsit, s összegezzük a versek vonulását, még feltűnőbbé válik azok rendezett rendezetlensége. A szerző nagyon precízen, fegyelmezetten rendezte találkozásait az életükben s halálukban megvetett, kivetett s számkivetett költőkkel; akiket ugyan ma számontart, kiemel s ünnepel a majdnem mindenkori világirodalom, ám többnyire csak hiányos értékelésekkel – s gyakorta megbocsáthatatlan bűnként róva fel életük egy-egy epizódját, úgy, hogy ama élet egyetlen napját sem bírják ki az utólagos értékmondók. S lám, Puskin műveit s szobrait épp most nyilvánítják közellenségnek; s vajon érti-e minden versolvasó a Csarenc-példázat jelentését; az örmény költőét, aki elszenvedője az örmény genocídiumnak, majd elszenvedője a sztálini tisztogatásnak – s akit Hodossy úgy idéz meg neki címzett versében (*Elküldtek a rettegett homályba*), mintha ön maga önéletrajzi töredékét olvasnánk; a hajnalét, amikor piros pecsét került addigi élete kiutasító határozatára, noha ő „ragaszkodnék a hithez, a múlthoz, a vershez”. És így s ezért szólnak a dobok, peregnek a percmemberkék hatalmától szenvedőkért, az üldözöttekért, a betiltottakért, a megalázottakért s a világba futókért; koppannak lágy elégiákba futva a dobpergések Weöresért, Szilágyi Domokosért, Szécsi Margitért, a csöndgúzsba kötötteen táncolókért, a hatalom kitaszítottjaiért, s a becsapottakért, Szöcs Gézáért, Seifertért, s a magány hűvösébe zárkozó Nemes Nagyért, Rilkéért, Rimbaud-ért – hogy végül itt s ezért hangozzék el végszóként a holtak nyelvén is megértett szanszkrit Rig-véda, ami mintha nem a teremtés himnusza, sokkal inkább annak hiábavalósága lenne. „Ez itt a rend, vak vezet világtalant, az istenek háborút szítanak, / a semmiért, mind őt akarják, a tűz istene, / a vihar istene, a halál ura, az ima istene, / mind-mind, mert a semmi hatalma határtalan” (*Fennkölt ének a vak semmihez*). E ciklusból – ami persze a poézis természete folytán kimeríthetetlen lenne – szinte csak Ladányi Mihály dobszólója hiányzik: „van valami vírus a levegőben mióta / folyvást dögölt

katonák felől fúj a szél / ezt a szagot szeretnénk / élve maradva túlbüzlenni...”

Így mesélném el a kötet első ciklusának fájdalmas-szomorú-blazírt-rezignált számvetését, az utazást a férfikor felé, vagy már annak első harmadát. A fokozódó hiányt, a reménytelenség észlelését, ami kezdetben csak belemar a bőrbe, az arcba; még tűnődő számonkérésre is futja, vagy csupán tűnődésre egy jobb lehetőség fölött; nem minden költő következtetését és döntését fogadja itt még el, olykor ez jól kivehető; berzenkedik, tiltakozik, de már *Sárgulni kezd, foltokban*. Nem véletlen, hogy e címmel indul a második ciklus.

Beköszönt a férfikor dele, az őszi hava. Amikor már valóban minden illúzió kopni s fogyni látszik, az ideákkal telerótt papírlapok a vastag könyvekben sárgulni kezdenek, s lassan elhullanak az életfák levelei. Már halottak gyűlnek körénk, ha emlékezni kezdünk; és csalódások, tévedések elrontott homokszemei csikorgognak idegen anyagként fogaink alatt. Minden, amiben hittünk, vagy hinni akartunk, a visszájára fordul; úgy érezzük, „A régi sorsokkal, a csontokkal, a fűzfalevelekkel / tele szemem, szám, fülem” (*A tűz és a rózsa*). E ciklus minden verse is megszemélyesíti a szerzőt, megjeleníti valamely életszakaszát; úgy önéletrajz, hogy nem események, dátumok, kronológiák precízen tébláboló (hisz minden önéletrajz legfőbb erénye, ha észrevehetően jelzi hiátusait) fejezeteit sorjázza, hanem az abból fakadó, nem múltó fájdalmakat beszéli ki önmagából egyfajta reménytelen üzenetként. Hiszen a mások életéből még az sem tanul, aki csak nézője annak. Itt kell a szerkesztő nevét megemlítenünk: Hársfai Péter, amennyiben tematikai, tartalmi koncepcióval is hozzájárult e kötet felelősségeért, úgy kivételes munkát végzett. A versek okos ritmusban, már-már felelgetős dialógusban mesélik el, több hanglejtéssel, a szerző folyton újrakezdődő s így többszörössé váló életét.

De mindenekelőtt a szembenézésből fölfakadó tépelődéseit. Még azt is kockáztassuk meg: a kötet egészének koncepciója itt kezdett a szerzőben is körvonalazódni. Addig születtek a versek, egyik hatás követte a másikat, egyik áthallásra épült a követke-

ző, majd az egész kezdett kompozícióvá válni, lírai regénnyé, de még mindig nem valamiféle eseménysor narratíváját öltötte fel, hanem a szabad ötletek jegyzékének áradását megfegyvermező érzelmi narrálás készítése eredményezte a kötet ívét. Szépek a ciklusnyitó vers visszautalásai az előzőekre („mi antik dob nyomába szegődünk” – ez a sor például Eliot és Hodossy kézfogása, ugyanakkor az élethíd következő pillérének építőköve is), de – mondtuk: beköszöntött – még szebb a tél annak, ki végképp másoknak remél. Amit s ha még lehet. Idézetünk szándékosan nem pontos, hiszen a szerzőhöz alkalmazkodó ráutalás a második ciklus életszakaszára. Amikor éthoszok és erkölcsök „sárgulnak” el, veszítik el tartásukat s értelmüket; a régi mesterek döntései kerülnek mérlegre s értékelődnek le s csak ritkábban fel; amikor a költő döntése: „befalazom magam, hogy szabad lehessen” (*Az utolsó rózsaszírom*). Mert a lélek továbbra is szabadon szárnyal, keresve társait; az utalások a sorokban rejlő s megjelenő gondolatok intertextuális összekapaszkodásának élményét adják. Miközben mindvégig a szerző mondja, meséli, emlékezi bele a versekbe – immár egyértelműen – élete kifosztatásait. Épp ezért tökéletes választás itt a cikluszáró vers elhelyezése; öt sorban – ami a versek megszokott hosszú, áradó ritmusához képest kissé szokatlan –, aforisztikus tömörséggel zárja az illúziók elvesztésének sárguló lapjait: „Az anyag nem vész el, csak átalakul. / A gondolat nem vész el, csak átalakul. / (*Az Iródia nem vész el, csak átalakul*). / Én sem veszek el, // csak nem fogsz megtalálni”. (*Plagizátorkodás*). Igen – ott, ahol eddig, többé már nem.

Mert „Hajnal előtt szertefoszlik a végtelen, / s vele együtt minden, ami élő és élettelen, // ... egybesepri múltat a jelenrel / a csalánt az árvacsalánnal, / a kezdetet a véggel, a közönyt a bűnnel, / csupa por itt minden, csupa por”. Eliottal indít, a Little Gidding „szállóigéjét” tüzi a számadás-számvetés elejére, s nagyon egyértelművé teszi a megszólítottak személyével a kort, a költő gyerek- és kamaszkorát, ám ezen túl mindazt, ami penész-rózsaként makacsul vissza- s vissza akar nőni a falakra. Megértő, az illúziókkal leszámoló arcképvázlatok sorjáznak itt, inkább az

utókornak (jelenünknek) szánva Illyésről, Nagy Lászlóról, Csoóriról, Ratkóról. S a nehéz örökség lehetetlen küldetését mégis vinni akarók következnek: Tóth Lászlónak határtalan barátsággal ajánlja a verset, s érteni véljük-akarjuk itt ezt a jelzős szerkezetet is, majd Kürti László, Vári Fábian László, Gál Sándor, Zalán Tibor és Tolnai Ottó, Kulcsár Ferenc, Tőzsér Árpád és Grendel Lajos állnak-szólíttatnak itt egymás mellé. Szerzőnk itt már érett férfi, pályatárs, jóbarát, s nem mellesleg ismerője maga is mindannak, ami akadályozni próbálta a jövőt, túluralta a jelent. Mert a körforgás nem áll meg. Érdemes mégis, a főntebbi, kissé önkényes kiemelésekkel átfutnunk ezt a ciklust is. A nyitány, ugye, Eliotra utalva, „...eggyé leszünk a tűzzel, rózsával”. S a folytatás: „a zsarnokságra vártam, / de talán más úton ment, / talán ezért él még ma is”; „Ordas csillagok vigyázzák a Földet // nem fáj itt már semmi – s kinek is fájna?”; „befalazom magam, hogy szabad lehessen, / én és az utolsó rózsaszírom”; „Aki az éjszakába menekül a nappal elől, / annak az ágya szélén ott ül a halál”; „A lelkem visszakúszik a múltba”; „... ahol a zenét mindenki túlharsogja, / én elbúvok a csend szárnyai alá”; „Sűrű köd nehezedik a tájra”; „Az időtlenség, amikor fiatal volt, // ... // lekéste a születését, a megerősödését, / az éretté válását, a múlt és jelen összefonódását”; „a múlt felzabálja a jövőt, / az időtlenség az időt”.

S tegyük új mondatba ezt: „Én sem veszek el, / csak nem fogsz megtalálni.” De, akarjuk vagy sem, eljön a *Féltve várt jövő*. A kötet harmadik ciklusa.

Ami a csöndes reménytelenség rezignáltságát elhagyja, ha nem is teljesen. Együtt állnak itt ember és öröksége, a múlt hántolása, faggatása és a jelen erejének megtalálása: mégis hát küzdeni kell a jövőért. Azért, hogy jobb legyen. Lehet? Bízni kell. „Az alázatosság és az önismeret biztosabb út Istenhez, mint az elmélyült kutatás” – idézi Kempis Tamást a költő, s a záróciklus e megvilágosodást, e fölismerés elfogadását járja körül, kutatva annak lehetőségeit. S mi más lehetne ennek foglalata, mint a hivatás? Annak kiteljesítése, illúziók nélkül. Márait („Az ember lassan otthonos lesz a világban.”) gondolja tovább mindenekelőtt, így

fordítva a mondaton: „Otthon vagy, ha otthon vagy a műben.” A kiérlelt, megszűrt férfikorra rímelő ars poetica ez a vers, benne a leghétköznapibb, de mégis-mindenképp a szellemi számvetés továbbadásának – miként már utaltunk erre az írás bevezető gondolataiban – feladat-foglalataival: „A mű maga az otthon. / Igen, egy írónak, aki Szlovákiában él és magyarul ír, / kijár az otthon, vagyis a mű, az Opus.” Mert ez, és csak ez, a szűkebb otthon, a tartozás valahová adhat célt, adhat tartást a valahová vezető úton. Akkor is, ha már tudjuk erről az útról: nem tud elvinni, még ma sem, odáig, ahová tartanak, s ahová tartozunk. De a lélek kész. És készen áll. Himnikus fölívelések szépen szerkesztett ciklusa ez, a keresztény ember létezésének ünnepei köré rendeződve, karácsony, emberlét-búcsú, s föltámadás követik egymást – „a szent lélek embert megtartó” parancsai.

Úgy summázhatnánk végtére e könyvet, hogy a létezés egészének appendixe, a költői létezés fölmérése, a világra vetítése – és (bár csak egy pillantásnyira) a búcsú felvillanó árnya, lehetősége. Néhány prózaversként is olvasható leheletnyi szöveg illeszkedik a ciklus – és a kötet – végéhez, s ott is a végső mondat: „Csak van a valami, a megfoghatatlan, érzések nélküli, a lelket gúzsba kötő, az életeket tékozló valami, a valami, ami miatt nem tudok felnézni.” A szöveg egy régi erkélyre utal, az ifjúság sólyommadarára akár, aki szállt a fiatalság tündöklő havában, a régi versekkel, zenékkal, a barátok, társak nevetésével, a lángoló optimizmussal, csak szállt, föl a magasba. De jó lenne újra látni azt a régi együttlétet, a közös tervezését a hosszú út szakaszainak, a közös jövő érlelődő örömeinek – de nem tudunk fölneézni. Már kisebb ívekben sem.

A versekkel parolázó versek után-közben azon is el kell tűnődnünk: hogyan is illeszkedik ez a kötet mind az egyetemes líra egészébe, mind a Hodossy-életműbe? Az utóbbit tekintve azt kell mondanunk: a visszatekintés állomása ez, az életútjelzők egyike; a prózai változat (*Minden addig hatvanig*) után egy lírai, s mint mondtuk, semmiképp sem kronológiát követő élet-összefoglalás. Poétikai számvetés ez, a vers mint életeszme vállalása;

az áthallások, tanítások és tanulságok tükröződése a költő arcát befoglaló tükörben. Ugyanakkor, rátekintve a poétika térképére, a parnasszusi névtáblákra, a kötet eszköztára – ha elegáns egyediséggel jelennek is meg – korántsem elődök, avagy társak nélküli. A lelkek párbeszéde, a közvetlen, személyes „közös csönd” megvallása és megvallatása gyakorta előforduló költői megoldás; mondhatni, ennek megjelenése-megoldása is egyfajta értékmérce lehetősége az olvasó számára. A kihívás lényege: fel kell ismernie a költőnek azt, hogy mindig egyedül van és marad, egyetemlegesen együtt parnasszista társaival, akik immár nem mesterek és/vagy pályatársak, hanem a versmindenség polgárai. Akikkel összekapaszkodva sokszorozódnak meg az élmények, s amelyek – mintegy párhuzamosan a teremttel – tovább viszik-vetítik az életidő párhuzamát a lét végtelen s folyton ismétlődő körforgása felé. Ennek axiómája: a versmindenség *veletek egyedül* érthető és értelmezhető – s lélegezhető be.

Olyan mély s egyedi fölismerése kell ehhez a poézisnek, és a versek összekapaszkodásának, amely határozottan magas szintre emelkedett a Hodossy-életműben. Mert immár méltó arra, hogy ezen eszköztár kapcsán is a magyar költészet Mátyás Istvánjától Turczi Istvánig terjedő (hirtelen kijelölés ez, hiszen számos költőt említhetnénk még) vonulatához illesszük e kötetet, de a világirodalomból is méltán citálhatnánk társaivá Celant, Pessoa-t és másokat. És engedessék meg egy kicsit maliciózusabb megjegyzés; utalás egy olyan életmű részére, amely ugyan fel-felbukkan az irodalomtörténetben s a társművészetekben (most például színpadi műként is megjelenik ez a verskompozíció az SZFE-társulat vélhetően tudatos-okos vállalása okán), de mélyebb, átfogóbb értékelései – ritka kivételektől eltekintve – rendre megtorpannak a teljesség kimondása előtt. Edgar Lee Masters klasszikusára, *A Spoon River-i holtakra* gondolok, amely – nem is annyira távolról – rokonítható Hodossy kötetével. Épp a talán távolabbi kapcsolat miatt. Mert ugyanakkor ez a kötet az, amely közelebb vihet bennünket a fentebbi bekezdésben taglaltak lényegéhez. Masters zseniális munkája méltó s méltányolt

része bár a világirodalomnak, értékelése mégis többnyire megreked a költő által választott helyszínnél. Leginkább korunkban, kortársaink értékeléseiben, példamondataiban jelenik meg ez a behatároltság. Engedtessek meg – noha kitérőnek tűnik – csak néhány mondatot felidézni azokból. „A teljesnek látszó életigazságok egymás után olvasva viszonylagossá válnak, és végül olyan átfogó kép kerekedik ki egy amerikai kisváros társadalmi és morális állapotairól, mint valami realista regényben” (Eörsi); „Az amerikai közép-nyugati vidék jelképévé vált Spoon River így egy különleges, időben megrekedt mikrokozmoszt alkot” (Csondor); „a különböző megszólalásmódok polifonikus kötetkompozíciót eredményeznek, a versbeszédbeli sokféleséget ugyanakkor egységessé teszi a közös sors(talanság) és a halálon túli élet által meghatározott groteszk-abszurd és/vagy tragikus perspektíva” (Borsodi L. László). Nos, hogy Masters világa behatárolt lett volna? Hogyan is írta ő maga? „Triolett, pasztorál, köröcske, rondó, / magocskák száraz tokban, kip, kop, kop, / kip, kop, kop, miféle kis jambusok ezek, / mikor Homérosz és Whitman süvölt a fák közt?” Hogy költőkké váljunk, a polifónia teljességét kell éreznünk magunkban, s hogy az életről szólhassunk, a lét egészét kell magunkba fogadnunk. „...Korcs nemzedék, / nem babra megy az Élet – / hogy megszeresd, egy életbe kerül.”

Ezt a kicsinyke Masters-kört, meglehet, az utolsó mondat okán futották be gondolataim. Mert Hodossy verskompozíciója szinte a kötet első oldalaitól kezdve, kezdetben távoli, majd egyre közelebb asszociációként, Masters ötletét juttatták eszembe. Aki bizony korántsem a maga választotta helyszínről és időről beszélt, noha munkái ahhoz kapcsolódtak, hanem éppúgy a lét és létezés örök hiátusait, a teljessé válás lehetetlenségét fogalmazta az örök ember örök sírfelirataiba. Molnár Vilmos metaforikus meghatározásával értve egyet: „Az embert kortól és kontinens-től függetlenül foglalkoztató örök kérdésnek, a lét és a nemlét titokzatos viszonyának a sajátos megjelenítése (a halál felől látott élet görbe tükre) teszi több mint amerikai, azaz egyetemes, megrendítő olvasmánnyá.” Innen kiindulva kell megértenünk

Hodossy és a kötet szándékát. Mint fentebb már írtuk: úgy summázhatnánk végtére e könyvet, hogy a létezés egészének appendixe, a költői létezés fölmérése, a világra vetítése, és (bár csak egy pillantásnyira) a búcsú felvillanó árnya, lehetősége.

Szép fókuszokkal, ráközelítésekkel „... kételyeink közt vergődünk minduntalan, / keresve az utat Istenhez, hittel, még többször / hitetlenül”; „... életünk értelme az igazságkeresésben, / az igazság meg a jövőben lakozik”; „... ha el is némul az égi szó, a költészet szócsövéén át meghallhatom a szent lélek embert megtartó parancsát”. Summázatok ideje már ez, a harmadik ciklus lehetne akár a harmadik nap – a felismerés napja. Hogy *ama harmadikhoz méltó* méltósággal kell élnünk, úgy s ott, ami adott. Kisétálunk a Spoon River-i, a farkasréti, a dunaszerdahelyi, a csallóközi, az európai temetőből, hogy megéljük s továbbadjuk még azt, ami ránk bízott.

Átér az ív az első ciklustól az utolsóig a Rigvéda beemelésével: „A semmi jövőtlen, Isten időtlen,” ám nincs lezárás: a lelkiismeret egymaga ezer tanú, idéztem fentebb Quintilianus könyvtárszobai üzenetét, s íme, Hodossy Gyula most e tanúságtételnek tett eleget, életművéhez méltó gondossággal. Megszólítván az ezrek és az ezredek lelkiismeretét – szépen, pontosan, hitelesen, poézissal telve.

Juhász Kristóf

Marosvölgyi Bonifác nézőpontja

Ha létezik irodalmi zsáner, ami a kezdetektől a jóindulattal föltételezett örökkévalóságig élt és élni fog, az az állattörténet. (Mi lehet még hasonló? A szerelmes vers? A csúfolódó rigmusok? Az altatódal? Az imádság?) Ráadásul nemcsak az irodalomban, hanem szinte minden művészeti ágban. Rimszkij-Korszakovtól a *Dongót* az is ismeri, aki talán nem is hallott még Puskinról meg Szaltán cárról.

Állatkarakterrel könnyű dolga van a művésznek: nem kell sokat vacakolni, mindnyájan bírunk primordiális képzetekkel az archetipikus kutyáról, macskáról, számról. Az archetípus adott esetben el is tudja végezni a karakterábrázolás szerzői munkájának kilencvenkilenc százalékát: „Morzsi kutyám, hegyezd füled / hadd beszéljek mostan veled!” A versike főhősenek izgalmasan összetett figuráján ez esetben a szerző annyit dolgozott, hogy Morzsi. És a dolog működik, hisz minden e bolygón élő emberi lény el tudja képzelni Morzsi kutyát. S akkor már lássuk a másik végletet is: ha a tökéletes alkotói szabadságot akarom megélni, veszek egy amőbát, púpos kabócát, kilencöves tatut, feketeúszójú szirticápát vagy bármilyen egzotikus istencsudáját, s abból aztán olyat karakterizálok, amilyet akarok, hisz közönségem úgyse látta. Kivéve, ha oda megyek művészkedni, ahol a kilencöves tatu terem: akkor illik utánanézni, hogy a lokális szimbolikában inkább a számár avagy az oroszán felé tendál a figura milyensége. Máskülönben könnyen kiröhöggetik az embert.

Bene Zoltán *Marosvölgyi Bonifác élete és kalandjai* című könyvében természetesen a fenti két véglet közötti széles spekt-

rumon ábrázolja állathőseit – kitalálta-e olvasónk, miféle állat Bonifác? Igen, kutyának is el lehet képzelni (Boni, hozd vissza!), de azért a teljes hangsor a maga hullámmásával mégiscsak macskanév. Mondjuk lassan: Bonifác... és képzeljük el a púpos hátat, a felmeredő farkat, a lassú ásítást és nyújtózkodást.

Jómagam régi macskás vagyok, és talán elárulhatom: Bene Zoltán is az. Ám, ha ezt nem tudnám róla, könyvéből úgy is kiderülne. Csak egy vérbeli macskatartó (macskaszolgáló) ír így:

„Marosvölgyi Bonifác izgatottan kémlel kifelé az ablakon. Közel két napja van egyedül a lakásában, az emberek, akik általában a parancsait lesik, elutaztak. Marosvölgyi Bonifác előre tudta, hogy így lesz. Tisztában volt azzal, milyen, amikor csupán órákra mennek el, s mikor készülnek hosszabb kirándulásra. Különösebben nem bánta, ha magára hagyták egy-két napra. Mindig visszatértek. Ha bánta volna, nem engedte őket sehová.”

A fentiekből is látszik, hogy nem a legkisebbeknek szóló mesekönyv ez: az apró történetek inkább nagybacska, önállóan olvasó gyerekeknek valók, no meg állatokat tartó, s azokat többé-kevésbé önállóan is gondozó ifjoncoknak. És felnőtteknek. És minden macskásnak.

Macskahősrünk kalandjai során többnyire ki sem lép a házból, ám így is rengeteg izgalom esik meg vele – macskanézőpontból. Bonifáci szemszögből bizony komoly dolog megmenteni Jakab plüssszarvast az utcán rémisztgető kukásautótól. Komoly dolog elegánsan félresöpörni egy pókot a sarokból, ami (minő borzalom) pont Vénusz cica tálja fölött szőtt hálót, hogy megmutassuk Tódi kutyának, mily nagyvonalúan bánhatunk egy pókkal.

Marosvölgyi Bonifác macskanézőpontja adja ennek a kedves novellafüzérnek a sava-borsát, hősrünkkel gondolkodunk, szemlélődünk. Az elbeszélés jellege és a karakterrajz pedig tökéletesen hiteles macskológiai (felinológiai – ahogy a művelt latin mondja, ha jaszkarizni akar a hippodromban) is, meg a szerző

finom vonásaival is. Egyszerű és közérthető nyelven, frappáns gondolatmenetekkel kap egyéni arcot macskahősünk:

„Karácsonykor nemcsak fenyő került a lakásba, de a szagok is megváltoztak. Vénusz szerint ezeket illatoknak kell mondaní, de Marosvölgyi Bonifác nem föltétlenül értett vele egyet. Illatokat az emberek éreznek, és esetleg más alsóbbrendű lények. Például a kutyák. A macskák tudják, hogy a szag az szag, a többi csak körítés, sallang, az agytekevénység tréfája. Vénusz legyintett volna, ha lett volna keze, így csak ásitott, jelezve, hogy mennyire unalmas egy tudálékos kandúr.”

Kérdezheti a kíváncsi olvasó, hogy ha nem macskamesét tartalmaz az egyébként mesekönyvre hajazón kicsiny (nagy kabátzsebbe pont beférő), szép, színes képekkel illusztrált, keményfödeles, elegáns könyvecske, akkor tulajdonképpen miccsdák is ezek a „macska-egypercesek”?

Ennek az etológiai értelemben már-már mélylélektannal kacérkodó állatábrázolásnak két legismertebb művelője Rudyard Kipling és (mifelénk) Fekete István. Érdekes megfigyelni először Fekete István posztdomesztikált (az idézetből egyértelmű, hogy Nyaú visszavadult házimacska) macskafiguráját a *Vukból*:

„A bokor alján ekkor valami fehérség nőtt ki a homályból. Karak látta már, hogy Nyaú az, a macska, ki otthagya a falut, és a szabad néphez számította magát. Karak nem szeretett Nyaúval vesződni, mert bár a húsa jó, de Nyaúnak veszedelmes karmai vannak, és már látott félszemű rókát, kit Nyaú tett csúffá.”

Majd elolvasni Kipling zseniális eredetmondáját a domesztikációról, *A magányosan sétáló macska* záró sorait:

„... attól a naptól fogva, édes gyermekem, öt igazi férfiember közül három mindig a macskához vagdossa a keze

ügyébe kerülő holmikat, valahányszor találkozik vele, s minden igazi kutya felkergeti a fára. De a macska is állja a maga részét az egyezségben. Egeret öldös, és szórakoztatja a kisdedeket, amikor bent van a házban, mindaddig, amíg meg nem húzzák túlságosan a farkát. De ha ezt meg is tartja, időről időre, különösen, ha a hold felkél, s leszáll az éjszaka, ismét csak az a macska, aki magányosan sétál, s akinek minden hely egyforma. Ilyenkor aztán kiszökik a ringó-rengő rengetegbe, vagy a nyirkos, vad fákra, vagy a nyirkos, vad háztetőkre, s vad farkát csóválva járkál a maga vad csapásain.”

Végül lássuk, miként tépelődik Bene Zoltán Marosvölgyi Bonifáca a maga házimacskai egzisztenciáján, mikor találkozik egy kóbor macskával:

„– Kinn éltem az erdőben meg a mezőn, de csak az éhkopot nyeltem – panaszkodott az ágon gubbasztó macska. – Élnek ott más macskák is, nálam ügyesebbek, akik sose próbálták megszélesíteni az embereket. De még nekik se mindig jut zsákmány.

– Zsákmány? – csodálkozik Marosvölgyi Bonifác. – Történelmi kifejezés, nem gondoltam, hogy még használatos. Pláne nem, hogy még akadnak, akik zsákmányolnak. (...) Marosvölgyi Bonifác kisvártatva visszacammogott a házába. Hozzádörgölözött a szolgálóihoz. Zsákmány, erdő, mező, puszta, sorolta magában, és megborzongott. Drága dolog a szabadság, túl nagy árat kell érte fizetni...”

A három idézetből egyfajta macskatörténelem rajzolódik ki. És amilyen mondai stílusú élességgel, elvágólagossággal fogalmaz Kipling, éppolyan egyetemes macska-világnézetet skiccel föl Bonifác és társai beszélgetéseinek, gondolatainak tolmácsolásával Bene Zoltán. Teszi ezt úgy, hogy – a legigazabb állattörténetekhez méltón – a macska görbe tükrében magunkat, háziállat-tar-

tókat, vagy egyáltalán: emberi lényeket szemlélhetjük. Egyébként az idézetekből adódó eszmetörténeti úton továbbmenve világos, hogy Marosvölgyi Bonifác karakteréhez a közelmúlt kultúrtörténetéből a legközelebb Garfield áll. Bár Bonifác minden macskai nárcisztikussága mellett is kevésbé hedonista, ám annál intellektuálisabb figura.

Szücs Gréta illusztrációi éppúgy egy jól eltalált középúton mutatkoznak, mint a történetek: nem rajzfilmesen, komikusan elrajzoltak, inkább „felnőttesek”, mégsincsenek túlanatomizálva, túlkomolykodva. Egyszerű, de kifejező, sokszor krokiszerű skiccek a legjobb érzéssel elkapott macskai gesztusokkal.

Aki macskát akar látni, olvassa a *Marosvölgyi Bonifác élete és kalandjait!*

Vasi Szabó János

Tunc és Nunquam, avagy a szépirodalmi science fiction

Lawrence Durrell (1912–1990) angol költő, regény- és színműíró világhírű alkotása a négy egymással összefüggő kötetből álló *Alexandria Quartet*. A buja, érzéki tetralógia olvasók és kritikusok körében is osztatlan sikert aratott. Durrell későbbi regényei, a kétrészes *Aphrodité lázadása* és az *Avignon Quintet* viszont vegyes kritikát kapott.

Az *Aphrodité lázadásának* két kötete a *Tunc* (1968) és a *Nunquam* (1971). A sikeres *Alexandria Quartet* után bő évtizeddel írta őket, stílusuk az akkor robbanásszerű olvasói érdeklődést kiváltó science fiction. Az eredeti címek alapja egy latinból vett utalás, az amerikai kiadás során kapta a könyv a hangzatos *Aphrodité lázadása* összefoglaló címet.

Rejtélyekben gazdag, disztópikus regény az első kötet, a *Tunc*. Narrátora Felix Charlock, a zseniális feltaláló, aki egy különleges rögzítőeszközön dolgozik, ami az élő beszédet átalakítja írott szöveggé és számítógépbe (Abel) továbbítja.

A regény elején Charlock elhagyja Londont, és Athénba költözik. A langy mediterrán vidéken Durrell nagyon otthonosan mozog, úgy hetven oldalon nehéz, tudatfolyamos írástechnikával ecseteli a külföldön élő angolok mindennapjait. A főhős beleszeret egy csinos lányba, akiről kiderül, hogy a filmezés mellett prostituált. Valahányszor az amerikai flotta partra száll Pireuszban, a lánynak menni kell „dolgozni”, ám ez nem különösebben zavarja Charlockot.

Egyik ismerőse, bizonyos Sipple, kapcsolatban áll a titokzatos multinacionális vállalattal, a Merlinnel. A Merlint egy homályos életpályájú angol vállalkozó alapította, ám a könyv jelen idejére meghal, vagy legalábbis halottnak tűnik, ám cége igazi nagyvál-

lalattá növi ki magát. A globális méretűvé duzzadt Társaság egy testvérpárt alkalmaz ügyvezető igazgatónak, Isztambulban Jocas Pehlevit, Londonban pedig Juliant. Színre lép még a Benedicta nevű özvegy, az elhunyt Merlin örököse, befolyása jelentős, ám közvetlen szerepe kevés a vállalat irányításában.

A főhősnek is állást ajánlanak, nagyon előnyös szerződést, Charlock viszont kétségek közt őrlődik, nem akar kötélni állni, ám Benedictát megismerve meggondolja magát.

Benedicta rejtélyes nő, milliomos, de gyakori eltűnéseit senki nem tudja megmagyarázni, ahogy váratlan felbukkanásait sem. A főhős Londonba költözik, beleszeret a gazdag özvegybe, s mivel a vonzalom kölcsönös, összeházasodnak.

A cég londoni ügyvezetője titokzatos alak: bár a narrátorral komoly szakmai kapcsolatban van, személyesen lehetetlen találkozni vele, Juliannal minden kommunikáció telefonon, levélben s a messenger egy korai változatán keresztül történik. Charlock folytatja titokzatos eszköze fejlesztését, bár felháborodik, mikor megtudja, hogy a technológiát katonai célra is felhasználják.

A főhős magánéletében is fordulat áll be: felesége, bár minden anyagi kívánságát teljesíti, rejtélyes viselkedésével, rendszeres eltűnéseivel kiábrándítja magából Charlockot. Aki elhagyja a várandós asszonyt, majd gyermekük megszületése után alig kap lehetőséget, hogy láthassa a fiút. Charlock arra a következtetésre jut, hogy felesége vagy örült, vagy kábítószeres, s az a gyanú is megfog benne, hogy az asszony a cég „láthatatlan” igazgatójának, Juliannak a szeretője. A könyv hirtelen ér véget Felix Charlock lázadásával és szökési kísérletével.

A *Nunquam*, akárcsak az első kötet, egy hosszú, nehezen olvasható résszel kezdődik. Ám amíg a *Tunc* nyitánya titokba burkolózik az olvasó előtt, addig a *Nunquam* megvilágítja azt, ami korábban homályos volt. A bonyolult, összetett próza egyfajta napló, amit Charlock ír, miközben egy elmegyógyintézetben ápolják, mert megölte fiát, akit felesége hűtlensége gyümölcsének hitt.

Egyre inkább az a kritikus érzése, hogy Felix és Benedicta valójában allegorikus figurák, természetük, tapasztalataik a regény

során mit sem változnak, nincs jellemfejlődés vagy torzulás, az első lapoktól az utolsóig Durrell papírmásé-figurái. Ebből a nézőpontból a Tunc és a Nunquam szimbolikus drámaként is felfogható.

Amikor Felixet gyógyultnak ítélik, visszatérhet munkájához a Merlin vállalat ölelő karjaiba. A cég vezetője úgy dönt, hogy a narrátor egykori szeretőjét, a filmszínész-kurtizán Iolanthe-t kvázi feltámasztják megjelenésében, emlékeiben és személyiségében. Ehhez prototípusként mechanikus lényt hoznak létre (mint kiderül, a megfoghatatlan Julian igazgató titokban szerelmet érzett a csinos lány iránt).

A bionikus robotként rekonstruált Iolanthe új manifesztációjában sokkal emberibb, mint egykor élt eredetije. A könyv második felében szabadságra tör, aminek végkicsengéseképp a társaság igazgatójával, Juliannal együtt tönkreeszi magát. A könyv jelképesen a cég szerződéseinek elégetésével ér véget, a szkeptikus olvasóban pedig felmerül a kérdés: ez egy nemzetközi óriásvállalatnál okozhat-e alapvető változást?

Az író a Frankenstein-történet újrafogalmazását használva meglehetősen negatív képet fest a tudományról. Charlock úgy érzi, a laborkomplexum a bergen-belseni koncentrációs táborra hasonlít, a mérnökök felelőtlen „player”-nek tűnnek Iolanthe újraalkotásakor, motivációjuk meglehetősen homályos.

A sztori végkifejlete egyértelműen az 1968-as párizsi tüntetések és általános sztrájk okozta politikai feszültséget tükrözi. Durrell a modern nyugati társadalom szimbolikus képét rajzolja meg könyvében, szatirikus éllel láttatva a kapitalizmus ürességét. A szöveg nyelvezete szépirodalmi, ám stílusa szerint science fiction disztópia, méghozzá a legjobbak közül.

Miklóssi Szabó István

Ponyvakisasszony szerelmes

Mindig! Akár Rómeót és Júliát is megszégyenítően. Ráadásul e szerelem olyannyira nemes, fennkölt, magasztos, hogy talán be sem kellene teljesülnön, mert ha beteljesül, akkor bizony már nem sok mondanivalója akad a szerény szerzőnek. Ám ez a szerény szerző (aki sok esetben névtelen, több okból is, az első: akár neves író is húzódhat a megélhetésért írt mű mögött; második, hogy az 1920-as évektől a hatóságok nem nézték jó szemmel a ponyva terjedését) mindent megtesz, hogy a legtöbb esetben pillanatok alatt kialakult szerelmet, amely természetesen egy életre szól, darabokra törje és olyan akadályokat állítson a két szerető közé, melyek megoldására már-már emberfeletti erő szükségesletik.

El kell ismerni, egynémely ponyvaregényben, például a *Veronika, a fegyencbáró asszonyában* ez az ötletesség egyszerűen elképesztő. A nemes mű 1936 és 1938 között jelent meg, 2490 oldalon át mesél egy olyan szerelmet, mely gyakorlatilag tíz perc alatt ragyogott fel úgy, hogy Shakespeare a háttérben zokogva jegyzetelt. A szintén a Turul könyvkiadóvállalat által megjelentetett művet Chambre Alfréd márki írta, aki nem létezett, talán ezért kellett a műhöz fordító, akinek neve Fazekas Sándor. Nem nehéz észrevenni: a francia Chambre szó kiejtése eléggé rímél a Sándor név kiejtésére, mondhatni, ezzel az író urat meg is talál-tuk.

A *Veronikának* akkora a sikere, hogy 1942-ben a Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap július 19-i, 172. számában így kel ki ellene (betűhúséggel): „Restelkedünk és elborzadunk, mert arra emlékezünk, hogy az egyik kiadóvállalat ügynöke eldicsekedett nekünk azzal, hogy a legnagyobb vidéki egyetemi városban 30 nap alatt 46 ezer pengőt árult a »Veronika, a fegyencbáró asszonya« című, Chambre Alfréd márki által írott rémtörténetből. Ebből

az eredetileg 60 füzetre tervezett folytatásos regényből az ország legnagyobb falujában is hetenként ezertíz darabot vásároltak az előfizetők. S mert az üzlet ilyen pompásan ment, a kiadóvállalat 120 füzet terjedelmig nyújtotta el a Báthori Erzsébet és Karaffa korában játszódott történetet. Egyszerű szorzás útján kiszámíthatjuk, hogy a jámbor olvasó 12 pengőt fizetett az árusítónak, míg a 120. füzet végén az esemény heppiendes befejezését olvashatta. S hogy ezért a »regényért« az egyetemi városhői félmillió pengőt, a legnagyobb faluból évenként 5 ezer pengőt vitt el a kiadóvállalat”.

S hogy milyen a *Veronika*? Miért imádták annyira, hogy napjainkban is a 2490 oldal, jó állapotban lévő kötet legalább háromszáz euróba kerül? Arról döntsél te, kedves olvasó: a szamosújvári börtönből megszökött Rátóthy Béla és Veronika találkozásával kezdődik a regény. Tíz perc alatt Veronika, aki akkor még nem tudta, hogy III. Napóleon és egy spanyol grófnő ivadéka, úgy beleszeret a börtönből éppen megszökö Rátóthy Béla báróba, hogy az elég 2500 oldalra. Rátóthy természetesen ártatlanul ült a börtönben, anyagyilkossággal vádolják, tíz éven át egy rozsdás kanállal vájta ki a várfalat egy titokzatos cellatársával együtt, ez a folyosó éppen Veronika szobájába vezetett. Veronikát meg éppen megsebesítette Karaffa, az a férfi, aki mélységesen szerelmes belé, s aki a hűséges szolgálja annak a nőnek, aki hamisan vádolta meg a bárót a gyilkossággal. Az anya ugyanis él, csak éppen egy pincébe van jó mélyen befalazva, éppen annyira, hogy láthassa, miként fürdik ártatlan szüzek vérében, fiatalságát megőrizendő, a ház új asszonya. Karaffa képtelen elviselni a visszautasítást, ezért törét Veronika mellkasába döfi. Rátóthy báró éppen jókor érkezik, hogy megmentse az öntudatlan lány életét, így elnyerje szerelmét. (A 2490 oldal végére Veronika még kétszer döfi szíven magát.)

Megszakítva a *történetmesélést*, inkább eseményekről beszéljünk: Veronikából lesz fegyenc, fekete (igen, fekete), eladják rab-szolgának, Rátóthy Béla, aki nem ismeri fel feketén, vele tölt egy éjszakát, ebből gyerekük születik, lesz morfiumfüggő, lesz örült,

kerül tébolydába... Talán ezért is akar minden negyvenedik oldalon öngyilkos lenni. Ennek a nőnek a hihetetlen szépsége az átká, mert mindenki szerelmes lesz bele. Például jós lesz egy cirkuszban is, ahol az állatidomár úgy belezúg, hogy megöli a bohócot, mert az is szerelmes belé. De alszik temetőben, koporsóban, csontok között, ássák el élve, úszik cápák között, menti meg olasz herceg, akarják dobni vulkánba, felkínálják neki a világ összes gazdagságát, ő mindezek ellenére mégis és csakis Rátóthy Béla bárót szereti. Francia bandavezér akarja magáévá tenni, de egy maharadzsa is, úgy általában mindenki. Le akar ugorni az éppen épülő Eiffel-toronyról is, tulajdon gyereke menti meg, aki természetesen egy ideig árvaházban nevelkedett, és fogalma sincs, hogy az anyját mentette meg. A gyermeket Amerikában egy megtért „gangszter” vette magához, a fogadott amerikai anyja a mostohagyermekével éppen akkor látogatja meg Párizst, amikor Veronika ugorni akar. Ésatöbbi.

Béla báró az igazán hűséges, erős, mindent kibíró férfi példaképe, akibe szintén szerelmes lesz minden mellette elmenő nő. Adott pillanatban úgy cseveg III. Napóleonnal a föld alatti üregekben, ahová őcsászársága egy vesztes csata után menekült, mintha a királyi udvarban lennének, felfedi neki Veronika titkát, mire a császár „hálából” fegyencnek küldi. Több évig sínylődik a bányában, aztán lesz aranyásó Alaszkában, ahol egy jég alá épített kastélyban találkozik egy titokzatos spanyol hölgygel, akiről kiderül, hogy spanyolhon végtelenül gazdag infánsnője. Mintegy mellékesen hatalmas gyémántbányát fedez fel. Persze nem viszonozza az infánsnő szerelmét, aki ezért a regény utolsó oldaláig üldözi. Egyszer sikerül törbe csálnia, ezért gyereket szül Béla bárónak, aki szintén halálosan gyűlöli apját – persze aztán jó útra tér, igaz, addigra arcát, egész testét szétmarják a lángok, így is bizonyítva, hogy hajaj, gyűlölködni, bosszulni nem szabad. A báró úr mindent kibíró jelleme ellenére eléggé gyakran próbál öngyilkosságot elkövetni, annyira epedezik szerelme után, látja kilátástalannak az életet. A sors hol kikötői munkást, hol bányászt (vájárt) farag belőle, olyan gyakran kerül börtönbe, hogy már a

haját tépi a sajnálattól az olvasó. Se szeri, se száma annak az alkalomnak, amikor *elmegy* a két szerelmes egymás mellett, ilyenkor rendszeren verdes a szív bennük és az olvasóban egyaránt.

Említsük még meg a méltán híres *Szivek harca* regényét, amely valójában egy német ponyva. A kézdivásárhelyi Elekes György (1894 –1969) dolgozta át, megjelent Katolnay László név alatt a bukaresti Hertz Kiadónál. Géza gróf és szerelme, Sarolta sorát mintegy két éven át (1926 –1928), 2998 oldalon, 167 füzetben át követheti az olvasó, drukkolhat, hogy a szerelmesek egymásra találjanak. Lett akkora sikere a találkozásnak, hogy tízezer számra fogytak a folytatásos regényfüzetek darabjai.

Ponyvakisasszony halála

1942. július 17-én a Budapesti Közlönyben megjelenő miniszterelnöki rendelet előírta: a három pengőnél olcsóbb könyvet, naptárt, füzetet rotációs, illetve íves nyomópapíron forgalomba bocsátani csak külön miniszterelnöki engedéllyel szabad. Ennek megszegőit tetemes pénzbírsággal, de börtönnel is sújtották. A rendelet visszamenőleg 1938-ig érvényes, a már kinyomott, rak táron lévő termékeket sem forgalmazhatták, az erkölcsösözök, képviselők, sőt irodalmárok örömére. Bár a ponyva ellen addig is léteztek megkötések, az igazi csapást ez jelentette számára.

Bár a ponyva halála bekövetkezik a második világháború közben, de főként után, leginkább falvakon töretlen a karrierje. Félve adják kölcsön az emberek egymásnak a különféle, legtöbb esetben szekrényben, rejtve őrzött műveket: *Sobri Jóska, az úri haramia* (Sólyom László, 1929); *Egy grófi kastély titka* vagy *Két hűséges szív kálváriája* (Temeshy György, 1927); *Angyal Bandi, az utolsó magyar betyár regénye* (Temeshy György, 1936) stb.

A Horthy-világ után következő kommunizmus sem kedvez a ponyvának, aztán berobban a televízió, ami végképp nyakát szegi e nemes lektúrának. Holott a ponyva nagymértékben hozzájárult

az írástudatlanság felszámolásához, emberek millióinak segített kiszabadulni a mindennapok ugyancsak nehéz valóságából.

Gaal Gábor a Korunk 1937. 01-es számában így ír a ponyvárról (betűhűséggel): *„A nép körében a ponyva ugyanazt a szerepet tölti be, mint a sznobok közt a magas irodalom. Az életnek és ábrándnak, a valóságnak és vágnak, a kinemelégettségnek és a kielégítettségnek ugyanazt a tetszetős mámorokban kisülő andalításait, az életkárpoztásnak ugyanazt a teljét, az elálmodozás ugyanazon mákonyos melankóliáját, mint ami a legremekebb alkotások mögül lebeg fel. Az egyenlőtlenül fejlett művelődési rétegek világában a tetszés is relativ. Sorok írója jól visszaemlékszik azokra az alföldi, Zagyva-menti jáász faluban befujt havas éjszakákra, amikor a mult század végén fele falu ott ült — valami elrévült szektaként — hétszám a ponyvát olvasó körül. A szép ígétének kijáró áhítatot azóta sem láttam valódibban. Az élet és irodalom, a valóság és a romantizmus találkozását kinemmondott vágyak beteljesülését sohasem éreztem közelebbinek, mint ennek a valójában még mindig jobbágyors fölé überbaulódott hamistudat-irodalomnak, a ponyvának élvezetében.”*

Egy olyan világban, melyben az irodalmi művek olvasása lassan nem létezővé válik, kár lebecsülni ponyvakisasszony hallatlan jelentőségét. Mondhatni, aki ezt teszi, az igazából nincs tisztában az irodalom értékeivel.

Arany Zsuzsanna

Újragondolt fejezetek
a Kosztolányi-életrajzból 1.¹

„miveltük magunkat az irodalomban”

Kosztolányi Dezső 1885. március 29-én, reggel fél nyolckor született Szabadkán, apai nagyapja házában. A nap, „mikor születél, éppen virágvasárnapra esett. Szép, enyhe, verőfényes tavaszi nap volt. Vidáman, reményekkel telten állottunk az ágy körül, melynek párnái közt aludtad első édes álmaidat. Anyai nagynéném, özv. Mukics Mátyásné, született Kádár Rebeka (a jó Rébi néni) mikor téged bepólyázottan a karjaiba vett, így szólott: »Szép és jeles napon született, híres ember lesz belőle«” – elevenítette föl emlékeit id. Kosztolányi Árpád élete utolsó tavaszán, 1926-ban.² Az újszülöttet egy héttel később keresztelték a Szent Teréz-templomban, keresztszülei Hofbauer István és Oravecz Izabella voltak. Miután az altábornagy nem tudott részt venni a szertartáson, az anyai nagyapa, id. Brenner József helyettesítette. A keresztelést Mamuzsich Mátyás végezte, s az anyakönyvi bejegyzés szerint pedig jelen volt Weiss Ida bábaasszony is az eseményen.³

Kosztolányi a keresztségben a „Desiderius – Stephanus – Izabella” (Dezső – István – Izabella) utóneveket kapta. Az elsőszülött fiúgyermek rendszerint az apja keresztnévét örökölte, ám ha az nem volt elsőszülött, általában az apai nagyapa nevét vette fel. Bár Kosztolányiéék családjában anyai ágon fordult csak elő a Dezső,⁴ a névadás mégis az apaihoz köthető, hiszen Kosztolányi Ágoston

² Id. Kosztolányi Árpád levele Kosztolányi Dezsőnek [a továbbiakban: KD]. Szabadka, 1926. márc. 26. Közli Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső*. Budapest, 1938, Révai, 7. [A továbbiakban: *Kosztolányiné*.]

³ *Matricula Baptisatorum Parochialis Ecclesiae*. Szabadkai Történeti Levéltár [a továbbiakban: SzTL], F451, könyv 33. 528/1885.

⁴ KD édesanyjának testvére, Brenner Dezső (1862–1882).

keresztelte el unokáját. A latin eredetű kifejezés (Desiderius) – melyből a név származik – eredeti jelentése „áhitott, óhajtott, kívánt gyermek”, ami magyarázatot adhat a választásra. Az István és az Izabella utóneveket ellenben Kosztolányi már (a korabeli szokásnak megfelelően) keresztszüleitől örökölte.

Bár Szabadkán minden csecsemőt keresztség alá tartottak akkoriban, a Kosztolányi családot vallásossága is motiválta: a római katolikus vallás gyakorlása hétköznapijaik részét képezte, az egyházi szertartások nem csak születés, házasságkötés és temetés alkalmával játszottak szerepet életükben. Az apai nagypapa ugyancsak fontosnak tartotta a hit áthagyományozását, így Kosztolányi Dezső már gyerekfejjel olvasta a Bibliát, járt templomba, ismerte az imákat és az énekeket, többször gyónt és áldozott, lelkigyakorlatokon vett részt. Korai vallásgyakorlása hívő emberre vall (noha már kamaszkorában kételyei adódtak), római katolikus alapokról gondolkodott Istenről, illetve egyes filozófiai irányzatokról. Ámbár kisgyermekkorai naiv ideái hamar szertefoszlottak, tizenhat évesen még mindig így vélekedett: „A vallás annyiban igaz, amennyiben a túlvilági s általunk meg nem érthető tényeket mintegy átülteti a mi gondolkozási mód-szerünkre, mintegy personifikálja, s ezért tehát el kell ismerni a dogmákat s hozzá szigorúan ragaszkodni kell!”⁵

Öccsét, ifj. Kosztolányi Árpádot szintén a Szent Teréz-templomban keresztelték, és ő már édesapjuk nevét kapta. „Antonius – Arpadus – Joannes” (Antal – Árpád – János) lett, keresztszülei pedig Váli Antal szabadkai kereskedő (aki ’48-as hadnagyként és nemzetőrként együtt szolgált Hofbauerrel) és Bóbits Matild voltak.⁶ Az akkor már húsz hónapos Dezső a családi legenda szerint épp e napon szólalt meg először: „Fájt a torkocskája, keserű orvosságot adtak neki kanálban, lázas kis fancsali arcával feltekintett orvosságot adó nagyapjára és ezt mondta: – Jaj de losz.”⁷ Bár öccse érkezével kiűzetett a paradicsomból, a nagyszülők kedvence mindvégig ő maradt.

⁵ Kosztolányi Dezső: Napló. 1901. ápr. 1. In *Kosztolányiné* 94.

⁶ *Matricula Baptisatorum Parochialis Ecclesiae*. SzTL, F451, könyv 35. 1791/1886.

⁷ *Kosztolányiné* 16.

Harmadik testvérük, Kosztolányi Mária 1888-ban látta meg a napvilágot, keresztszülei az anyai nagynéni és nagybácsi, Brenner Lujza és Decsy Dezső voltak, a szertartást pedig Bedcsula Bálint káplán végezte.⁸ Az édesanyának, Brenner Euláliának összesen négy gyermeke lett, de Ágoston (Gusztika), a legfiatalabb testvér súlyos szívrendellenessége miatt mindössze néhány órát élt: 1890. augusztus 26-án született és halt is meg. „Külföldön ismeretlen emberek gyakran színésznek néznek, a jósnő azonban nem tévedett, tenyerembe tekintve azonnal kijelentette, hogy nem vagyok színész, hanem művész [...] Eltalálta, hogy egyik szenvedélyem az úszás, a másiktól nem mertem vallatni és nem nyilatkozott. Kijelentette, hogy három testvérem van. Azt feleltem, hogy csak kettő van. Erre ő rázta a fejét, azt mondta, hogy három testvérem van, az egyik meghalt. Valóban. (A szellemek országában a halottak is élnek.)” – vallott minderről az 1920-as években Kosztolányi.⁹

Összművészeti közeg

Kosztolányi Dezső gyerekkori éveéhez szervesen hozzátartozott unokatestvéreivel, elsősorban Csáth Gézával való kapcsolata. „Ugy emlegette két évvel fiatalabb unokaöccsét Brenner Józsit, [...] mint valakit, aki elérhetetlenül tulszárnyalja őt mind testi szépségben, mind szellemi képességekben. / – Józsi unokaöcsém gyönyörűen fest és rajzol. Józsi csodálatosan hegedül, remekül zongorázik, zenét szerez, nagyszerű író, kitűnő orvos, pompás emberismerő, démonian mulatságos cimbora – ezt leggyakrabban emlegette – Józsi sokkal szebb, mint én, bár hét hónapra született, még nálam is magasabb, vállasabb, roppantul elegáns, érdekes ember, a legkedvesebb rokonom, anyám is nagyon szereti. Brenner Jóska családunk legtehetségesebb tagja...” – emlékezett vissza férje szavaira Kosztolányi Dezsőné.¹⁰

⁸ „Mária Lujza”-ként anyakönyvezték, lásd *Matricula Baptisatorum Parochialis Ecclesiae*. SzTL, F451, könyv 35. 1888/1067.

⁹ [Szerző nélkül]: *A pesti Pythia*. Színházi Élet, 1923. szept. 16–22. 13.

¹⁰ Kosztolányi Dezsőné: *Emlékezés Csáth Gézára*. MTA Könyvtár Kézirattára [a továbbiakban: MTAKK], Ms4629/32.

A Brenner-ház összművészeti közeget jelentett a kamaszodó Kosztolányi számára, aki Csáthhoz hasonlóan szintén kísérletezett zenei és képzőművészeti alkotásokkal. Noha zenét nem szerzett, nyolc éven keresztül tanult zongorázni, s még felnőttkorában is gyakran leült otthonában Bachot, Beethovent vagy Mozartot játszani. Unokatestvére inspirálhatta a rajzzal és festészettel való kacérkodásra is: „Sokszor csúfolták, amiért festő akart lenni. Unokaöccse, a kis Brenner Józsika szépen rajzolt, festegetett. Dezsőkének – így mondták a családban – semmi tehetsége sem volt a festészethez, de rengeteg színes ceruzát, vízfestéket elkoszpított.”¹¹ A gyerekkori kudarcélmény ellenére a képzőművészettel sem hagyott föl teljes mértékben. A húszas évek végétől (illetve a harmincas évek elején), amikor többször meglátogatta öccsét és annak családját Ludaspusztán, előszeretettel rajzolgatta unokahúgait és a tájat, de fönmaradt egy – a szóbeli hagyomány szerint neki tulajdonítható – szélmalmot ábrázoló festmény is.¹²

A két unokatestvér nagyon szoros kapcsolatban állt egymással, közös gyerekkorukon túl érdeklődési körük is összefűzte őket. Megosztották olvasmányélményeiket, megmutatták egymásnak írásait, szellemi partnerként kölcsönösen inspirálták egymást újabb művek alkotására. „Voltam Brenneréknél, hol míveltük magunkat az irodalomban. Fordítottunk Heinetől, Saphirtól. Csak most tudtuk meg, hogy Saphir magyar földön született Székesfehérvárott. Heine egyik dalát műfordításra ki is tűztük holnapra” – jegyezte föl Kosztolányi 1900 novemberében gyerekkori naplójába.¹³ Nem sokkal később pedig azt is kifejtette, hogy nem pusztán rokona, hanem barátja is Csáth, aki ugyancsak nagyra tartotta Kosztolányi tehetségét: „Dide csak később jött el. Philosopháltunk. Neki igen furcsa nézetei vannak. [...] Igen sokat ír. Most egy nagy regénynek gondolatmenetét mondta meg. Különben énnekem csak néhány műfordítást adott, de mind igen

¹¹ Kosztolányiné 26.

¹² Magyar László: *Kosztolányi Ludason. Üzenet*, 2001. 1. sz. 242–245. A festmény, melyet a családi hagyomány szerint KD készített, jelenleg magántulajdonban van.

¹³ Kosztolányi Dezső: *Napló*. 1900. nov. 2. In *Kosztolányiné* 51.

jók, pl. Hölty sírjánál Lenautól.”¹⁴ Nagyrabecsülését jelzi, hogy nemcsak több ízben dicsérte unokafivére költeményeit, nagy jövőt jósolva neki, hanem rendre be is másolta azokat a naplójába.¹⁵

A két fiú közösen járt színházba is. Drámai művekre és zenés színpadi előadásokra egyaránt kíváncsiak voltak, melyekről a kamasz Kosztolányi hol kritikus hangon, hol rajongva szólt. Naplójegyzeteiben hol a színház műsorpolitikáját kifogásolta, hol örömmel üdvözölte, hogy a magyar irodalom „egyik legremekebb művét”, a *Bánk bánt* adják. A szabadkai Népszínházban ekkoriban többek között Jókai *Aranyemberének* színpadi földolgozását, a *Szabin nők elrablása* című zenés bohózatot, Johann Strauss daljátékát (*A cigánybáró*), valamint Csiky Gergely *Cifra nyomorúságát* játszották. Az előadásokra reflektálva a tizenéves Kosztolányi már későbbi színikritikusi működését előlegező kitételeket is megfogalmaz, Herczeg Ferenc drámájáról, az *Ocskay brigadérosról* például a következőket írja: „Vannak benne szép, sőt megragadó részletek, költői, hatásos dolgok is bőviben, de bizony a darab nem kielégítő, nem kerekded. Bródy, Herczeg, stöbef. Új írók! Oh! Oh irodalmi secessió!”¹⁶

De a két „démonian mulatságos cimborá” olykor kegyetlen játékokat is játszott. Többek között állatkínzással kísérleteztek, amivel kapcsolatban több forrás is rendelkezésre áll, nem pusztán a szépirodalmi munkák áthallásai. Kosztolányi Dezsőné például az alábbiakat osztja meg olvasóival: „Öccsével, Árpival és unokaöccsével, Brenner Jóskával békákat, egereket boncoltak [...] Grószí és Apuska kedvenc macskáit tűnedeztek el kegyetlen kezük alatt. Érdes kamaszcsinnyeket műveltek. Csúfolták a lányokat, kövel, hógolyóval dobálózta veszélyesen és mindent, mindenkit kigúnyoltak. Még az addig bálványozott kisnagymama orra alá is borsot tört társaival. Titokban megtépázták féltett kaktuszait.”¹⁷ Kosztolányi ellenben, már beérkezett íróként, mindennél jóval

¹⁴ 1900. nov. 19. Csáth Géza: „*Méla akkord: hínak lábat mosni*”. Naplófeljegyzések 1897–1904. S. a. r.: Molnár Eszter Edina – Szajbély Mihály. Budapest, 2013, Magvető – Petőfi Irodalmi Múzeum, 208.

¹⁵ Parádi Andrea: *Kosztolányi-versek Csáth Géza füzetében*. Irodalomismeret, 2012. 1. sz. 79–89.

¹⁶ Kosztolányi Dezső: Napló. 1901. márc. 11. In *Kosztolányiné* 86.

¹⁷ *Kosztolányiné* 29.

szerényebb állatkínzásról számolt be Balassa Imrének, amikor az újságíró, dramaturg és zenekritikus a Lánchíd budai oldalán lévő Philadelphia kávéház egyik asztalánál faggatta: „Sok mindenről mesélt, jellegzetesen raccsoló modorában, majd így szólt: / – Ezt majd kifejejtik az életrajzomból, hát elmondom neked. / Gyermekkorának egy meghökkentő szokásáról beszélt. Kisfiú volt, amikor szenvedéllyel fogdosta össze a legyeket, s bezárta azokat egy bádogskatulyába. Olyanba, amilyenbe a felnőttek a »cigit« hordozzák maguknál, ha nem telik nekik ezüstitárcára. Azután összeültek a gyerekek, gyertyát gyújtottak, és a bádogdobozt a mama hajsütővasánál fogva a láng fölé tartották. Aztán élvezték, hogy kínjukban zümmögnek az áttüzesedő bádogdobozban a legyek.”¹⁸

Lázadás az apák ellen

Amikor Kosztolányi 1891 szeptemberében tankötelessé vált, szülei a szabadkai Központi Iskolába (ma Ivan Goran Kovačić Általános Iskola) írták, amelyet egy ottani régi kocsmá céjére után csak Vörös Ökör néven emlegettek. Az intézmény a város egyik legkorszerűbb elemi iskolájának számított, a vezetőség 1890-ben hozott határozatot az új iskolaépületek föllállításáról, s a tervek alapján a Központi Iskolát 1120–1200 tanuló befogadására szánták, 14 tanteremmel, gyűlésteremmel, könyvtárral, írártári szobával és tornateremmel.¹⁹ A diák Kosztolányi magatartását, szorgalmát és előmenetelét havonta értékelték. Előbbi kettő rendre dicséretes volt, utóbbi eleinte jó, később kitűnő. Míg második év végén hit- és erkölcsstanból jelesre, s a többi tárgyból kitűnőre vizsgázott, negyedikben „általánosan jeles rendű” osztályzatot kapott, miután nyelvtanból, földrajzból és énekből kitűnőre, rajzból jóra, a többi tárgyból pedig jelesre értékelték teljesítményét.²⁰

¹⁸ Balassa Imre: *Nyolc évtized vándorútján*. Budapest, 1976, Magvető, 228–229.

¹⁹ Pálinskás József: *Szabadka népoktatása 1687–1918*. Szabadka, 1974, Életjel, 65–66.

²⁰ Szabadka sz. kir. városi elemi népiskolai Rendszabályzat és Értesítő. MTAKK, Ms4620/62. Kosztolányi Dezső elemi iskolai bizonyítványa. MTAKK, Ms4620/63.

Elemi iskolai tanulmányai befejeztével, 1895 őszén lett a Szabadkai Községi Főgymnasium tanulója. Az intézmény ekkor még a Városháza mellett kapott helyet, és csak 1898-ban költözött abba a kétemeletes palotába, ahol az édesapa igazgatói kinevezése után a Kosztolányi család szolgálati lakást kapott. A tantestület az állami vezetés alatt álló középiskola működéséről számot adó évkönyvekben rögzítette elvárásait és célkitűzéseit, adta közre a tanulók eredményeit, a pályadíjak nyerteseinek névsorával együtt. Noha az intézmény fontosnak tartotta a szegény diákok segélyezését, a tanulók többségét elsősorban a tehetősebb rétegek – birtokosok, polgárok, értelmiségiek, városi tisztviselők – gyerekei adták.

A gimnázium vezetősége a hazafias és a vallásos nevelésre helyezte a hangsúlyt, s miután a tanulók jelentős része római katolikus volt, elsősorban e vallás gyakorlását szorgalmazták. Az iskola vezetősége fegyelmi kérdésekben különösen szigorúan járt el, az évkönyvekben felsorolták a magatartásbeli kihágásokat is. Kirívó eseteknél az igazgatóság erkölcsi romlottságot föltételezett, s összehívta a tantestületi tanácsot. Előfordult, hogy a kemény bánásmód áldozatot követelt: 1901 májusában a gimnázium egyik jeles tanulója, Kovács Gyula öngyilkos lett, ami Kosztolányit és Csáthot is megviselte. Néhány hetedik osztályos diák szerenádnál után betért a kocsmába, elfogyasztott pár liter bort, mire a tanári konferencia tandíjkezdvezményük és ösztöndíjuk megvonásáról döntött. Kovács búcsúlevelében id. Kosztolányi Árpád igazgatót és Rorák Imre tanárt tette felelőssé, a helyi lapok pedig támadást intéztek a pedagógusi kar ellen.

Magatartásbeli problémái Kosztolányi Dezsőnek is adódtak. 1900. március 15-én például – ami akkor még nem számított munkaszüneti napnak – nem ment iskolába, s mikor kérdőre vonták, így válaszolt: „Nem mentem iskolába, mert nagyapám, aki negyvennyolcas honvédszázados volt, arra tanított, hogy ez a nap a legnagyobb ünnepek egyike. Nem is fogok ezen a napon soha iskolába menni.”²¹ Bár magatartásból beírást kapott, a következő évben már igazgatói tisztét betöltő édesapja hivatalos ünneppé tette március idusát. „Sajnos, hogy a magyar kormány annyira rövidlátó, vagy rosszakaró, hogy a nemzeti újjászületés napját nem tudja

²¹ *Kosztolányiné* 43.

méltóképpen megünnepelni, örvendetes pedig, hogy édesatyám, a hitvány »kéz alatt« adott utasítást megvetve, egész nap adott szünetet” – rögzítette a naplójában Kosztolányi az eseményeket.²²

Az édesapa 1900. augusztus 28-i igazgatói kinevezése fordulópontra jelentett az egész család életében. Nemcsak társadalmi presztízzsel járt az új pozíció, hanem anyagi előnyökkel is, valamint egy hatszobás szolgálati lakással az iskolának helyet adó palota épületében. A diák Kosztolányi helyzete egyszerre vált könnyebbé és nehezebbé, hisz ő is középpontba került. Dacossága azonban nemhogy nem mérséklődött, de még rendszeresebbé váltak kihágásai. Lázadása egyaránt szólt id. Kosztolányi Árpádnak és az iskola vezetőségének. Felnőttkori visszaemlékezésében az apafigurák elleni föllépés ellentmondásosságára világított rá: „Magam is a tekintély-romboló ifjúsághoz tartoztam. De amíg a többiek könnyűszerrel kiélhették az apjuk elleni lázadásukat, úgy, hogy az apjuk jelképét, a tanárokat gyűlölték, nálam ez a folyamat bonyolultabb volt. Egyaránt szítottam társaimhoz, akik forradalmi ösztöneimet szóltatták meg s a tanárokhoz, akikben apámat, a kegyeletet, védelmeztem. Megértettem mind a két pártot. Így bizonyos lelki hasadás és kettősség támadt bennem.”²³ Kosztolányi viselkedésében saját határainak feszegetése is megnyilvánult, amire már diákfejjel reflektált: „Mióta VI. gimnáziumba járok, gondolkozni kezdek, vajjon mi vezet jobban a nagysághoz, mi fejleszti ki jobban a talentumot, az iskola, vagy a vele való dacz.”²⁴

A Szabadkai Községi Főgymnasium rangos intézménynek számított a pedagógusgárdája tekintetében. Olyan jeles személyiségek tanítottak ott, mint például Toncs Gusztáv, aki szintén 48-as örökséggel rendelkezett (édesapja részt vett a szabadságharcban), Budapesten végezte az egyetemet, majd harminc éven át tanított Szabadkán. *Zágoni Mikes Kelemen élete* című könyvére a hivatalos kritika is felfigyelt; olyan szerzők írtak róla, mint Gyulai Ágost, Császár Elemér és Négyesy László.

²² Kosztolányi Dezső: Napló. 1901. márc. 15. In *Kosztolányiné* 88.

²³ Kosztolányi Dezső: *Édesapám*. In uő.: *Bölcsőtől a koporsóig*. Budapest, [1933.] Nyugat, 165.

²⁴ Kosztolányi Dezső: *Napló*. 1901. jan. 8. In *Kosztolányiné* 75.

1909-ben a Szabad Lyceum kiadásában jelent meg *Shakespeare drámai művészete* című munkája, de Madách főművével is behatóan foglalkozott. A Szabadkai Községi Főgymnasiumban a magyar nyelv és irodalmon kívül filozófiát és logikát tanított, ám mellette időnként földrajzot, történelmet, természetrajzot és ún. görögptólt is.

Loósz István is oktatta Kosztolányit, aki magyar és latin szakos tanári tevékenysége mellett filológuskodott és tankönyveket írt. Foglalkozott még régi magyar irodalommal, Zrínyivel, Vörösmartyval és Kemény Zsigmonddal. *Ady Endre lírája tükrében* című kötete 1914-ben jelent meg, míg Petőfiről készített résztanulmányai kéziratban maradtak. Vele ellentétben Gaál Ferenc német- és franciatanárt – aki 1901 és 1903 között tanított a gimnáziumban – Kosztolányi már nem kedvelte: „A kis képzelgő Gaál, Goethe Mignonjáról azt mondta, hogy azt nem lehet jól versbe lefordítani. Én »per strotz« lefordítottam, s holnap, ha jó kedvem lesz, az orrához vágom.”²⁵ A diákot hosszabb ideig tanította még Prokesch Ignác (mennysiségtan), Bölcskey Lajos (görög), Bibó-Bige György (német) és Mérey Ágost (történelem, földrajz).

Kosztolányi év végi osztályzatai többségükben jelesek voltak, de az ifjú szárnypróbálgató kezdettől fogva jóval komolyabb célokat tűzött maga elé. A gimnáziumi alapképzés keretein belül írt dolgozatai nem egy esetben kiindulópontként szolgáltak pályaműveihez. Már középiskolásként elemezte például Shakespeare *Julius Caesar* című drámáját, akkor még a tanár által megadott értelmezési szempontoknak megfelelően. Különösen érdekelte a társadalmi képmutatás és a hatalmi harc kérdésköre, valamint a szabad gondolkodás lehetőségei egy zsarnoki világban.²⁶ Antoniusbeszédénekértelmezésekor – korát meghazudtoló érettséggel – önálló bátor elemzőként a következőket írta: „Antonius beszéde az egész dráma legfontosabb részlete. Mindez

²⁵ Kosztolányi Dezső: *Napló*. 1901. márc. 7. In *Kosztolányiné* 85. „Ez alkalommal azt tapasztaltam, hogy a mi kis Gaálunk nemcsak az irodalomhoz, hanem a verstanhoz sem ért egy betűt se.” Uő.: *Napló*. 1901. márc. 8. In *Kosztolányiné* 85–86.

²⁶ Kosztolányi Dezső: *A drámai cél kitűzése „Julius Caesar” első felvonásában*. 1900. okt. 15–31. MTAKK, Ms4620/66.

ideig a cselekmény felfelé haladt, most azonban a tetőpontra ér, ez az az idő melyben annak vagy jobbra, vagy balra kell fordulni, itt áll be a sorsfordulat, melynek következménye a köztársasági párt elbukása. Ez a dráma legszebb, legérdekfeszítőbb része. De nemcsak a dráma haladásának szempontjából fontos ez, hanem esztétikailag is.”²⁷ Egy évvel később keletkezett, *A versesforma fontossága a költői műben* című dolgozatában pedig azzal foglalkozott, vajon mennyiben csak külsődleges sallang a vers, vagy pedig „a forma s a gondolat kölcsönösen szülik egymást”.²⁸

A kötelezőkön túl persze számos más munkát is tanulmányozott az írópalánta, olvasmányélményeit pedig rendre rögzítette naplójában. A magyar és az európai irodalmi kánon alapműveit egymással párhuzamosan olvasta; a nemzeti klasszikusok közül több prózai szöveget említ Jókai *Kárpáthy Zoltánjától* Eötvös *A falu jegyzőjéig*. A lírában Petőfitől Szabolcska Mihályig terjedt az érdeklődése, Vörösmarty művészetét pedig oly nagyra tartotta, hogy 1900. december 1-jét egyenesen „Szent Vörösmarty napja”-ként jegyezte. Madách Imrével kapcsolatban szakirodalmi olvasásról is beszámol, míg a világirodalmi alkotásokból Byron *Don Juanjára* és Victor Hugo *A párizsi Notre Dame* című regényére utal.

Az idegen nyelvű irodalmakban való egyre alaposabb elmélyülés nyitottá tette a műfordítás elméleti és gyakorlati kérdéseinek tanulmányozására is. Vergiliusz *Aeneisének* egy részletét elemző dolgozatában a fordítás három fajtáját különböztette meg: a szó szerintit, a gondolatok hű visszaadását és a teljesen szabad fordítást.²⁹ Magyarozatát illusztrálendő négyféleképpen tolmácsolta magyarul ugyanazt a szakaszt: szabadfordításban, niebelungi sorokban, terzinában és alexandrinokban. A fordítás mibenlétéről nemcsak naplóiban és iskolai munkáiban elmélkedett, hanem unokatestvéréhez írt leveleiben is. Amikor például Csáth Christian Fürchtegott Gellert *A vallató (híd) kő* című versét magyarrá ültette,

²⁷ Kosztolányi Dezső: *Antonius beszédének elemzése*. 1900. nov. 15. – dec. 7. MTAKK, Ms4620/66.

²⁸ Kosztolányi Dezső: *A versesforma fontossága a költői műben*. 1901. okt. 2–29. MTAKK, Ms4620/67.

²⁹ Kosztolányi Dezső: *A hír allegóriája*. Vergiliusz Aeneisének IV. én. Vv. 173–197. Műfordításelmélet és műfordítás. 1902. febr. 4. – márc. 4. MTAKK, Ms4620/69.

Kosztolányi komoly bírálattal válaszolt: „Ez a strófa nem fejezi ki az eredetiben foglalt gondolatot. Legalább alexandrinban írtad volna. [...] Úgy látszik, téged a rím vezet, nem a gondolat vezeti a rímet.”³⁰

A fiatal diák hatodikos korától szerepelt a gimnázium által meghirdetett tanulmányi versenyeken is, az Önképzőkör pályatétélein pedig hetedikétől vehetett részt. Számos díjat nyert műfordításokkal, költeményekkel, elbeszélésekkel és bírálatokkal. Az 1901/1902-es tanévben az *Arany lírája*, az *Emlékbeszéd Csokonai Vitéz Mihály felett*, az *Eredeti versek*, a *Műfordítások németből*, a *Műfordítások Virgiliusból*, valamint az *Eredeti elbeszélések* című pályamunkák győztese lett, sőt még abban az évben megkapta Licht Zoltánnal és Mérey Andorral közösen a Szabadka város alapította Jókai-pályázat megosztott első díját is.³¹ Mindemelllett a gimnázium Széchenyi-pályázatának elnyerése is komoly presztízzsel bírt a diákok körében, amire Kosztolányi már az 1900/1901-es tanévben jelentkezett, de csak második helyezést ért el.³² Pályamunkáját unokatestvére másolta le, akinek megígérte: „Ha nyerek, osztozunk a nyereségben s a diadalörömbben, ha vesztek, akkor a búsongásban s a fájdalomban.”³³ A következő tanévben mindketten pályáztak, Kosztolányi első, Csáth pedig második helyezett lett, a bírálóbizottság tagjai, Loósz István, Révfy Zoltán és Toncs Gusztáv pedig komoly méltatást írtak a díjnyertes munkáról.³⁴

A gimnazista Kosztolányi nemcsak szellemi téren törekedett önállósága, hanem saját anyagi bevételre is igyekezett szert tenni.

³⁰ KD levele Csáth Géának, Szabadka, 1901. máj. In Kosztolányi Dezső: *Levelek–Naplók. Összegyűjt.*, s. a. r., jegyz.: Réz Pál. Budapest, 1998, Osiris [a továbbiakban: KDLN], 9.

³¹ Lásd *Szabadka Sz. Kir. Város Községi Főgymnasiumának Értesítője az 1901/2. tanévről*. Közli Id. Kosztolányi Árpád. Szabadka, 1902, Krausz–Fischer, 224.

³² *Szabadka Sz. Kir. Város Községi Főgymnasiumának Értesítője az 1900–1901. tanévről*. Közli Id. Kosztolányi Árpád. Szabadka, 1901, Krausz–Fischer, 203.

³³ Kosztolányi Dezső levele Csáth Géának, Szabadka, 1901. máj. In KDLN 7.

³⁴ Loósz István, Révfy Zoltán, Toncs Gusztáv: *Jelentés a Széchenyi-pályázatról*. „Levéltár, Városi Tanács, [Szabadka,] II. 92/1902; 11379.” Közli Magyar László: Kosztolányi Dezső és Brenner József (Csáth Géza) pályamunkáit értékeli a gimnáziumi tanárok (1902). In *Gymnasium 1747–1997*. Szerk.: Hegedűs Antal – Szabó József. Szabadka, 1997, Pannon Press, 322.

Pályamunkáiért nem egyszer jelentős összeget kapott, de gyorsíró tudását ugyancsak kamatoztatni akarta, miután az iskolában édesapjától megtanulta a Gabelsberger–Markovics-féle rendszert. Sikerült is jegyzőkönyvi gyorsíróként munkát vállalnia a helyi tejszövetkezetnél, keresményéből pedig elsőként édesanyjának vásárolt Mária-érmet. Fizetségét azonban nem mindig kapta meg időre, fel is jegyezte naplójába: „Voltam Kondor úrnál. Szőkik előlem”, majd nem sokkal később megint említette: „Kondor úrnál ismét voltam, ki újra nem volt otthon, felesége égre-földre esküdözött, hogy holnap megkapom a 9.20 fr.-omat”³⁵

Ebben az időszakban sikerült belekóstolnia a lapkészítés rejtelmeibe is. A társaival közösen szerkesztett *Előre* című kiadvány első száma 1901. augusztus 15-én jelent meg. A „képes folyóirat” eredetileg havilap lett volna, a következő programmal: „Lelkes örömmel nyújtjuk ezt a kis újságot mely hivatva lesz pótolni azokat a szép kiállítású, de drága lapokat, melyek e széles Magyarországon megjelennek. [...] Állandó rovatainkkal (Irodalom, Hírek stb.) be fogjuk bizonyítani, hogy ez a lap nem néhány ábrándos ifjúnak időtöltése, hanem a szabadkai ifjúság lelke[s?] védője, mulattatója.”³⁶ A felelős szerkesztő Ángyán Béla volt, főmunkatársak pedig – Kosztolányin kívül – Fenyves Ferenc, Halmos József, Jámbor Mihály, Ludasi János, Szinéri Dezső és Ujházi Károly. A munkában közreműködött még Munk Artúr, Szabó Batancs István és Csáth Géza, és a szerzők többnyire álnéven szerepeltek.

A fiataloknak harmincpéldányt sikerült eladniuk folyóiratuk első számából, a továbbiakból ötvenet, így a vállalkozás összességében hasznot hozott számukra. „Csáth Géza, [...] nemcsak novellákat írt ebbe az újságba, hanem ő írta le sokszorosításra alkalmas litográf tintával a lap valamennyi közleményét. [...] A lapot] némi kis panama igénybevételével a törvényszéki fogházban őrzött rabok litográfon sokszorosították. A panama abban állott, hogy ezekre a rabokra büntetésül nem az igazságszolgáltatás magas fórumai rótták ki ezt a kötelezettséget, hogy az »Előre«-t sokszorosítsák, hanem az akkori fogházfelügyelő fia, akit később

³⁵ Kosztolányi Dezső: *Napló*. 1900. okt. 24., 31. In *Kosztolányiné* 48., 51.

³⁶ Az „Előre szerkesztősége”: *Beköszöntő. Előre*, 1901. aug. 15. 1. Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára [a továbbiakban: PIM Kt], Gy. n. sz. 2007/51/8.

kokaincsempészs miatt csuktak be.”³⁷ Fenyves Ferenc életregénye három megjelent számról tudósít, Csáth Géza naplója ellenben csak a második előkészületeiről számol be.³⁸ Nem tudjuk, végül mennyi látott napvilágot, de mindjárt az induló lapszám között verseket Kosztolányitól, aki ekkor még a „Csongor” álnév mögé rejtőzött.³⁹ Az *Előren* kívül a fiatalok titkos irodalmi társaságot is alapítottak, gyűléseiket az igazgatói lakásban tartották, míg id. Kosztolányi Árpád be nem tiltotta kezdeményezésüket.

Frivol darabok, trikós művésznők

Kosztolányi korai szerelmi élményeiről több anekdota is fennmaradt, melyek főként diáklányok és színésznők kegyeiért való versengésről tudósítanak. Olykor azonban fiatal férjes asszonyokra is szemet vetettek az unokatestvérek: Csáth Gézával közösen például rajongtak Ohrmann Kálmán vaskereskedő feleségéért. Amikor utóbbi lefordította Gellert *A vallató (híd) kő* című versét, a jeligéül választott „Mondhatlan kellemű bájhölgy” megjelöléssel valójában Lockenstock Rózára utalt.⁴⁰ Kosztolányi levélben kifejtett véleménye nem pusztán szakmai kifogásokat tartalmazott, hanem plátói szerelmi vallomást is: „Nem bírálhatom tovább gondosabban, mert sietek. Sietek hozzád, kinek nevét lantom zengendi, sietek hozzád, kinek képe lelkemben múlhatatlan vonásokkal van bekarcolva, sietek hozzád, kit örült képzeletem lát holdvilágos éjjelen a liliomok közt, te szép, te bájos, mondhatlan kellemű bájhölgy.”⁴¹ A két fiú az udvarlás különleges módját

³⁷ Fenyves Ferenc: *Mégegyszer elmondom...* Fenyves Ferenc írásai. Szabadka, 1938, Minerva, 180.

³⁸ „Ma délután vittük litografáltatni lapunkat, melynek címe: ELŐRE, ez már a második szám lesz.” 1901. szept. 10. In Csáth: „*Méla akkord...* I. m. 304.

³⁹ *Csongor* [Kosztolányi Dezső]: *R. Gy. sirján*. Előre, 1901. aug. 15. 2–3. p. Uő.: *Két dal egy szép lányhoz I–II*. Előre, 1901. aug. 15. 10–11. p. Az *R. Gy. sirján* című vers összefüggésbe hozható Reviczky Gyula kultuszával is, melynek KD ekkortájt komoly híve és ápolója volt.

⁴⁰ Lásd bővebben Dér Zoltán: *Az első műhely*. In uő.: *Ikercsillagok. Kosztolányi Dezső és Csáth Géza*. Tanulmányok, kritikák és dokumentumok. Újvidék, 1980, Forum, 33.

⁴¹ KD levele Csáth Gézának, Szabadka, 1901. máj. In *KDLN* 10.

választotta, miután két-két fillérenként marékszámra vásárolták a szögeket, hogy naponta láthassák az asszonyt.

Kosztolányi saját rokonságában is „vadászott”, hiszen unokahúga, a három évvel fiatalabb Brenner Etelka szintén tetszett neki. Rajongása azért nem tartott sokáig, mert a lány barátnői – Kengsiur Hajnalka és a későbbi színésznő, Lábass Juci – jobban felkeltették az érdeklődését. Másik unokahúga a tragikus sorsú, ötévesen elhunyt Budanovits Ilona volt, akiről így vallott naplójában: „Oh, mily kedves, mily édes kis gyerek ez! Kis aranyos orczája olyan, mint egy tejbe ejtett rózsa, ábrándos kék szemeit örökös mosoly köríti, álmodozik tündérországról, tündér- királynékról... s különös szeretettel viseltetik a férfiak iránt.”⁴² Kosztolányi Dezsőné állítása szerint a kislány nemcsak „szenvedélyesen ragaszkodott” fiúrokonához, hanem kacéran utánozta is a nagyok szerelemföltételét: „ha észreveszi, hogy jön, izgatottan súgja egyik vagy másik bátyjának, vagy Dide öccsének, Árpinak: / – Vegyél fel, gyorsan, vegyél az öledbe és szoríts magadhoz, csókolj, csókolj, ahogy csak bírsz. Hadd lássa!”⁴³ A „Kis Ilonkának” becézett gyermek 1903. március 20-án halt meg agyhártyagyulladásban. Mind Kosztolányit, mind Csáthot komolyan megrázta az eset, sőt az idősebb unokafivér ezután egy ideig papnak akart menni.⁴⁴

A diákkori naplók a szabadkai Népszínházban fellépő színésznők iránti, sokszor szenvedélyes hangú rajongásokról is tanúskodnak. Kosztolányinak és barátainak egyik nagy kedvence Csendes Alice volt, aki Szabadkán, Pesti Ihász Lajosnál kezdte a pályáját. A művésznő kedvéért a fiatalok tapstüntetést szerveztek, méghozzá a feltűnés kedvéért épp a színházi előadás közepén. Az ötlet Csáth Gézától származott, és a beszámolók alapján remekül sikerült. Míg Kosztolányi február 11-ére tette az akció időpontját, Csáth február 7-i dátummal jegyezte föl a történéseket.⁴⁵ Az eset (esetek?) városszerte nagy

⁴² Kosztolányi Dezső: *Napló*. 1901. jan. 11. In *Kosztolányiné* 77.

⁴³ *Kosztolányiné* 99.

⁴⁴ *Kosztolányiné* 100. Könnyen előfordulhat, hogy a kislány alakja ihlette a „Kisilonka” elnevezésű szerepjátékot, amit KD később feleségével játszott.

⁴⁵ Kosztolányi Dezső: *1901. Naplófüggelék*. In: *Kosztolányiné* 96. Csáth Géza: 1901. febr. 7. In uő.: „*Méla akkord...*” I. m. 245.

visszhangot keltett, még a *Szabadkai Közlöny* is tudósított róla: „Csütörtökön, február 7-én Szigligeti »Liliomfi« című vígjátékán [...] egy kis tüntetés volt F. Csendes Alicze mellett, melyet úgy látszik a helybeli diákság rendezett, nem tudjuk mi értelme volt ez ízetlen tréfának, mert csak annak minősíthetjük, miután ok egyáltalában nem volt rá.”⁴⁶

Kosztolányi szó szerint belebetegedett vonzalmába: még 38 fokos lázzal is a színésznőről írt verset.⁴⁷ Szerelme nem tartott sokáig, egy hónappal később már Tarján Irma pályakezdő színésznőt imádta, akit szintén Pesti Ihász szerződtetett, és három évig játszott Szabadkán. Kosztolányi 1901. márciusi naplóföljegyzéseiben egymást érik a plátói lángolásról tanúskodó sorok. Miután Tarján játszotta Rózsi szerepét Szigligeti Ede *Cigány* című színművében, a fiatalember csak „cigánylány”-ként emlegette. Minden bátorságát összeszedve még egy költeményt is elküldött neki, ám nem sokkal később tudomására jutott: Tarján bizony másnak a kedvese.

1903. február 27-én Küry Klára operettprimadonna érkezett pár napos vendégszerepelésre a városba. Szabadkai látogatása idején már bécsi és prágai föllépéseket tudhatott maga mögött, és országsszerte nagy népszerűségnek örvendett. Kosztolányi szülővárosában Hervé *Nebáncsvirág* és *Lili* című operettjeiben, valamint a *Casanova* és az *Ádám és Éva* című zenés darabokban szerepelt. A primadonnát a diákok által csak „Táti”-nak becézett Sziebenburger Károly, a gimnázium történelemtanára és egyben a színügyi bizottság elnöke köszöntötte: „Az öreg szívesen viselte egyenruháját – emlékezik vissza Munk Artúr –, különösen, ha szép, fiatal színésznők körül legyeskedett. Tudnivaló, hogy a színigazgató szubvenciót kapott a várostól és a színészek szerződése a színügyi bizottság elnökétől is függött.”⁴⁸

A művésznő szabadkai föllépését kísérő botrány még a gimnáziumban is felfordulást okozott, Sziebenburger egyenesen

⁴⁶ [Szerző nélkül]: [Szinházi szemle]. *Szabadkai Közlöny*, 1901. febr. 10. 2.

⁴⁷ KD levele Brenner Józsefnek, [Szabadka, 1901. febr. 11. és 16. között]. In *Kosztolányi Dezső Levelezése I. 1901–1907*. Szerk.: Buda Attila. Összeáll., s. a. r., jegyz.: uő. – Józán Ildikó – Sárközi Éva. Pozsony, 2013, Kalligram [a továbbiakban: *KDLI*], 18–19.

⁴⁸ Munk Artúr: *Köszönöm addig is... Egy orvos életregénye*. Újvidék, 1953, Testvériség–Egység, 13.

nyugdíjaztatását kérte. Id. Kosztolányi Árpád ugyanis korábban megtiltotta, hogy a tanulók operetteket látogassanak, ám a „diákok között nagy izgalmat keltett a színházi hír”, s mikor megtudták, „hogy frívól darabokról van szó, a művésznő trikós szerepben lép föl és nem takarékoskodik telt idomai mutogatásával”, elhatározták, hogy az előadásokon a tilalom ellenére is részt vesznek.⁴⁹ A főkolomposok közé tartozott természetesen Kosztolányi és Csáth, illetve Fenyves Ferenc, Munk Artúr és Sztrókey Kálmán. A fiúk eredetileg fáklás zenével kívántak elbúcsúzni Kürytől, a rendőrség ellenben betiltotta a megmozdulást, mert későn jelezték szándékukat. Így végül más módját választották a tiszteletadásnak: nemcsak „véresre tapsolták” a tenyerüket és „rekedtségig” kiordítozták magukat, hanem fiákert is rendeltek a művészbejáróhoz, amit lovak híján maguk vontattak végig a szabadkai korzón. A kocsiban a primadonna ült, oldalán az öreg Sziebenburgerrel. Az egész várost felkavaró estéről a helyi lapok is tudósítottak, az iskola vezetősége pedig rendkívüli tantestületi ülést hívott össze. Tanácskozásuk eredményeképp a fegyelmi vétségért elmarasztalt tanulók rosszabb magatartásjegyet kaptak, a színházi előadásokra tanárokat rendeltek ki, a darabokról pedig előzetes jelentésnek kellett igazolnia: pedagógiai szempontból hasznosak-e vagy sem.

A számos ingernek kitett Kosztolányi végül egy „szőke démonnak” köszönhetően ismerte meg a testi szerelmet, az *Előre* című diáklap egy forint ötven krajcárt kitevő forgótókéjéből. „Mi többiek szintén nem károsodtunk, mert a megismerkedéstől a beteljesülésig terjedő folyamatot olyan élénken mesélte el előttünk, hogy szinte egyek voltunk az élvezetben” – elevenítette fel az esetet Fenyves.⁵⁰ A fiatalembert a Decsy-patikában dolgozó Ángyán Béla gyógyszerészgyakornok vitte el Palkó Juliska prostituálthoz,⁵¹ akit Kosztolányi már korábban kiszemelt

⁴⁹ Munk: *Köszönöm addig is...* I. m. 13–14.

⁵⁰ Fenyves: *Mégegyszer elmondom...* I. m. 181.

⁵¹ Kosztolányiné regényes színt ad az epizód leírásának: „Felveszi ünneplő ruháját, húga gyöngyvirág parfümjével beillatosítja magát, fehér szekfűt tűz a kabátja gomblyukába, fehér cérnakesztyűt húz. Összeüti bokáját, bemutatkozik és kezét csókol a lánynak.” *Kosztolányiné* 99.

magának. A kaland után rögtön háziorvosához, „az öreg Wilhelm bácsihoz” szaladt, mert egy bolhacsípést a vérbaj első tüneteként észlelt. De az igazgató úr fiának arra is adódott lehetősége – részben társadalmi közmegegyezésként –,⁵² hogy otthonában szerezzen szexuális élményeket, amint azt Kosztolányi Dezsőné szintén lejegyzi: „Éjszakánként, harisnyában kilopózik az engedelmes, kedves tanyai lányhoz, azután egyszerre észreveszi, hogy a lány sokat sír s egy napon elmegy, szó nélkül otthagyja a szolgálatot.”⁵³ Nem zárható ki, de nem is bizonyítható, hogy az író erre a lányra utalt egy későbbi feljegyzésben: „Maris nevű cseléd, akibe először szerelmes voltam. A Pici kutyámat hozta a Promenádn utcából. Ez a szerelem ma is hat rám. Ez életem döntő szerelme (Maris).”⁵⁴

⁵² „A dolgozószoza, a háló, a gyerekszoza, a nappali és az ebédlő a térben is tükröződő kiegyensúlyozott, szabályozott életkeretet jelentettek, ahol még az is többé-kevésbé kalkulálható volt, hogy a cseléd a fiatalúr »szexuális« szocializációját is elősegíti”. Gerő András: *Egy viselkedésforma ellentmondásai a századelőn*. In uő.: *Utódok kora. Történeti tanulmányok, esszék*. Budapest, 1996, Új Mandátum, 130.

⁵³ Kosztolányiné 99.

⁵⁴ Kosztolányi Dezső: *Naplók. 1933–1934*. In KDLN [a továbbiakban: *Naplók 1933–34*] 815. *Kék gyász* című tollrajzában Margit nevű szobalányt emleget kamaszkora nagy szerelmeként. A leírás alapján a halott kisöccse fölötti virasztás alkalmával találtak egymásra; KD tizenhárom éves korára teszi az eseményt, noha ifj. Kosztolányi Ágoston 1890-ben halt meg. Kosztolányi Dezső: *Kék gyász*. A Hét, 1915. júl. 11. 359–360.

N. Pál József

Mindennapi sikerünket add meg nekünk ma?

Sportról – másképpen

Tudnivaló, hogy a sport, ez a modernitás korától felnőttkorba lépő jelenség, miután szervezettebb versengéssé növekedett, önön paradoxonjait is kihordta, és fenn is tartja kivédhetetlenül. A sport játék, a *homo ludens* sajátja, örömforrás, az identitás erősítője, de az önző sikervágy, az ellenszenvek, előítéletek fenntartója is egyben, gyakran szétszalazhatatlanul. Benne, s a hozzá való viszonyban emberi valónk szélsőséges érzelmi, morális-amorális tartalma, az öröm és a bánat, a szeretet és a gyűlölet, a sportszerűség és a csalásra való hajlam kavargó; ebben a szférában – akár a többiben? – szinte a történet kezdetétől összeér az „isten” és az „ördög” szál. Egyszerre óhajtunk a sportszerűség példája, örvöztetője lenni, de győzni is mindenáron, s mivel ez lehetetlen, mindig éppen embervoltunk egyik vagy másik fele tűnik erősebbnek. Így aztán a sportban és a hozzá való viszonyban – legyen szó akár versenyzőről, akár nézőről vagy szurkolóról – mindenki valója megmutatkozik! Ez annyit tesz: rövid távon lehet a sportban hazudni (csalni, nyereszkeskedni, törtetni), de hosszabb távon nem érdemes. Ez az első paradoxon.

A sport, noha van története, tradíciója, „rövid távú” műfajja lett mára, a hosszabb távú szemlélet vesztesre áll – ha akadnak „örzök a strázsán” (Ady), akkor is. A mindennapi figyelem tartja fogva az edzőt, a versenyzőt, a szurkolót, a tulajdonost, a hírek gyártóját, követőjét, fogyasztóját, mindenkit. Így van ez a szervezett versenysport, mondjuk, az első modern kori olimpia (1896) óta tartó történetében, mindig így volt, legfőljebb a hírközlés, a „média” változásai s egyéb tudományos, technikai fejlődés révén radikalizálódik e tendencia irgalmatlanul. Ma már a „jelen idő”, a

mindennapos jelenlét (amit a folytonos „siker”, annak vágya szavatol) fontos mindenkinek, ez az egyetlen, *érdemességet* legitimáló mérce a fejekben, s már az ösztönökben is.

Ismert, hogy az olimpiát életre hívó Pierre de Coubertin a XIX. század gyermekeként a nemes emberi ideák (béke, tisztesség, öröm stb., ahogy *Óda a sporthoz* című versében írta) ígézetében élt, de tudjuk azt is, hogy a csalás, az önző szándék már az első játékokat is érintette, a vívásban, a maratoni futásban és egyebütt. Védte álmát a báró, ahogy védhette, ám csalódásokkal a szívében kellett 1937-ben elmennie, hisz a fokozódó nyerészség, amit a terjedő nyilvánosság parancsa is erősített, épp az ő ideáját fojtogatta egyre jobban. Mert nemcsak az olimpia nőtt világjelenséggé, nőtt a változások kihordta új igénynek való megfelelésvágy is közben. Az első olimpiáról csak a gyermekkorát élő (sport) sajtóból kaphatott hírt az ember, ám jó negyedszázad múltán – az első világháború fölfakasztotta érzelmektől is fűtve majd – az identitásteremtés új formája tömegeket mozgatott (a válogatott labdarúgó-mérkőzéseket Angliában harminc-, Magyarországon közel harminc-, Skóciában nyolcvanezren [!] is nézték 1913–14 táján már), noha a sportolókat – a korai sztárokat – versengés közben csak személyesen lehetett látni akkoriban még!

Az első nagy – jelenünk felé mutató – „ugrást” a húszas-harmincas évek hozta el, a tömeges érdeklődés törvényszerű alakulásával együtt persze. E váltás az írott sajtó terjedésén túl (hazánkban a *Nemzeti Sport* 1923-tól lett napilappá, s hetente kétszer a *Sporthírlap* is megjelent) a rádió és a mozgókép – egyelőre részleges – föltűnésének következménye volt. A verseny élménye jelenlétet igényelt még ugyan, ám a siker reményéből, a mámból már a történettől távolabb lévő ember is – így vagy úgy – kaphatott. Ahogy a filmen látott sztár, úgy a pályán küzdő versenyző és a közösen átélhető idea vagy annak illúziója is a megtapasztalható öröm részévé lehetett, ahogy az ötszörös olimpiai bajnok Johnny Weissmüller (Tarzan legnevesebb alakítója) vagy a háromszoros győztes jégtündér, Sonja Henie példája is bizonyíthatja ezt. Mindez a „csak a mindennapi győzelem s

a látványos siker a fontos” szemlélet felé lökte a sportolót és a szurkolót egyaránt.

E változás a hatvanas évekre érett be igazán, a (sport)tudomány és a média fejlődésének köszönhetően. Az orvosi fölkészítés általánossá válásával, tervezettségével, a vele párhuzamos „doppingprobléma” radikalizálódásával (doppingvizsgálat az 1968-as olimpián volt először) nem foglalkozom, de annyi elmondható, hogy e gyakorlat a versenysport társadalmi-szociológiai szerepe ötvenes-hatvanas évekbeli megváltozásának kísérőjelensége volt. A második világháború sokkját lassan kiheverő Nyugat gyors gazdasági fejlődésének az értékvilágok, az életforma-ideák átalakulása is a törvényszerű része lett. A tömegesebb fogyasztás, a jólét ígérete-vágya, a sztárkultusz terjedése (gondoljunk a filmcsillagok népszerűségére, Brigitte Bardot-tól Gina Lollobrigidán át Gérard Philipe-ig, Alain Delonig és másokig), a siker megélhetőségének, „megérinthezőségének” növekvő illúziója egy libidinózus, élvezeti alapú életérzés fundamentuma lett a mindennapok részeként, s ez a versenysport státusát is megváltoztatta.

Nem előzmények nélkül ugyan, a sport a siker, a sikerre törekvés kitüntetett alkalma lett tömegesebb méretekben immár, s e fölismerést a technika bőverejű csodája, a rohamosan terjedő televízió közvetítette – szó szerint – föltartóztathatatlanul. Mi, magyarok nemigen gondolunk reá, de Puskás Ferenc világszerete ismert magyarrá nem annyira a hazai, hanem az 1956 utáni, már a nyugat-európai televízióban is kísérhető pályafutásának köszönhetően lett, ám e sodorban, amiben a labdarúgásnak, a legnépszerűbb sportágnak kitüntetett szerep adatott, az első valóságos üzleti-sporttörténeti fordulót élhettük át mindannyian. Nemcsak a centiben, másodpercben, kilóban mérhető eredmények (atlétika, úszás, súlyemelés, gyorskorcsolya stb.) lódultak meg a hatvanas évek második felét követően, de magához a sporthoz való szurkolói – hamarosan inkább rajongói – viszony is radikálisan átalakult, totálissá vált, s ami a lényeg, globalizálódott közben.

Ahogy Mark Kurlansky, a jelenséget ünneplő amerikai újságíró írta könyvében (*Egy év, amely felrázta a világot*, 2004.), 1968 volt – metaforikusan szólva – az első globális esztendő. Mindaz, ami ide vezetett, s ami ezt a dátumot követte, az életértékeket, a célokat, a hozzájuk való viszonyt, a látásmódot változtatta meg. A kultúrtörténet valaminő posztmodern (értsd: modernség utáni), konszenzuálisan definiálhatatlan, sokszínűséget és toleranciát, káoszt és értékrelativizmust egyként hordozó-jelentő „korszakváltást” ért e fordulóponton (ellehetetlenültek a „nagy történetek” és egyebek stb.), annyi azonban bizonyos – nekem bizonyos! –, hogy e trend nyomán végletesen individuális sikerszemlélet s vele újszerű sikervágy vette kezdetét. Amennyire sikeres – ismert, ünnepelt, gazdag – vagy, amennyi befolyással bírsz, annyiit érsz, és ebben a tradíciódhoz, a közegedhez, a nemzetedhez való kötődésed ne gátoljon pillanatokra sem: e kötődéseidhez való ragaszkodást a személyes – mindenki számára látszó – siker parancsának felül kell írnia! A sport ebben a folyamatban lett kivédhetetlenül az egyéni sikerre törés kiváló esélye, s ez az egyre gyorsuló fősodor vájja a medrét azóta is.

Aki korosabb, emlékezhethet, hogy a külföldi (elsősorban futball-) csapatoknak való drukkolás szokása – ami ma már uralkodó, s a honi vonzódásokat többször le is váltja – ekkortól vette kezdetét, akárcsak a szurkolói viselkedésmódok globalizálódása is (megint a tévé bűvereje). Ahogy az első olimpia, amelyet a műholdas adásnak köszönhetően a történetekkel egy időben láthatott 500 millió ember a földön, 1968-ban volt, úgy az első szurkolói ultra csoport is ekkor alakult Milánóban – hogy e jelenség is gomba módra terjedjen nemsokára. Ma már Real Madrid-, Barcelona-, Milan-, Juventus-, Liverpool-, Manchester United- stb. rajongókkal, rajongói csoportokkal (!) van tele a földgolyó, s milliók vannak, akik rajongott sztárjukat (klubjukat) sosem látják „élőben”, s ha találkozónának is, esélyük sem lenne szót váltani annak tagjaival. Az otthonlét természetes ismerősségéből („S ha néha lábamhoz térdepel egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom...” – írta Radnóti) kinövő azonosságtudatot valami „más”, virtuá-

lis, talajtalan kötődés váltotta fel a sportban is (!), ami az ember személyisége magvát is átjárja már. Ennek során kezdett fakulni, majd eltűnni a klubhűség fogalma például, s a „szintet kell lépni” parancsa lassan mindent elborít. Pontosabban: a hűség, mint érték, él ugyan a szurkolóban, ám ha rajongott játékos a külföldre, erősebb gárdához, netán „topcsapatba” igazol, habozás nélkül megbocsátja neki, sőt, ünneplésbe kezd. Mert ha – természetesen – több pénz reményében áll tovább a kedvenc, illik „megérteni”; igaz, így a szíve csapataért „mindenre képes”, érte érpattanásig élő-haló drukker maga is az „új törvény” foglyává lesz irgalmatlanul. Beszélhet a klubról, a hűségről akármennyit – én Csillag Péter sportújságírónál olvastam először e fordulatot –, mégiscsak a футбол „egyéni sportággá” válását támogatja – ha nincs igazán tudatában ennek, akkor is! Félreértés ne legyen: klubváltás régebben is létezett (Magyarország ebbéli, 1949–1979 közti „sajátos” helyzetét nem részletezem most), ám e mára virulenssé lett, a sportot átjáró szemléleti forduló 1968 után vette látványosabb kezdetét – aztán 1990-et követően még inkább.

Hát igen! Az 1968-as esztendőben vagy ennek tájékán, ehhez köthetően, minden megváltozott. „Kisebb” lett a nagyvilág, megismerhetőnek, meghódíthatónak – legalábbis „térben”, mert egyébként egyre rejtélyesebbnek, átláthatatlanabbnak, zűrzavarosabbnak – tűnt az egész hirtelen, s elszabadult a fantáziánk. Az űrkorszakot éltük, 1969 nyarán ember lépett a Holdra. Emlekszem, *Az Orion űrhajó fantasztikus kalandjai* című – ma már bárgúnak tetsző – NSZK-s tévésorozatot szájítatva néztük, s hittük, 2000-re a csillagközi sztrádákon fogunk röpködni majd. De félt is a világ ugyanakkor. Az atomháborútól, a fölismeréstől, hogy az ember elpusztíthatja önmagát, s ez az életérzés a korszak nem egy művészeti alkotásán átderengett. A világhódítás illúzióját a szorongás keretezte, a totális szabadságvágy („tilos tiltani” – írták az egyetemek falára 1968 Párizsában) az apokalipszis előérzetével keveredett, gyakran szétszalazhatatlanul. Hozzánk, a „keleti régióba” mindez kissé késve, lefojtva (épp ezért iszonyatos vonzerővel) érkezett, ám a kavargó jelenség nem volt

feltartóztatható. Se zenében, se irodalomban, se színpadon, se „életérzésben”, se külsőségekben (öltözködés, hajviselet stb.), se vágyakban, törekvésekben általában, se sehol. A kérdés az lett: mi az az erő, ami értelmes vagy annak látszó medret ad majd ennek az áradásnak?

Nos, a pénz, a hatalom, a befolyás növelésének vágya lett e meder, mint korábban is bármikor, csak merőben új, immár végképp globális igényű körülmények közepette. „Versenypályává” lett a világ minden értelemben, miért épp a sport – ez az eleve versengésre teremtett szféra –, s a róla való gondolkodás maradt volna ki?

S épp azért, mert 1968 „nagy akarása” Párizsban és – más körülmények közt, más következményekkel – Prágában (szóval a keleti „blokkban”) is vereséget szenvedett. Amott kiderült, hogy a kapitalizmust mint jobb életlehetőségeket ígérő, ajánló formációt leváltani nem lehet, emitt, hogy az „emberarcú szocializmus” álmában bízni – amíg a Szovjetunió ereje teljében, önnön világhatalmi érdekeit érvényesíteni képesen létezik – nem érdemes. Az ember, a sokszor álmodozó ember meg olyan, hogy élni akar, s élni fog, amíg lehet, ezért aztán nagyobb tömegeiben „betagozódik” oda, ahova muszáj betagozódnia!

1968 veresége az illúziók elvesztésének korát s a végtelenségé vált individuális sikerszemlélet idejét egyszerre hozta el, s ez az „irány” – a tudományos, a technikai, az informatikai fejlődéstől hajszoltan – kerget bennünket „előre”, vagy arra, amerre, egyre agresszívabb módon, s ezt ki-ki szereti haladásnak, fejlődésnek, a progresszió térhódításának nevezni. Minden fölgyorsult, minden „fejlettebb lett” kétségtelenül, de nincs semmi, ami a metaforikus 1968-as év tájképnél vagy annak „másnapján” ne lett volna meg csírájában már.

Versenypályává lett a világ tehát, versenypályává az életünk, s nemcsak a nagy elbeszélések esélye lett oda szinte „beintésre” az új jelszavak szerint, de valamiféle értékrelativizmus is a sajátunkká, a gondolkodásunk, az „új érzékenységünk” részévé lett kiirthatatlanul. Richard Rorty, a posztmodern egyik atyja sza-

va nyomán (nincs igazság, csak igazságok vannak) az eleminek gondolt tételeket sincs jogunk vallani és vállalni ma már; ami mozdíthatatlan iránytű volt egykor, összezavarodni látszik, egy közelebbről meg nem határozottan kötelező „tolerancia”, avagy minden „másság” tisztelete, „védelme” nevében természetesen.

A pénz, a hatalom vágya mint elsődleges cél azonban megmaradt a sportban is. Pontosabban: ez lett az a fundamentum, ami a szemléleti összetevők közül messze kiemelkedett, s mércévé vált mindenütt. Az úgynevezett „siker” mércéjévé. Legjobbként a „legeredményesebbet” kezdték ünnepelni (vagy irigyelni), s ez a tendencia uralja az ösztönöket és az agyakat is ma már, nemcsak a sportban, de ott különösen.

A csak a látható sikert, illetve sikertelenséget igazoló „tényekkel” (amelyek nemegyszer a tényekről való vélemények csupán – lásd: X vagy Y „szénné égett” és egyebek) való érvelés ettől kezdve lett meghatározó, ennek tárháza egyre bővült, miközben a sport eredeti ideája vékonyodott. Ez az izmosodó – és globalizálódó! – sodor a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján lódult meg alaposan, amit tudósabb elmék (második?) üzleti-sporttörténeti robbanásnak neveznek általában. Kiváltója, motiválója, lendítő kereke a személyi számítógép, majd az internet terjedése hozta informatikai forradalom volt (ahogy a két-három évtizeddel korábbi „ugrásé” a televízió), s e tendencia immár végleg globális uralmát az akkori világpolitikai fordulat tette visszavonhatatlanná. A szovjet blokk szétesett, az önmagát végképp győztesnek tudó liberális demokrata Nyugatnak (a történelemnek vége, írta Francis Fukuyama amerikai sztárfilozófus 1989-ben) leginkább a fogyasztás szabadságára épülő értékrendje akadálytalanul terjedhetett a földön (ha rövidesen kiderült is, hogy nem kell az mindenhol, mindenkinek), s e nagyon vágyott, nagyon vonzó módinak lettünk mi is részeseivé szinte pillanatok alatt. S ami jellemzőbb és fontosabb: nemcsak országunk, de az észjárásunk is. Mi is versenypályának kezdtük nézni, érzékelni az életet, fogyasztásostól, irodalmastól, sportostól, mindenestől, ahol „győzni kell” mindenáron.

E fordulat – bár, mint írtam, nem fordulatról, hanem afféle „felszökésről” volt szó inkább – sportra vonatkozó állomásait nem sorolom elő most, a Bajnokok Ligája létrehozására (1992), a Bossmann-szabály életbe léptetésére (1995) vagy a centenáriumi olimpia (1996) Atlantának ítélésére Athén helyett is utalnék csupán. A top-szemlélet rögzülése – az öt „legerősebbé” kinevezett bajnokság negyedikje is indulhat a BL-ben ma már –, az idegenlégiósság totalitása – egy gárda tizenegy „vendéggel” is pályára léphet –, az agresszív haszonelv ettől kezdve lett meghatározó, majd egyedül uralkodó. Amit az ebbe az érába belenőtt, ma már a negyvenet is elért, látásmódjában „világpolgárrá” lett szurkoló vagy „szakértő” is őriz, hirdet, ösztöneivel, reflexeivel ehhez igazodik, stílusosan, grammatikailag s szóhasználatában is. Ettől kezdve alig lehet olyan nyilatkozatot, interjút hallani, amelyben ne hangoznának el a „pozitív szemlélet”, a „fejlődni akarok” vagy a beszszelt papagáj módjára hajtogatott „motiváció” és „fókuszáló” kifejezések, avagy ezeknek változatai. Egyáltalán: egy létezési – s ennek tanúságaként nyelvi – forma tartja fogva az agyakat, de még a gesztusokat is ma már, ami oly mértékben egyirányú, hogy ennek a létformának a gyarlóságai, veszélyei nem fölismerhetők. Mert ebben a látásmódban a „győzni kell” – a versengéssel tényleg egyidős – parancsa, a muszáj sikeresnek (azaz diadalmasnak, befolyásosnak, hatalmasnak, szóval mennél gazdagabbnak) lenni szuperlativuszává növekedett, akár a daganat, ami a gazdatest zabálja fel. A sport – mondjuk – Coubertin által megálmodott ideáját például.

Az életnek, a személyes életnek egy – fölfogásom szerint – a Teremtés törvényét felülírni szándékozó formájáról, fölfogásáról van szó itt! Mert aki a jellemzett trendhez igazodik, s annak – érzékelése szerint végtelen szabadságot ígérő és magas fokú „hozzaértést” sugalló – fogságában él, az létezésünket egyetlen dimenzióból képes értelmezni csupán. S ez az értelmezés így szól: életünk egyszeri, születési és halálozási évszámunkkal behatárolt juss, nekünk járó esély, lehetőség, s ebből kell „kihozni” azt, ami kihozható. Mire jutok, mennyit érek, kizárólag a rendel-

kezésemre álló időben elért, fölmutatható, másoknak is „látszó”, mérhető sikeresség dönti el, így a célok is eleve meghatározottak. Törj magasabbra, akarj többet, fejlődj napra nap, légy motivált, előzd meg, „nyomd le” a másikat, csak az eredmény (érem, trófea, díj, gólok, gólpasszok száma, milyen drága az autód, az órád, mekkora a vagyonod, befolyásod) számít, ezen mérnek, ezen méred te magad is, s a rajongott versenyzőhöz, csapathoz fűzött értékítéletedet is ez determinálja végzetesen. Hogy életünk ajándék, amivel épp a teremtetett élet gondozásának alkalma, feladata adatott meg nekünk – hogy „tegyünk hozzá” annyit, ami tőlünk telik! –, az említett materiális fölfogás felől nézvést értelmetlen, sőt, az élehetetlenség, avagy „lúzerség” bizonyítéka csupán.

Nos, e két „szféra” örök párbajában, főleg az informatika újabb „ugrása” – az okostelefonos, közösségi médiás virtuális világ 2010 körüli berobbanása – óta az Istentől való „oldal” mintha totális vesztesre állna. Mindent számolnak, mindent mérnek, kalkulálnak, nemcsak a versenyzők, a csapatok, a „szakértők”, a számító menedzserek, de az okoskodás és ítélezés magabiztos illúziójának mámorába csöppent szurkolók is végeláthatatlanul, s nem látják be, hogy a „titkot” megfejteni nem lesznek képesek sohasem.

A versenysport végletes „jelen idejűvé” válása az utóbbi néhány évtizedben érett be igazán. E folyamatban a sport, ami („normális” esetben) a kultúra része, akárcsak a művészetektől a tudományokon át az „egyszerű” munka kultúrájáig bármi más, kizárólagosan szórakoztatóipari terméké, üzletté lett, s e látásmód szerint minden annyit ér, amennyi hasznot hoz, ígér (praktikusan: ahányan nézik, „fogyasztják”). Nemcsak pénzben, hírnévben, „követők számában”, de a rajongói élmények, „sikerek” gyűjtésében is (lásd: szelfi-mánia). A minapi hír szerint e trend leginkább látványos egyszemélyi „produktuma” (és leggyaralóbb példája) Cristiano Ronaldo. Az ünnepezt sztár az összes közösségimédia-felületen reá tapadók számát összeadta, s mint kiderült, egymilliárd (!) követőt számlált (ezt ő maga mint hatalmas, rajongóival „közösen elért” eredményt jelentette be). Mert az él-

ménynek, a siker mámorának mind a sportoló, mind a szurkoló lelkében folytonosan gyűlnie kell, a „tegnapi” eredmény legfőbb a „büszkélkedő” (s az ellenfelet lesajnáló!) emlékezésre vagy a terméketlen nosztalgizásra jó, abból „megélni” sem a küzdőtéren, sem a lelátón nem lehet. S így a „boldogság” átmeneti illúziója tán igen, de a Jézus kívánta békesség sosem lesz elérhető.

Mint afféle, már-már „hivatásos” sportbolond kapható vagyok a témáról való szócsereire, alkalmanként akárkivel, ám a beszélgetés többnyire elszomorít. Partnereim (főleg, ha futballról – és kilencvenöt százalékban arról! – esik szó) kizárólag két dologról kívánnak diskurálni ugyanis. Mit szólok a (tegnap, tegnapelőtt) lezajlott eseményhez, s mit várok, remélek a következőtől? Minden kérdésük, megjegyzésük, okoskodásuk ehhez vagy ahhoz igazodik. Ki „milyen” volt, ki hibázott, ki a felelős, kit kéne igazolni, kirúgni, leváltani, egyáltalán: ki, mi gátolta-gátolja a mi örömünket, kitől remélhetnénk valami „előremutatót”? A beszélgetők habitusa, érdekeltsége (ki kinek szurkol) befolyásolhatja a szavak hőfokát, ám azok irányát, struktúráját szinte sohasem. S ami lényeg: így van ez ma már a nyilvánosság burjánzó tereiben is. Se szeri, se száma a podcastoknak, a hol kettő, hol három-négy-öt résztvevővel zajló beszélgetéseknek a világhálón; akad, aki egyedül, de annál elszántabban, naponta többször „osztja az észét”, ám a szerkezet – erősen változatos színvonalon – itt is pontosan ugyanaz. Mindenki a napi történés, aktualitás tanulságait, „titkait” firtatja, elemzi, értelmezi rendületlenül, vagy a holnapot próbálja „kitalálni”. Magyarán szólva: a reánk nőtt, bennünket uraló állapot fogságában él, azt „gondozza”, tartja ébren minden idegszálával, ha őszinte hittel, javító elszánással teszi, mondja, amit tesz és mond, akkor is. Segíti fönntartani azt, ami van, hisz kimaradni, lemaradni semmiről sem akar. Egy viszonyrendszer fogja őt, s mert ebbe nőtt bele, ebben érzi otthonosan magát, e fogolylét természetét nem ismerheti föl, így fenn is tartja azt.

Nem vitatom, hogy a beszélgetésben részt vevők közül többeket, e viszonyrendszer részesei, alakítói közül pedig számosakat a sport „isteni” szférájának emlékezete is áthatja még, s hiszik,

hogy folytonos jelenlétükkel, szavaikkal ama szférát is szolgálják, noha ez lehetetlen. Lehetetlen, hisz versenypálya – a globális térben – egy van csupán, másikat építeni legfőlőbb a lélekben lehet, s aki játszani akar, annak csak az adott „pálya” törvénye-it tudomásul véve, ahhoz igazodva illik „szólnia” – mint írtam –, még a beszédmód gyakorlatában is. Mondok egy példát, hiábavaló óhajként előadva inkább. Van (nemrég még volt!) egy háromszemélyes podcast, hol „Sípszó után”, hol „Piros-fehérezöld” a címe, magyar érdekeltségű mérkőzésekről beszélgetnek a résztvevők, ezt rendre megnézem. Hrutka János – két, két és fél évtizeddel ezelőtt válogatott középhátvédünk – higgadt, szorgos „utánajárásról” tanúskodó szavait jó szívvel hallgatom általában. S bár megszoktam, egy jelenséggel nem tudok megbékélni benne. Elgondolkozom: mi lenne, ha az 1974-ben született, tehát a mai móditól még mentes világban fölnőtt Hrutkát megkérném: Kedves János! Jól beszélsz, de, például, a motiváció, a fókuszál, a karrier, a játékperc meg a „top” szavakat (és származékait!) ne mondd ki többször, kérlek, vagy ne ily rengetegszer legalább, hisz a nyelv – mint mindig – egy létszemlélettel való azonosulásról tanúskodik, ami nem szimpatikus nekem.

Belátható tán, milyen lehetetlen helyzetbe kerülne az egyetlen versenypálya szabályait elfogadó – hisz azon a maga helyén ma is „játszani” akaró – emberünk. Így hiába sejtem, hogy sok jelenség neki sem tetszik ma már (mondjuk, se a katari vébé, se a FIFA, az UEFA bevételhajszolása a még több mérkőzéssel, se a tengernyi idegenlégiós a magyar pályán), de az ő lelkében tán még pislákoló futballeszmény védelme nemigen jut szóhoz, marad a „karierszemléletű” napi eredményhajsza, s a vele való, aligha csak verbális azonosulás.

Hát igen, a „karrier”, ez az utóbbi évtizedekben nálunk is büv erejűvé lett kifejezés, amit sportolóink is hajtogatnak, s használatát agresszíven szorgalmazza a média munkásainak nagyobb része is... Amerikából, a sikerparancs hazájából importáltuk e francia eredetű (pályát, elsősorban lóversenypályát jelentő) szót, ahol előremenetel, gyors előrejutás, érvényesülés értelemben

használatos. Mennél följebb jutsz a hivatali (vagy akármilyen) ranglétrán, mennél nagyobb lesz a „rangod”, több a vagyoned, annál többet „érsz”, ahogy szó volt róla már. Így nyelv és szemlélet nálunk is fedi egymást, a „téma” körbeér, s bezáródik a kör mindenütt. Hogy tizen- vagy huszonéves labdarúgóink, sportolóink döntő többsége e szó s más szavak eredeti jelentésével nem foglalkozik, nem vigasztal, azt meg egyenesen riadtan tapasztalom, hogy egy csapat tervét, célját csak mint „projektet” emlegetik egyre többen. Ahogy a 2022 decemberében (!) Katarban, a dúsgazdag sivatagi miniállamban rendezett labdarúgó-világbajnokság is nagyméretű „projekt” volt természetesen, aminek végén, a valóban emlékezetes döntő után, az eredményhirdetés előtt Gianni Infantino elnök a nagyvilág láttára dörzsölte tenyerét: sok pénz lesz ebből, s újabb „sikerek” várnak reánk! Tény, hogy a 2034-es világbajnokságnak a szintén „kögazdag” Szaúd-Arábia ad otthont, s sokak szerint nem titok, hogy a 2036-os olimpiát is Katar rendezi majd. Lehet, kétévenkénti vébé is lesz nemsokára, ahogy a FIFA-elnök ötletelte? „Habár felül a gálya...”? Úgy lehet, hogy a „vizet”, a kielégülni, rogyásig fogyasztani akaró, immár szurkoló-világpolgár „tengerlakókat” is a gálya ilyen s olyan rangú kormányosai irányítják, manipulálják ma már?

Mi lesz Coubertin álmával így? Említettük, hogy a báró „találmányát”, a modern kori olimpiát a nevelés, a különböző, más-más nációhoz tartozó emberek jellemformáló megismerése alkalmának tervezte egykor, s mindent, ami az üzleti célokhoz tartozik, kizárt volna belőle mindörökre. „Profiiellenessége”, makacs amatőrizmusa nem a győztesek illő díjazását tiltotta volna mindenáron, hanem szemléleti formát jelentett. Azt, hogy a versengés célja (!) ne a másik-mások lenyomásával elérhető hatalom, üzleti siker maximalizálása, hanem a már szintén említett „Istenek ajándékának” a folytonos gondozása legyen.

Mosolyogtató gondolatok ezek ma már, jól tudom, noha az eredeti idea fénye föl-fölvillan egy-egy pillanatra még, a versenypályán, a versenyzés közben is akár. Félve mondom, de úgy lehet, a legnépszerűbb, legtöbbek által figyelt, és – természete-

sen – messze a legtöbb pénzt „mozgató” futballban a legkevésbé. Ebben a játékban, tán épp a milliárdokra rúgó haszon egekig növekvő „akarása” miatt, oly „fejlődésnek” lehattünk tanúi az elmúlt néhány évtizedben, ami annak eredeti szépségét ölte meg, ha senki „modern” tulajdonost, szakembert, szurkolót s a futball egyéb fogyasztóját nem érdekli ez, akkor is. Kevesen gondolnak rá, hogy például a „Mire menne az Aranycsapat a mai magyar válogatott ellen?” kérdésnek semmi értelme sincs! S annak sem, jobb játékos volt-e egy ötven évvel ezelőtti sztár a mainál. Varga Zoltán, a hatvanas évek Ferencvárosának ikonja mondta nekem a kilencvenes évek végén: „Az a Fradi jó napjain a világ élvonalába tartozott, ám az általam (1996–97-ben) edzett, a mai legjobbakhoz képest csetlő-botló társaság bármikor tönkreverné. Én, mondják – folytatta –, a legtechnikásabb játékosok közé tartoztam akkor, erőnléti gondom se volt, de a mai közepes magyarok a gyomromon rohannának át. Hatalmas a különbség az akkori (a hatvanas évekbeli) és a mai (a kilencvenes évekbeli) játék intenzitása, fizikai, agresszivitásbeli követelményei között. Akkor lehetett még »szépen«, látványos trükköket, mozdulatokat bemutatva játszani, ma már alig. Akkor volt egy másodpercem egy cselre, egy passzra, lövésre, ma van egy-két tized, s nem csak a nemzetközi élvonalban.” (A „top” szót nem használta Varga, ahogy más sem még.)

Magyarázkodhatnak a futball taktikai és egyéb „fejlődésének” tudorai, alapvetően így van ez, bizony! Ahogy, mondjuk, az ötszörös világbajnok Juan Manuel Fangio versenyautóját Max Verstappenével, Mark Spitz úszását Milák Kristóféval, Jesse Owens futását Usain Boltéval összehasonlítani nem érdemes, úgy az egyébként nehezebben „mérhető” csapatsportágakban is meddő az effajta okoskodás. Egyetlen különbség azonban mégis létezik a futballban a „régi” javára nézve. „Szebb” volt az, látványosabb, emlékezetesen ikonikus jelenetekkel tele. Igaz, a mai módiba belenőtt lélek nem lehet képes értékelni, értelmezni azt („ilyeneket nincs idő, hely megcsinálni ma már”, mondja, s igaza van!), sőt – mert más szemmel néz, lát – még csak fölismeri

sem. Neki a mai mámor kell, azt hajszolja, követeli, a múlt nem érdekelheti, s hogy a futball „fejlődése” a futball „lelkét” öli meg, számára nem „opció”.

Bárhogy töröm a fejem, a legtöbb „isteni” sportmozzanatra a futballon kívülről emlékszem inkább, 1990 óta mindenképpen. A – fölfogásom szerint – az „Isten tökéletességéről” valló zsenialitás fölfénylésére, a kegyelem pillanataira. Amiből Diego Maradona (igaz, a legemlékezetesebb – az „Isten ajándéka” ellen való – csalást is ő követte el!), Ronaldinho vagy Lionel Messi több alakítását csodálva is őrizhetünk valamennyit persze, de az egyre örültebb küzdelem fölemésztí ezeket ma már, s a bárhogy kicsikart eredményért való hajsza marad csupán. Nem temetném a futballt végleg tehát (maradék szurkolói létem sem engedné ezt), ám Carl Lewis, majd Usain Bolt futásának harmóniája, Armand Duplantis rúdugrása, Leon Marchand vegyesúszása, a jól felkészült Milák Kristóf (csak Egerszegi Krisztina hátúszásának tökélyéhez fogható) pillangózása, a 142 centire nőtt Simone Biles tornája torkot szorító látvány és élmény marad nekem, amíg élek, amit a sportot lassan végképp fölfaló üzleti szemlélet sem képes lerombolni bennem. Ezek a példák – s még számos más is persze – a sosem vagy csak filmtöredékeken látott Paavo Nurmit, Jesse Owenst, aztán Csik Ferencet, Papp Lászlót és – az általam már kortársként bámulhatott – Balczó Andrást, Egerszegi Krisztinát, az ő példaadásukat, a teremtes tökélyéről valló „üzenetüket” idézik föl bennem. Egy ideát, ami a sport eredeti értelmét villanthatja fel, ha az „ördögé” (a siker és a pénzhajhászás kitüntetett alkalmává) látszik lenni már az egész, akkor is. Azt tehát, amit elengednünk nem szabad.

Mi tagadás, a sport iránt való odaadást, a magyaroknak – és néhány külföldi nagyságnak – való szurkolást föl nem adva, így figyelem az olimpiákat és az egyéb világversenyeket is vagy három évtizede (ama nagy „üzleti” fordulat óta?) már. S így néztem a tavaly mögöttünk hagyott párizsi játékokat is. Azt az olimpiát, melynek némely mozzanatát (a megnyitó egy részét például) a ki tudja, mily akarásoktól vezérelten modern világunk részévé lett,

eszemenségig fajult értékrelativizmus (amit nyitottságként, „érzékenységként” forgalmaznak meg „valakik”) hatotta át ugyan, ám amelynek során az isteni szféra is megmutatta még magát. S ami vigasztaló: a mi versenyzőink által is.

Hat arany, hét ezüst, hat bronz lett a miénk, s ezek megszületésekor az emlegetett „kegyelmi állapot” erejét élhettük át néhanap. A férfi párbajtőrscapat diadalakor biztosan, egyetlen tussal győzve a legfontosabb pillanatban. Kós Hubert 200 háton, Milák Kristóf 100 pillangón szerzett aranyában (noha az utóbbi 200-on elszenvedett, a „hibrid” fölkészülés eredményezte veresége megfogott) a döntő rajtjának pillanatában biztos voltam szinte, ám az utolsó három aranyérmünkről állítom, hogy metafizikus élményt adott nekünk, s így is kell, hogy emlékezetünkben megmaradjanak.

Hisz Márton Vivianát, az ő „nagy napját” ki felejténé el? A csupán tizennyolc éves, Tenerifén született, spanyol környezetben nevelkedett, csodásan életvidám leány amolyan fegyelmezett extázisban versenyezte végig a napot alighanem. Összes ellenfelét letarolta, győzelme, lehet, nekünk, az olimpián fiatal sportág, a taekwondo kívülállóinak volt meglepetés csupán. Ikertestvérével, az egy évvel korábban már felnőtt világbajnok (!), de az olimpiai kvalifikációról hajszállal lemaradt Luanával mintha tökéletesen természetes dolognak fogták volna fel, ami történt, s oly, szinte gyermekien őszinte lélekkel – a ma annyira jellemző, önmagamra mutogató „büszke” gög nélkül – ünnepeltek, hogy szem nemigen maradt szárazon. Ahogy „sírósra” sikerült Gulyás Michelle öttusa-aranya is az utolsó napon, nemcsak versenyzésének minősége és látványosan csattanós végkifejlete miatt, hanem azért is talán, mert e klasszikus, 1912-ben Coubertin óhajára a játékok műsorára került sportág – legalábbis eredeti formában – utolsó aranyát, szentül hiszem, a műfaj legeredményesebb nemzete versenyzőjének kellett, soha meg nem javítható világcsúcscsal, megnyernie. Öttusának lesz-e nevezhető, ami lovaglás nélkül jön reánk, nem tudom, de áldom a Teremtőt, hogy így történt.

Megírtam már, de megvallom ismét. A harmadik párizsi olimpia legfőlegelőbb történetét Rasovszky Kristófnak a nyílt vízi

úszásban aratott győzelme és Betlehem Dávid bronzérme adta nekünk, magyaroknak (bár más nevében nem beszélhetek), főleg azzal, ami a bajnok célba érését követő harminc-negyven másodpercben (s még utána is) történt. Emlékezzünk: abban a borzalmas, az egészségre veszélyes minőségű – mert a rendezőknek a jól eladható „tájkép” s nem az úszók biztonsága volt fontosabb – Szajna-vízben lezajlott közel kétórás versenyen Rasovszky, a világbajnok és olimpiai ezüstérmes tanítani való eleganciával, magabiztos elsőként ért a célba, de élete álmát elérve első dolga nem önmaga ünneplése volt. Megfordulva, térdig vízben állva, tele torokból biztatta barátját, hogy neki a bronz meglegyen. S amikor az ifjabb társ is célba ért, felejtethetetlen módon ölelték egymást. Hiszem, mindketten a másik sikerének örvendtek jobban akkor, a két lélek egymást erősítette föl, egy valóban régi és megfellebbezhetetlen igazságról üzenve a mának: annál nagyobb lesz az én örömöm, mennél többet tudok adni belőle másnak!

Fölfénylő, a sport „isteni” természetéről tanúskodóak voltak e pillanatok, egy régi-régi idea hív folytatói, ébren tartói, s hogy a szereplők, e mai hősök tudnak-e tudatosan erről, nem érdekes. Elég, ha tennivalóikat végzik el, ama Balczó András által sűrűn példázott „belső hangra” nyitott lélekkel csupán, ami minden győzelem gazdájának ajándéka nekünk. Mert tudni való: Isten nem arannyal, hanem lelkiállapottal fizet az arra érdemesnek!

Vannak sportolók, trénerek, vezetők és szurkolók – s az idők szavához igazodva jobbára ilyenek vannak csak ma már –, akik folyvást sóvárognak, keresik, sürgetik, máskor dühödten „akarják” ezt az állapotot, amit akarni – akárcsak az Istentől való lehajló jóindulatot, a kegyelmet – nem lehet. („Annak okáért tehát, nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené” – olvashatjuk Szent Pál jól ismert mondatát.) Számomra erről leginkább átélhetően (ésszel is felfoghatóan, ha tetszik) Ambrus, Milánó püspöke beszélt, jó 1600 esztendővel ezelőtt, egyáltalán nem a sportról szólva persze.

A történet a következő. Ágoston (Augustinus) – a későbbi Szent Ágoston, a keresztény teológia első óriásainak egyike – a

Kr. utáni 384. évben Mediolanumban (ma Milánó) élt, s az ifjú császár nevelője volt. Hatalmas tudással bírt, kora összes valamirevaló görög és latin auktorának szövege a fejében volt, s szeretett is kérkedni vele néhanap. Történt, hogy vitába keveredett a helyi keresztény közösség vezetőjével, Ambrosiussal (később Szent Ambrus, Milánó védőszentje, Mussolini korában még az Internazionale futballcsapatát is róla nevezték el). Augustinus nyakra-főre idézte a görögöket, s elszántan hajtogatta: ő kizárólag az igazságot keresi. A nála korosabb Ambrus így válaszolt csendesén: ne keresd az igazságot, nyisd ki a szíved, s az igazság fog megtalálni téged! (Ahogy Isten, a kegyelem, a hit „megtalálásának” is hajszálpontosan ez a titka, lényege.) Ágoston megtérésének tán ez a pillanat volt a kezdete, tény, hogy Ambrus püspök keresztelte meg Kr. után 387-ben.

„Használható-e” ez a fölismerés az élsportra nézvést, érdekes-e előhozni e példázatot, kérdéses lehet. Az uralkodó üzleti szemlélet szerint nyilvánvalóan (így!) nem használható, s látnivaló, hogy a sport mai (immár elég régóta „mai”) vezérlőinek élhada sem erre fele törekedik. Ám én hiszem, hogy emlegetett „hírhozóim”, Csik Ferenc, Papp László, Balczó András, Egerszegi Krisztina példája meg a szóba hozott (magyar) olimpiai pillanatok azt üzenik, hogy az Isten képmására teremtett ember szándéka létezik. Csak ezeket a pillanatokot kell – nyitott lélekkel – fölismerni és szívünkbe engedni; ha minden idegszálunkkal szurkolunk, s ha csak győzni akarunk – „idelenn” mámorosan örülni, „odafenn” meg sok-sok pénzt, befolyást, hatalmat gyűjteni s azt mindennap szaporítani –, akkor is!

S ha ennyit elfogadunk, még ama lelki élményhez is közelebb juthatunk, hogy a versenysportban és a róla való beszédben nem a mindennapi, a közvetlen mára és holnapra „ugró” szurkolói, szakértői, podcastolói akarásoknak, véleményformálásoknak s a globális verseny pályán való „tolódásoknak”, tolakodásoknak van helye és értelme csupán.

*Hagyom, hogy rám telepedjen a gyász,
Hogy nehéz legyen minden szívdobbanás.
Hagyom, hogy üvöltve kérjem az Atyát:
Adjon vissza nekem apát, anyát!
De semmi válasz.
Hagyom, hogy fájdalmas legyen a sírás,
Hogy ne jöjjön rá vigasz.*

Félelem

*Ólálkodik, settenkedik,
Mindig áldozatra vár,
Készen áll, megütközik
Mindenkivel, ki arra jár.
Nem henyél, terjeszkedik,
Merőn szól és játszik,
Álruhát ölt, nyomra lel,
S már áldozatát szedi.
Pedig nem hatalmas, nem nagy,
Akkora, mint egy bolha.
Árnyékától mégis félek,
De ha meglátom,
Kiderül, hogy csak színész
Minden, mit játszik, mond,
Be nem áll a szája,
Folyton fülembe suttog:
„Félj, félj csak!”
De mitől?
Ettől az álarctól?
A maszk mögött kisegér,
Megrendezett álom!
S még ő mondja: „Félj”?*

*Na, ebből elég!
Felkapok egy újságot,
Szépen behajtogatom,
S mint legyet az öregasszony,
Úgy csapom agyon.*

PÁNCZÉL LILLA a Kolozsvári Állami Magyar Színház színésze, tavaly csatlakozott a társulathoz. Budapesten született, ott is tanult sokáig, de a mester színészdiplomáját Marosvásárhelyen szerezte. Szeret olvasni és írni, leginkább verseket, de elbeszélései is vannak, illetve forgatókönyveket is ír.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Iszaak Babel apokrif levele leányának
Lídiának (vers)
- 6 **Fráter Zsuzsanna:** Rontás (próza)
- 12 **Viola Szandra:** A naplopó (vers)
- 14 **Varga Barnabás:** Életre kelő sorok (próza)
- 17 **Zsille Gábor:** A lángelekű (vers)
- 19 **Harmath-Gyetvay Enikő:** Idegenek (próza)
- 22 **Kovács Máté:** Enyhül; Másik pokol; Lipóma; Átok; Üresség
(versek)
- 25 **Belényesi Pál:** Milliók között a tizenegyetlenegy (próza)
- 31 **Usier Tamara:** Tetem a málnavészben; Roppanás; Az ördög
cigaretttája; Férfi keretben (versek)
- 34 **Sárfi N. Adrienn:** Soha vissza (próza)
- 43 **Papp Vera:** Az anyag mindentudó; Vérző ujjak (Digitalis spp.)
(versek)
- 47 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. II. (próza)
- 50 **Filotás Karina:** Tóváros; Közös hotelszoba (versek)
- 52 **Lackfi János:** Aranyozza be (vers)
- 54 **Ioana Nicolaie** versei **Szonda Szabolcs** fordításában
- 58 A hónap alkotója: **Gáspár Ferenc** – A háború arca;
Találkozás
- 72 **Bakonyi István:** Több mint ifjúsági regényíró
- 79 **Nagy Koppány Zsolt:** Derűs lesiklás a Fekete pályán
- 82 Nem elefántcsonttoronyban – **Bene Zoltán** beszélgetése
Gáspár Ferenccel
- 91 **Pusztai Ilona:** Kékszakáll nyolcadik asszonya (Szűcs Dóra:
Szivarfüst és vanília)
- 95 **Muth Ágota Gizella:** „A múlt sosem vész el” (Meri Valkama:
Ölel Margot)
- 99 **Tamási Orosz János:** „...kételyeink közt vergődünk
minduntalan...” (Hodossy Gyula: Veletek egyedül)
- 110 **Juhász Kristóf:** Marosvölgyi Bonifác nézőpontja (Bene Zoltán:
Marosvölgyi Bonifác élete és kalandjai)
- 115 **Vasi Szabó János:** Tunc és Nunquam, avagy a szépirodalmi
science fiction
- 118 **Miklóssi Szabó István:** Ponyvakisasszony szerelmes
- 123 **Arany Zsuzsanna:** Újragondolt fejezetek a Kosztolányi-
életrajzból 1. – „míveltük magunkat az irodalomban” (esszé)
- 140 **N. Pál József:** Mindennapi sikerünket add meg nekünk ma? –
Sportról – másképpen (esszé)
- 157 **Pánczél Lilla Emőke:** Nem bánnám; Hagyom; Félelem (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

Iszaak Babel apokrif levele leányának
Lídiának

○ **Fráter Zsuzsanna:** Rontás

○ **Viola Szandra:** A naplopó

○ **Varga Barnabás:** Életre kelő sorok

○ **Zsille Gábor:** A lánglelkű

○ **Harmath-Gyetvai Enikő:** Idegenek

○ **Kovács Máté:** Enyhül

○ **Belényesi Pál:**

Milliók között a tizenegyetlenegy

○ **Usier Tamara:** Tetem a málnavészben

○ **Sárfi N. Adrienn:** Soha vissza

○ **Papp Vera:** *Az anyag mindentudó*

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. II.

○ **Filotás Karina:** Tóváros

○ **Lackfi János:** Aranyozza be

A hónap alkotója: **Gáspár Ferenc**

A háború arca; Találkozás

Bakonyi István:

Több mint ifjúsági regényíró

Nagy Koppány Zsolt:

Derűs lesiklás a Fekete pályán

Nem elefántcsonttoronyban –
Bene Zoltán beszélgetése

Gáspár Ferenccel

Ioana Nicolaie versei **Szonda Szabolcs** fordításában

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap